

JOGTUDOMÁNYI KÖZLÖNY

ALAPÍTVÁ: 1866

A MAGYAR TUDOMÁNYOS AKADÉMIA ÁLLAM- ÉS JOGTUDOMÁNYI BIZOTTSÁGÁNAK FOLYÓIRATA

TARTALOM

Tanulmány

BÓKA JÁNOS: Családjog és öröklési jog az új nemzetközi magánjogi törvényben	93
GYULAVÁRI TAMÁS: Uber sofőrök és társaik: munkavállalók vagy önfoglalkoztatók?	104
VERESS EMŐD: Megjegyzések a korlátolt felelősségű társaságok üzletrésznének forgalmáról	119
SZALAY GÁBOR: A kriptovaluták nemzetközi szabályozási trendjei; Kriptotőzsdék és ICO-k értékpapírjogi perspektívából	126

Szemle

KÖRÖS ANDRÁS: A bennünk élő jogtörténet Néhány gondolat Herger Csabáné: „A modern magyar házassági vagyonyjog kialakulása és rendszere a német jogfejlődés tükrében” című könyvéhez	135
--	-----

Jogirodalom, jogélet

DEÁK PÉTER: Alkotmányjogi és európai jogi tanulmányok (Studies on Constitutional Law and European Law)	139
---	-----

CONTENTS / INHALT

Studies / Abhandlungen

- JÁNOS BÓKA:
Family Law and the Law of Succession in the New Code on Private
International Law /
Das Familienrecht und das Erbrecht im neuen IPR Gesetz 93
- TAMÁS GYULAVÁRI:
Uber Drivers and Co: Employee or Self-employed? /
Uber-Fahrer und ähnliche Anbieter – Angestellte oder
Selbständige? 104
- EMŐD VERESS:
Remarks on the Circulation of Business Shares in Limited
Liability Companies /
Anmerkungen zur Übertragung von GmbH-Geschäftsanteilen 119
- GÁBOR SZALAY:
International Trends in Crypto-currencies Regulation /
Internationale Trends der Regelung der Kryptowährungen;
Kryptobörsen und ICOs aus wertpapierrechtlicher Sicht 126

Review / Rundschau

- ANDRÁS KÖRÖS:
Legal History Inside Us
Several Thoughts on Csabáné Herger's
Book on "The Evolution and System of the Modern Hungarian
Marital Property Law in the Mirror of the German Legal
Development"/
Die in uns lebende Rechtsgeschichte – Einige Gedanken
über das Buch „Das Entstehen und das System des modernen
ungarischen Ehegüterrechts im Spiegel der deutschen
Rechtsentwicklung“ von Csabáné Herger 135

Legal Life, Legal Literature / Rechtsliteratur – Rechtsleben

- PÉTER DEÁK:
Studies on Constitutional Law and European Law /
Verfassungsrechtliche und europarechtliche Studien
(Studies on Constitutional Law and European Law) 139

A KIADVÁNY
A MAGYAR TUDOMÁNYOS AKADÉMIA
TÁMOGATÁSÁVAL KÉSZÜLT.

JOGTUDOMÁNYI KÖZLÖNY
Az MTA Állam- és Jogtudományi
Bizottságának folyóirata

A Szerkesztőbizottság vezetője:
Dr. Korinek László

A Szerkesztőbizottság tagjai:
**Dr. Hamza Gábor, Dr. Lamm Vanda,
Dr. Szalma József**

Főszerkesztő: **Dr. Vörös Imre**

Szerkesztők: **Dr. Szalai Éva,
Dr. Udvarny Sándor**

A szerkesztőség címe: 1037 Budapest,
Montevideo u. 14.

Kéziratot nem őrzünk meg, és nem
küldünk vissza. Amennyiben szerzőnk
valamelyik egyetem állam-
és jogtudományi karán tevékenykedik,
a Jogtudományi Közlöny szerkesztősége
csak az egyetem megjelölésével közli
a szerző beosztását. A kar, tanszék
megjelölését csak abban az esetben
közöljük, ha nem jogtudományi
karon tevékenykedő szerzőről
van szó. Igazgatási jellegű funkció
(tanszékvezető, igazgató stb.) közlését
a Szerkesztőbizottság ugyancsak
mellőzi.

A publikálással kapcsolatos további
kérdések a voros44@gmail.com címre
küldhetők.

A Kiadó a lapban megjelenő
tanulmányok szerzőinek azonos
összegű honoráriumot fizet.

Kiadja a HVG-ORAC
Lap- és Könyvkiadó Kft.

hvgorac

Lap- és Könyvkiadó Kft.

Előfizetési díja a 2019. évre: 23 400 Ft.
2019-ben az egyes lapszámok külön is
megvásárolhatók 1950 Ft/szám áron.

Nyomdai munkálatok: Multiszolg Bt.

HU ISSN 0021-7166

A Jogtudományi Közlöny 2000 és
2017 közötti lapszámaiban megjelent
írások teljes szöveggel online
kutathatók a Jogkódexen.
www.jogkodex.hu

 Jogkódex
Internetes jogi tudástár

Bóka János egyetemi docens, Károli Gáspár Református Egyetem (Budapest)

Családjog és öröklési jog az új nemzetközi magánjogi törvényben*

A 2018. január 1-jén hatályba lépett új nemzetközi magánjogi törvény családjogi és öröklési jogi rendelkezései számos újítást tartalmaznak a korábbi szabályozáshoz képest. A házasságkötés előtt vagyoni viszonyokra megnyílik a korlátozott jogválasztás. Jelentősen kiszélesedik a gyermek számára kedvezőbb jogalkalmazási lehetősége, új alapokon nyer szabályozást a szülő és gyermek közötti jogviszonyokra alkalmazandó jog, és önálló kollíziós szabályozást kap az élettársi jogviszony. Az új szabályozás harmonikusabban illeszkedik a többoldalú nemzetközi egyezmények és az uniós jog által lefedett területekhez, és célzott hézagpótló rendelkezéseket tartalmaz többek között a szülő és gyermek közötti jogviszonyra, a házasság felbontásával kapcsolatos jogválasztásra, a szóbeli végrendelet alakú érvényességére vagy az uratlan hagyaték jogi sorsára vonatkozóan.

I. Bevezetés

A nemzetközi magánjogról szóló 2017. évi XXVIII. törvény (a továbbiakban: *Kódex*) családjoggal és öröklési joggal kapcsolatos rendelkezései különös jelentőséggel bírnak. E két terület mára – a nemzetközi magánjog egyéb területeihez hasonlóan – valóban nemzetközivé vált: a kollíziós normák érvényesülése itt nem elméleti probléma, hanem a dinamikus növekvő számú nemzetközi elemet tartalmazó jogviszonyban *tényleges jogalkalmazói kihívás*, ami élethez, sorsokat alakít. A területek nemzetközisége a szabályozás struktúrájában is megmutatkozik: a Kódexnek számos két- és többoldalú egyezmény, illetve az uniós jog által szabályozott területek¹ között manőverezve kell rendelkeznie a magyar nemzetközi magánjogról.

A családjogi és öröklési anyagi jogi normák minden társadalom legalapvetőbb értékeit és konvencióit tükrözik,

ezért a kollíziós szabályok megformálása is gyakran szentitív jogalkotói feladat. Ugyanakkor ezen a területen az utóbbi évtizedekben felgyorsult változásoknak lehetünk szemtanúi mind az életviszonyok, mind a vonatkozó nemzetközi magánjogi szabályozási megoldások tekintetében. A Kódex vonatkozó fejezetei is több jelentős újítást tartalmaznak a nemzetközi magánjogról szóló 1979. évi 13. törvényerejű rendelethez képest (a továbbiakban: *Nmjtvr.*)²

Az alábbiakban a Kódex *családjogi és öröklési jogi, illetve az élettársakra és bejegyzett élettársakra* vonatkozó kollíziós rendelkezéseit tekintjük át. Célunk elsősorban a súlyponti kérdések felvetése, nem pedig a témák enciklopédikus feldolgozása vagy teljességre törekvő kommentár. A kollíziós normákat is tartalmazó kétoldalú egyezmények feldolgozása meghaladná e tanulmány célkitűzéseit, azokra csak kivételesen hivatkozunk.³ A Kódex joghatósággal, elismeréssel és végrehajtással foglalkozó rendelkezései e helyütt nem tárgyaljuk.⁴

* A szerző ezúton mond köszönetet Berczki Ildikónak, Boreczki Szabolcsnak, Burián Lászlónak, Csehi Zoltánnak, Csöndes Mónikának, Gombos Katalinnak, Király Miklósnak, Nagy Csongornak, Simon Károly Lászlónak és Szabó Saroltának észrevételeikért.

A nemzetközi magánjogról szóló 2017. évi XXVIII. törvényt bemutató sorozat ötödik tanulmánya (Szerk.)

¹ E kérdésekről ld. pl. GOMBOS KATALIN: *A jogharmonizáció lehetőségei a családi jog területén*. In: Raffai Katalin (szerk.): *Határokon átnyúló családi ügyek: nemzetközi személyes- és családjogi kérdések a XXI. században*. Budapest, Pázmány Press, 2018. 61–73.

² A jogszabályi hivatkozások az Nmjtvr. 2017. december 31-én hatályos szövegére vonatkoznak.

³ A Magyarország és más államok viszonylatában a polgári igazságügyi együttműködés területén hatályban lévő uniós és nemzetközi jogforrásokra ld. <http://igazsagugyiinformaciook.kormany.hu/magyarorszag-es-mas-allamok-viszonylataban-a-polgari-igazsagugyi-egyuttmukodes-teruleten-hatalyban-levo-unios-es-nemzetkozi-jogforrasok> (2018.12.27.)

⁴ A nemzetközi magánjogi kodifikáció előkészítő munkálataira ezeken a területeken ld. pl. GOMBOS KATALIN: *A Brüsszel Ia rendelet és a készülő nemzetközi magánjogi törvény egymáshoz való viszonya*. In: Berke Barna –

II. Nemzetközi családjog

1. Általános szabályok

A Kódex a családjogi fejezet általános rendelkezései körében két olyan szabályt közöl, amelyek elvi jelentőségű újítást jelentenek az Nmjtvr. megoldásaihoz képest. A személyes jog fogalmának differenciáltabbá válásával a Kódex nem a házastársak közös személyes jogával operál, hanem a *közös állampolgárság*, közös szokásos tartózkodási hely, illetve az utolsó közös szokásos tartózkodási hely kapcsoló elveit alkalmazza. A Kódex a közös állampolgárságra a házastársak körében megfogalmazott szabályt alkalmazni rendeli az élettársak és bejegyzett élettársak viszonyaiban is.⁵ A Kódex több közös állampolgárság esetén is alkalmazhatónak minősíti a közös állampolgárság koncepcióját, és ilyenkor azt a közös állampolgárságot rendeli figyelembe venni, amelyhez a házastársakat az ügy összes körülményére tekintettel a legszorosabb kapcsolat fűzi.⁶

A Kódex az Nmjtvr.-rel összehasonlítva jelentősen kiterjeszti a *gyermekre nézve kedvezőbb magyar jog* alkalmazására vonatkozó szabály hatályát: minden, a gyermeket érintő családjogi jogviszony kapcsán, és a magyar joghatóság alá tartozó minden gyermek tekintetében mód nyílik a magyar jog alkalmazására, amennyiben az a gyermekre nézve kedvezőbb.⁷ A magyar jog mellőzése külföldi joggal szemben hasonló indokkal azonban általános jelleggel nem megengedett „a magyar jog értékrendjével nem összeegyeztethető megoldások kivédése érdeké-

ben.”⁸ A Kódex ugyanakkor a családi jogállással, illetve a szülő és a gyermek közötti jogviszonyokkal és a gyámsággal kapcsolatban a gyermek érdekében a magyar jogon túl is megnyitja az alkalmazandó vagy figyelembe vehető jogok körét. Erről részletesebben a vonatkozó alpontokban írunk.

A gyermek mindenek felett álló érdekének figyelembevétele a magyar törvényhozó szerveknek, bíróságoknak és közigazgatási hatóságoknak Magyarország nemzetközi kötelezettségvállalása alapján is elsődrendű feladata.⁹ A gyermek mindenek felett álló érdekének érvényesítése, illetve ennek összehangolása a nemzetközi magánjogi szabályokkal és általában véve nemzetközi kötelezettségeinkkel nem triviális feladat, és e körben a joggyakorlat dinamikus fejlődése prognosztizálható.¹⁰

2. A házasság

2.1. A házasság érvényessége és létezése

A Kódex az Nmjtvr. szabályozási koncepcióját fenntartva a házasság anyagi és alaki érvényességét eltérő szempontok alapján rendeli vizsgálni. A házasság anyagi jogi feltételeit a házasságkötés időpontjában kell vizsgálni, és a házasság csak akkor érvényes, ha *anyagi jogi feltételei mindkét házasuló személyes joga szerint fennállnak*.¹¹ A konjunktív elbírálás elvének követésével a Kódex elejét veszi az ún. „sántikáló házasságoknak”, amikor a házasság az egyik fél szempontjából érvényes, a másik fél szempontjából érvénytelen.¹² Kétoldalú nemzetközi egyezménye-

Nemessányi Zoltán (szerk.): Az új nemzetközi magánjogi törvény alapjai. Budapest, HVG-ORAC, 2016. 173–189; BEREZCKI ILDIKÓ – CSÖNDES MÓNIKA: *Néhány megállapítás a Brüsszel IIa rendelet, az 1996. évi Hágtai Gyermekvédelmi Egyezmény és a Kódex viszonyát, hatályát és alkalmazási körét illetően*. In: Berke Barna – Nemessányi Zoltán (szerk.): Az új nemzetközi magánjogi törvény alapjai. Budapest, HVG-ORAC, 2016. 190–205; CSÖNDES MÓNIKA: *A Róma III. rendelet, különös tekintettel az EU-jog által nem szabályozott, nemzeti hatáskörbe tartozó kérdésekre*. In: Berke Barna – Nemessányi Zoltán (szerk.): Az új nemzetközi magánjogi törvény alapjai. Budapest, HVG-ORAC, 2016. 206–224.

5 Kódex 35. § (4) bekezdés, 37. § (4) bekezdés.

6 Ettől eltérő szabályozást ad az Európai Unió házassági vagyoni rendeletere, ahol több közös állampolgárság esetén a közös állampolgárság kapcsoló elve nem alkalmazható. A Tanács 2016/1103/EU rendelete (2016. június 24.) a házassági vagyoni rendszerekkel kapcsolatos ügyekben a joghatóság, az alkalmazandó jog, valamint a határozatok elismerése és végrehajtása területén létrehozandó megerősített együttműködés végrehajtásáról (a továbbiakban: Házassági Vagyoni Rendelet). HL L 183., 2016.7.8., 1–29. 26. cikk (2) bekezdés. A megerősített együttműködésben Magyarország nem vesz részt. A megerősített együttműködésben résztvevő 18 tagállam: Belgium, Bulgária, Csehország, Németország, Görögország, Spanyolország, Franciaország, Horvátország, Olaszország, Ciprus, Luxemburg, Málta, Hollandia, Ausztria, Portugália, Szlovénia, Finnország és Svédország.

7 Az Nmjtvr. 46. §-a ezt a rendelkezést csak magyar állampolgár vagy Magyarországon lakó gyermek családi jogállására, illetve közte és a szülői között fennálló családi jogi jogviszonyokra (ide nem értve a tartási kötelezettséget) nézve tartalmazta.

8 BEREZCKI ILDIKÓ – RAFFAI KATALIN: *Az új nemzetközi magánjogi kódex családjogi fejezetének reformja*. Iustum, Aequum, Salutare. 2018/3. sz. 78.

9 A Gyermek jogairól szóló, New Yorkban, 1989. november 20-án kelt Egyezmény 3. cikk (1) bekezdése. Magyarországon kihirdette az 1991. évi LXIV. törvény.

10 Ld. pl. a Kúria jogellenesen Magyarországra hozott gyermekek visszavételével kapcsolatos eljárások vizsgálatára létrehozott Joggyakorlat-elemző Csoportjának összefoglaló véleményét: https://kuria-birosag.hu/sites/default/files/joggyak/osszefoglalo_velemeney_2013_el_ii_g_1_14.pdf (2018.12.27.). A joggyakorlat alakulásával kapcsolatban meghatározó jelentőségű lehet az Alkotmánybíróság 3375/2018. (XII.5.) AB határozata a Kúria Pfv.II.22.216/2017/13. sorszámú végzése, a Fővárosi Törvényszék 50.Pkf.636.303/2017/4. számú végzése, valamint a Pesti Központi Kerületi Bíróság 14.Pk.500.172/2017/11. számú végzése alaptörvényellenességének megállapításáról és megsemmisítéséről.

11 Ez a rendelkezés nem érinti az Európai Unió valamely tagállamában jogszerűen házasságot kötött személyeket az uniós jog alapján megillető egyes jogosítványok elismerését; vö. 2018. június 5-i Coman ítélet, C-673/16, EU:C:2018:385.

12 MÁDL FERENC – VÉKÁS LAJOS: *Nemzetközi magánjog és nemzetközi gazdasági kapcsolatok joga*. Budapest, ELTE Eötvös Kiadó, 2015. 422. Ezt a megfogalmazást veszi át a törvényjavaslat indoklása is. A személyes jogok konjunktív és diszjunktív figyelembevétele mellett több más lehetséges kapcsoló elv is ismert a házasság anyagi jogi érvényességének megállapítására (pl. *lex loci celebrationis* vagy a tervezett/első közös tartózkodási hely joga). Ezek ismertetésére és értékelésére ld. pl. CHRIS M. V. CLARKSON – JONATHAN HILL: *The Conflict of Laws*. Oxford, Oxford University Press, 2011. 354–382.

Tanulmány

ink többsége ugyanakkor a diszjunktív elbírálást írja elő, vagyis a házasságkötés anyagi jogi feltételeit a házasságkötésnél külön-külön rendeli vizsgálni – rendszerint az állampolgárságuk szerinti jog alapján.¹³ A házasságkötés érvényességének alaki kellékeire a házasságkötés helyén és idején hatályos jog alkalmazandó (*lex loci celebrationis*). A házasságkötésre és a házasság érvényességére vonatkozó rendelkezéseket megfelelően alkalmazni kell a házasság létezése vagy nemlétezése megállapításának kérdésében is.¹⁴ Az a probléma, hogy egy adott rendelkezés anyagi vagy alaki érvényességi kelléket szabályoz-e, minősítési kérdés, amit a Kódex 4. §-a értelmében főszabály szerint a magyar jog alapján kell a fórumnak elbírálnia.¹⁵

Az Nmjtvr. részletekbe menő rendelkezéseket tartalmazott a nem magyar állampolgár által Magyarországon, illetve a magyar állampolgár által külföldön kötött házasság egyes anyakönyvi eljárási szabályairól.¹⁶

A Kódex ezeket jórészt mellőzi, megtartja viszont azt a rendelkezést, miszerint a házasságot Magyarországon nem lehet megkötni, ha a házasságkötésnek a magyar jog szerint elháríthatatlan akadálya van. A Kódex tehát imperatív jellegűnek minősít a magyar családjog szerinti egyes házassági akadályokat (érvénytelenségi okokat).¹⁷

2.2. A házastársak személyi és vagyoni viszonyai

Magyarország nem vesz részt az Európai Unióban a házassági vagyoni rendszerekkel kapcsolatos ügyekben a joghatóság, az alkalmazandó jog, valamint a határozatok elismerése és végrehajtása területén létrehozott megerősített együttműködésben, így a magyar hatóságok számára a házastársak személyi és vagyoni viszonyaira alkalmazandó kollíziós normákat a 2019. január 29. után kötött házasságok, illetve házassági vagyoni rendszerre vonatkozó jogválasztások esetén is a Kódex határozza meg. A Kódex a házastársak személyi és vagyoni viszonyait *egységes státútum* alá rendeli, vagyis e jogviszony mindkét

elemére ugyanazon jog irányadó. Az Nmjtvr. megoldásától eltérően azonban Kódex az irányadó jog hatálya alól kiveszi a *házassági névviselés* kérdését, és erre külön kollíziós szabályt ad a névviselésre vonatkozó kollíziós szabályok körében.¹⁸

A Kódex a házastársak személyi és vagyoni viszonyaira kapcsolódó lépészetes rendszerét rendeli alkalmazni: a házastársak elbírálás időpontjában fennálló közös állampolgársága szerinti jogot, ennek hiányában a házastársak közös szokásos tartózkodási helyének jogát, ennek hiányában a házastársak utolsó közös szokásos tartózkodási helyének jogát, végül ennek hiányában az eljáró bíróság államának a jogát.¹⁹ Mivel a Kódex – szemben a Házassági Vagyoni Rendelet megoldásával – mozgó (változó körülményhez, jelen esetben a jogvitához kötött) kapcsoló elvet határoz meg, különös jelentősége van a Kódex státútumváltással kapcsolatos új általános rendelkezésének, miszerint az alkalmazandó jogot meghatározó körülmények megváltozásának a változást megelőzően alkalmazandó jog szerint érvényesen létrejött jogviszonyokra csak akkor van hatása, ha a Kódex kifejezetten így rendelkezik.²⁰ Az eljáró hatóságnak így az irányadó jogokat időben elválasztva kell alkalmaznia.²¹

A Kódex jelentős újítása, hogy a házastársak és a házasság számára a vagyoni viszonyok körében megnyitja a *korlátozott jogválasztás* lehetőségét. A felek választhatják valamelyiküknek a megállapodás megkötése időpontjában fennálló állampolgársága vagy szokásos tartózkodási helye szerinti állam jogát, illetve az eljáró bíróság állama szerinti jogot.²² A jogválasztásra – a házasság felbontására irányadó jog megválasztásával egyezően – legkésőbb a perfelvételi szakban a bíróság által megállapított határidőn belül van lehetőség, és a felek eltérő megállapodásának hiányában a jog megválasztása csak a jövőre nézve bír joghatással. A Kódex nem zárja ki annak a lehetőséget, hogy a házastársak vagyoni viszonyaikra több jog alkalmazását (*dépeçage*) is kikössék. A jogválasztásnak

13 Ilyen kétoldalú egyezményünk van hatályban például Bosznia-Hercegovina, Bulgária, Csehország, Horvátország, Lengyelország, Macedónia, Montenegró, Románia, Szerbia, Szlovákia és Szlovénia viszonylatában.

14 A magyar anyagi jog szerint a házasság akkor tekinthető létezőnek, ha a különböző nemű házasságkötés alaki feltételei együttesen megjelennek az anyakönyvvezető előtt és házasságkötési szándékukról személyesen nyilatkozatot tesznek [Ptk. 4:5. § (1) bekezdés]. Egyes államok jogrendszere lehetővé teszi a képviselő útján kötött házasságot is.

15 Így pl. a nyilvánosság előtt, két tanú jelenlétében és az önkormányzati hivatali helyiségben történő házasságkötés alaki érvényességi kellékek minősül (Ptk. 4:8. §). MÁDL – VÉKÁS: i. m. 423. Ezt a megfogalmazást veszi át a törvényjavaslat indokolása is.

16 Nmjtvr. 38. §.

17 Pl. bizonyos rokoni és hozzátartozói kapcsolatok (4:12. §), illetve korábbi házasság fennállása (Ptk. 4:13. §). A Kódex 13. § (1) bekezdése értelmében az irányadó jogra tekintet nélkül alkalmazni kell a magyar jognak azokat a rendelkezéseit, amelyek tartalmából és céljából egyértelműen megállapítható, hogy azok a Kódex hatálya alá tartozó jogviszonyokban is feltétlenül érvényesülést kívánnak (imperatív szabályok).

18 Kódex 16. § (3)–(5) bekezdés. A házassági névviselésre vonatkozó együttes kérelem hiányában viszont a házastársak személyi és vagyoni viszonyaira irányadó jog alkalmazandó.

19 A Házassági Vagyoni Rendelet lépészetes rendszere ezzel szemben: házasságkötés utáni első közös szokásos tartózkodási hely, közös állampolgárság a házasságkötés időpontjában (több közös állampolgárság esetén nem alkalmazható), legszorosabb kötelek a házasságkötés időpontjában. Kivételesen az utolsó közös szokásos tartózkodási hely joga is irányadó lehet. Az Nmjtvr. rendszerétől eltérően a Kódex nem ismeri el az utolsó közös személyes jogot kapcsoló elvként.

20 Kódex 14. §. Az Nmjtvr. nem tartalmazott általános szabályt a státútumváltásra. A házassági névviseléssel, illetve a házasság vagyoni hatásaival kapcsolatban rendelkezett úgy, hogy azt a házastársak személyes jogának megváltozása nem érinti [Nmjtvr. 39. § (4) bekezdés]. SZABÓ SAROLTA: *Az új nemzetközi magánjogi törvény egyes általános részi kérdéseiről*. Jogtudományi Közöny. 2018/11. 462.

21 Nagy Csongor találó kifejezésével ez az ún. jogtorlódás: NAGY CSONGOR ISTVÁN: *Nemzetközi magánjog*. Budapest, HVG-ORAC, 2017. 57–58.

22 A választható jogok köre nem azonos, de harmonizál a Róma III. rendelet alapján a házasság felbontására választható jogok körével, ld. a 2.3. pontban.

– mivel a Kódex ebben a körben eltérő rendelkezést nem tartalmaz – a Kódex általános szabályai szerint kifejezetten kell lennie.²³ A Kódex – szemben a Házassági Vagyongogi Rendelettel – nem szabályozza a teljesség igényével a jogválasztás harmadik személyekkel szembeni joghatásait;²⁴ ennek kialakítása – különösen a visszaélészerű joggyakorlás megakadályozása érdekében – a jogalkalmazó feladata lesz.

A Kódex abból indul ki, hogy a *házassági vagyongogi szerződések* nem tartoznak a Róma I. rendelet²⁵ hatálya alá,²⁶ így ezekre a házastársak vagyoni viszonyaira vonatkozó törvényi rendelkezések irányadóak – ide értve a jogválasztás lehetőségét is. A házassági vagyongogi szerződés alaki érvényességére nézve a Kódex ugyanakkor külön kimondja, hogy a szerződés alakilag akkor is érvényesnek tekintendő, ha megfelel a megkötés helye szerinti jogoknak.

2.3. A házasság felbontása

A házasság felbontására és a különválásra alkalmazandó jogról rendelkező uniós jogforrás a megerősített együttműködés keretében megalkotott *Róma III. rendelet*.²⁷ A Róma III. rendeletet a 2012. június 21. után megindított bontási (különválási) eljárásokban, illetve ezen időpontot követően kötött jogválasztó megállapodásokra kell alkalmazni. A Róma III. rendelet alkalmazása egyetemes, az általa kijelölt jogot akkor is alkalmazni kell, ha az nem egy részt vevő tagállam joga.²⁸ A Róma III. rendelet hatálya azonban nem átfogó, nem terjed ki többek között a házasság létezésére, érvényességére és érvénytelenítésére, illetve a névviselésre, a házasság vagyongogi következményeire és a tartási kötelezettségre, még akkor sem, ha ez előkérdésként merül fel a házasság felbontásával vagy a különválással kapcsolatban.²⁹ A Róma III. rendelet hatálya nyilvánva-

lón nem terjed ki a bejegyzett élettársi kapcsolatokra,³⁰ az azonos neműek házasságára vonatkozó jogi helyzet ugyanakkor ettől eltérő: a rendelet alkalmazandó az azonos nemű személyek házasságának felbontására – sőt a poligám házasságok felbontására is.³¹ A tagállamok ugyanakkor továbbra is szabadságot élveznek a tekintetben, hogy rendelkeznek-e, vagy sem, azonos nemű személyek házasságáról vagy kapcsolatuk jogi elismerésének valamely alternatív formájáról.³² Ezenfelül a Róma III. rendelet 13. cikke értelmében a tagállamok nem kötelesek a házasság felbontásának kimondására, ha a házasságot nem tekintik érvényesnek a házasság felbontására irányuló eljárás céljából. E rendelkezés a magyar bíróságok szempontjából felhívható az azonos nemű személyek házassága esetén.³³

A Róma III. rendelettel kapcsolatban a szakirodalom három területet azonosít, ahol a nemzeti jogalkotó számára szabályozási hatáskör adódik: a házasság felbontására irányadó jog kijelöléséről szóló megállapodás megkötésének időpontja és annak alaki szabályai, illetve a többes állampolgárság kérdésének megítélése.³⁴ A Róma III. rendelet értelmében a felek a házasság felbontására irányadó jog kijelöléséről szóló megállapodásukat legkésőbb a bírósághoz fordulás időpontjában köthetik meg, illetve módosíthatják. A megállapodás alaki érvényességi kelleit a Róma III. rendelet szabályozza, ugyanakkor előírja, hogy amennyiben a megállapodás megkötésének időpontjában a házastársak vagy azok egyikének szokásos tartózkodási helye szerinti tagállam kiegészítő alaki szabályokat ír elő az ilyen típusú megállapodások tekintetében, ezeket a szabályokat bizonyos esetekben alkalmazni kell.³⁵ A magyar jogalkotó – az Nmjtvr. szabályozásával megegyezően – kiegészítő alaki szabályokról nem rendelkezett.

Amennyiben az eljáró bíróság országa szerinti jog úgy rendelkezik, a házastársak a bíróság előtt az eljárás során

23 Kódex 9. § (1) bekezdés a) pont.

24 A Kódex 9. § (2) bekezdése általános jelleggel úgy rendelkezik, hogy a jogválasztás harmadik személyek szerzett jogait nem sértheti. Ez a rendelkezés nem fedi le a házassági vagyongogi viszonyokra vonatkozó jogválasztás harmadik személyekkel szembeni joghatásainak teljességét.

25 Az Európai Parlament és a Tanács 593/2008/EK rendelete a szerződéses kötelezettségekre alkalmazandó jogról (HL L 177., 2008.7.4., 6.).

26 FRANCO FERRARI – JAN D. LÜTRINGHAUS: *Rome I Regulation*, Art. 1, 51. bekezdés és az ott hivatkozott irodalom. Munich, Sellier, 2015. Ettől eltérő álláspontot képvisel: PALÁSTI GÁBOR: *A szerződésre alkalmazandó jog tagállami meghatározása a Róma I. rendelet fényében*. In: Berke Barna – Nemessányi Zoltán (szerk.): *Az új nemzetközi magánjogi törvény alapjai*. Budapest, HVG-ORAC, 2016. 318–326.

27 A Tanács 1259/2010/EU rendelete (2010. december 20.) a házasság felbontására és a különválásra alkalmazandó jog területén létrehozandó megerősített együttműködés végrehajtásáról. HL L 343., 2010.12.29., 10–16. A megerősített együttműködésben résztvevő 17 tagállam: Belgium, Bulgária, Észtország, Németország, Görögország, Spanyolország, Franciaország, Olaszország, Lettország, Litvánia, Luxemburg, Magyarország, Málta, Ausztria, Portugália, Románia és Szlovénia.

28 Róma III. rendelet 4. cikk.

29 Róma III. rendelet 1. cikk (2) bekezdés.

30 Európai Unió Bírósága az EU tisztviselőinek Szabályzata értelmezése során úgy foglalt állást, hogy az azonos vagy külön nemű személyek élettársi vagy bejegyzett élettársi kapcsolatai nem kezelhetők a házassággal azonos módon, függetlenül attól, hogy egyes tagállamok azokat a házasság joghatásaihoz különböző mértékben közelítő joghatásokkal ruházták fel. A Bíróság a Személyzeti Szabályzat értelmezése során jelentőséget tulajdonított annak, hogy a tagállamok által általánosan elfogadott fogalma szerint a házasság különböző nemű személyek életközösségét jelenti. 2001. május 31-i D és Svédország kontra Tanács ítélet, C-122/99 P. és C-125/99 P. egyesített ügyek, EU:C:2001:304, 33–39. pontok.

31 VOLKER WIESE: *Art. 1, Rome III*. In: Graf-Peter Callies (ed.): *Rome Regulations*. Wolters Kluwer, 2015. 860–861. Az Európai Unió Bíróságának joggyakorlata értelmében a „házastárs” uniós jogi fogalma nemi szempontból semleges. A 2004/38/EK irányelv „házastárs” fogalmának ilyen értelmezésére ld. 2018. június 5-i Coman ítélet, C-673/16, EU:C:2018:385, 35. pont.

32 2016. november 24-i Parris ítélet, C-443/15, EU:C:2016:897, 59. pont.

33 WOPERA ZSUZSA: *Az európai családjog kézikönyve*. Budapest, HVG-ORAC, 2012. 213–214.

34 CSÖNDES MÓNKA: i. m. 210–214.

35 Róma III. rendelet 7. cikk.

Tanulmány

is kijelölhetik az alkalmazandó jogot.³⁶ A Kódex úgy rendelkezik, hogy a jogválasztással a felek legkésőbb a perfelvételi szakban a bíróság által megállapított határidőn belül élhetnek.³⁷ A jogalkotói döntés indoka, hogy előfordulhatnak olyan esetek, amikor a felek közös várankozással egy bizonyos jog alkalmazására számítanak, és csak az eljárás során szereznek tudomást arról, hogy házasságuk felbontására ettől eltérő jog alapján kerülhet sor. Ilyenkor méltányos a felek számára a jogválasztást a bírósági eljárás során is lehetővé tenni. Az Nmjtvr. ezt a lehetőséget a bíróság által az első tárgyaláson tűzött határidő elteltéig biztosította.³⁸ A Kódex szabályozása egyrészt igazodik az új Pp. által meghatározott perstruktúrához, másrészt a határidő tűzésére olyan időkeretet biztosít, ami lehetővé teszi, hogy arról a bíróság már a felek valamennyi bizonyítási indítványának ismeretében határozzon.

A Róma III. rendelet (22) preambulumbekendése értelmében, ha a rendelet valamely állam jogának alkalmazása céljából az állampolgárságra kapcsoló elvként hivatkozik, a *többes állampolgárság* kérdésének kezelését a nemzeti jog hatáskörébe utalja, amelynek azonban teljes mértékben figyelembe kell vennie az Európai Unió általános elveit. Az Európai Unió általános elveinek figyelembevétele *in concreto* azt jelenti, hogy több uniós tagállam állampolgárságával rendelkező személy esetében egyik tagállami állampolgárság elsőbbsége sem érvényesülhet automatikusan egy másik tagállami állampolgársággal szemben.³⁹ A Róma III. rendelet szempontjából ennek két helyütt lehet jelentősége. A Róma III. rendelet egy helyütt az egyik házastárs állampolgárságára hivatkozik: lehetővé teszi, hogy a házastársak a házasság felbontására vagy a különválásra alkalmazandó jogként az egyik házastársnak a megállapodás megkötésének időpontjában meglévő állampolgársága szerinti állam jogát válasszák.⁴⁰ Másutt a Róma III. rendelet jogválasztás hiányában harmadik helyen azon állam jogát rendeli alkalmazni, amelynek a bírósághoz fordulás időpontjában mindkét házastárs állampolgára volt.⁴¹ Az első esetben előfordulhat, hogy egyik vagy mindkét házastárs többes állampolgár, a második esetben pedig lehetséges, hogy a házastársak több közös állampolgársággal rendelkeznek.

Magyarországon a többes állampolgárság jogi megítélését főszabály szerint a magyar állampolgárságról szóló 1993. évi LV. törvény rendezi, amelynek 2. § (2) bekezdése értelmében azt a magyar állampolgárt, aki egyidejűleg más államnak is állampolgára – ha törvény másként nem rendelkezik – a magyar jog alkalmazása szempontjából

magyar állampolgárnak kell tekinteni. Álláspontunk szerint a Kódex személyes jogra vonatkozó rendelkezései nem tekinthetők ilyen eltérő rendelkezésnek, mert nem a kettős állampolgárság megítélésére vonatkozó általános szabályt tartalmaznak. Ettől függetlenül a Róma III. rendelet 5. cikk (1) c) pontja körében az állampolgársági törvény fent hivatkozott rendelkezése nem lesz feltétlenül alkalmazható, mert a magyar állampolgárság automatikus elsőbbségének előírása egy másik uniós tagállam állampolgárságával szemben nem veszi figyelembe az Európai Unió általános elveit. A felek tehát egy magyar állampolgársággal is rendelkező kettős állampolgár másik uniós állampolgársága szerinti jogot is választhatják a házasság felbontására alkalmazandó jogként.⁴²

Mint fentebb láttuk, a Kódex kifejezett rendelkezést tartalmaz a többes közös állampolgárságról. Álláspontunk szerint ez a rendelkezés a Róma III. rendelet szempontjából a többes állampolgárság kérdését kezelő nemzeti jogi rendelkezésnek minősül, így alkalmazandó minden olyan esetben, ahol a Róma III. rendelet a házastársak közös állampolgárságát határozza meg kapcsoló elvként.⁴³ Megítélésünk szerint ez a megközelítés áll összhangban a Róma III. rendelet 8. cikke funkciójával, aminek – az 5. cikkel ellentétben – nem az a célja, hogy a felek autonómiáját biztosítsa, hanem az, hogy jogválasztás hiányában egyértelműen kijelölje az alkalmazandó jogot.⁴⁴ A megközelítés nem ellentétes az Európai Unió általános elveivel sem, mert nem jelenti valamely tagállam állampolgárságának automatikus érvényesülését egy másik tagállam állampolgárságával szemben. Ezen túlmenő követelmények megfogalmazása a kettős állampolgárság tagállami megítélésével szemben egyrészt túlmutatna az Európai Unió általános elvein, másrészt teljesen kiüresítené a Róma III. rendelet (22) preambulumbekendését.⁴⁵

A joggyakorlat feladata lesz, hogy az uniós jog általános elveinek, illetve a többes állampolgárság magyar szabályozásának teljes összhangját megteremtse – figyelemmel a Kódex szabályozásának szellemére is, ami az állam-

36 Róma III. rendelet, 5. cikk (2)–(3) bekezdések.

37 Kódex 30. §.

38 Nmjtvr. 40. §.

39 CsÖNDES MÓNKA: i. m. 210–211. és az ott hivatkozott irodalom.

40 Róma III. rendelet 5. cikk (1) c).

41 Róma III. rendelet 8. cikk c).

42 A jogirodalomban is ez tekinthető uralkodó álláspontnak: KATHRIN KROLL-LUDWIGS: *Art. 5, Rome III*. In: Graf-Peter Calliers (ed.): *Rome Regulations*. Alphen aan den Rijn, Wolters Kluwer, 2015. 880. CRISTINA GONZÁLEZ BELFUSS: *Art. 5, Rome III*. In: Sabine Corneloup (dir.): *Droit européen du divorce*. Paris, Lexis Nexis, 2013. 551–552.

43 A Kódex a házastársak közös állampolgárságára vonatkozó szabályt a III. fejezet (családjog) körében rendeli alkalmazni, ezt a 35. § (4) bekezdés, illetve a 37. § (4) bekezdés kiterjeszti az élettársi és bejegyzett élettársi kapcsolatokra is. Mivel a házasság felbontása egyértelműen a Kódex III. fejezete által szabályozott viszonyok körébe esik, a közös állampolgárságra vonatkozó rendelkezés hatálya a Róma III. rendelet megengedő szabályán keresztül az ott szabályozott jogviszonyokra is kiterjed.

44 LUÍS DE LIMA PINHEIRO: *Art. 8, Rome III*. In: Sabine Corneloup (dir.): *Droit européen du divorce*. Paris, Lexis Nexis, 2013. 581.

45 EVA LEIN: *Art. 8, Rome III*. In: Graf-Peter Calliers (ed.): *Rome Regulations*. Alphen aan den Rijn, Wolters Kluwer, 2015. 903–906.

polgárság által kifejezett közjogi kötődés gyengítése nélkül a tényállások sokszínűségére válaszul differenciált kollíziós normákat vezetett be.⁴⁶

3. Családi jogállás

A Kódex 31. §-a az Nmjtvr. 42. §-ának rendelkezéseit ismétli meg. E rendelkezések a gyermek védelmét megfelelően kifejezésre juttatják, és az ügyek többsége ez alapján eddig is rendezhető volt.⁴⁷ Azon esetek egy részére, amelyek a korábbi szabályozás alatt problémát jelentettek, a Kódex szövegszerű módosítás nélkül is megoldást kínál. A fejezeti általános szabályok alapján lehetővé teszi a magyar jog alkalmazását, ha az a gyermekre nézve kedvezőbb, másrészt kettős állampolgárság esetén a személyes jog rugalmasabb meghatározásával megnyitja a magartól eltérő állampolgárság szerinti jog alkalmazását, ha a szorosabb kapcsolódás megállapítható.

Ezen túlmenően a Kódex egy új rugalmassági klauzulát is bevezet az *apai jogállás betöltetlensége* esetére: az üggyel szoros kapcsolatban álló másik állam joga alkalmazandó, ha az e tekintetben a gyermekre nézve kedvezőbb.⁴⁸ A Kódex szemlélete szerint a gyermeknek alapvető érdeke fűződik ahhoz, hogy az apai jogállás rendezett legyen, és ha egy, a személyes jogától eltérő – de az üggyel szoros kapcsolatban álló – más jog szerint van apja, akkor azt a magyar jogrendszer lehetőség szerint ismerje el. Ez a rugalmassági klauzula eltér a Kódex általános kitérítő klauzulájától, mert nem „lényegesen szorosabb kapcsolatot”, csupán „szoros kapcsolatot” kíván meg a személyes jogtól eltérő joggal.⁴⁹ A rugalmassági klauzula alkalmazásának két fontos korlátja van. A szabály kizárólag az apai státusz betöltetlenségére vonatkozik, az anyaság megállapítására – és így esetleg a béranyasággal kapcsolatos rendelkezések kijátszására – nem alkalmazható. Emellett a közrendi záradék értelmében mellőzni kell az irányadó külföldi jog alkalmazását, ha annak eredménye az adott ügyben nyilvánvalóan és súlyosan sértené a magyar jogrendszer alapvető értékeit és alkotmányos elveit.⁵⁰

46 KIRÁLY MIKLÓS: *A személyek és a felek autonómiája az új nemzetközi magánjogi törvényben*. Jogtudományi Közlöny. 2018/12. sz. 514.

47 Az apai jogállás betöltetlensége esetén továbbra is fennálló „ördögi kör” problémájára ld. NAGY: i. m. 100–101. A családi jogállással kapcsolatos nemzetközi magánjogi kodifikációs kérdések összefoglalására ld. BERECSKI ILDIKÓ: *A gyermek családi jogállása a nemzetközi magánjogról szóló Nmjtvr. revíziója kontextusában*. In: Raffai Katalin (szerk.): *Határokon átnyúló családi ügyek*. Budapest, Pázmány Press, 2018. 25–43.

48 Kódex 42. §.

49 A törvényjavaslat indoklása szerint ilyen például az az eset, amikor a magyar állampolgárságú anya Kanadában, francia állampolgárságú apától született és Franciaországban élő gyermeke vonatkozásában a kanadai jog alapján az élettársi kapcsolat fennállására tekintettel keletkezett apasági vélelem megalapozza az élettárs apaként történő hazai anyakönyvezését.

50 Kódex 12. § (1) bekezdés.

4. Örökbefogadás

A Kódex az Nmjtvr. szabályozáshoz képest lényeges változásokat nem tartalmaz. Az örökbefogadás érvényességi feltételei tekintetében *konjunktív elbírálás* valósul meg: az örökbefogadás feltételeinek mind az örökbefogadó, mind az örökbefogadott személyes joga szerint fenn kell állniuk.

Az örökbefogadás jogi hatásai, az örökbefogadás megszűnése, valamint ennek jogi hatásai az örökbefogadónak az örökbefogadás vagy annak megszűnése idején fennálló személyes joga alapján bírálendóak el. Házastársak általi örökbefogadás esetén, az örökbefogadás és megszűnése jogi hatásaira alkalmazandó jogot kapcsolóelvek lépcsőzetesen felépített rendszere alapján kell megállapítani (közös állampolgárság, közös szokásos tartózkodási hely, végső esetben a *lex fori*). A Kódex szövegezése már a nyelvtani értelmezés szintjén is egyértelművé teszi, hogy az irányadó jog nemcsak a megszűnés joghatásaira, hanem annak feltételeire nézve is alkalmazandó.⁵¹

Az Nmjtvr. külön rendelkezéseket tartalmazott a magyar gyámhatóság engedélyére, illetve jóváhagyására vonatkozóan. A Kódex ezeket mellőzi, mert tartalmukat tekintve nem kollíziós szabályok, hanem a nemzetközi örökbefogadásra vonatkozó anyagi jogi rendelkezések.

5. Szülő és gyermek közötti jogviszony

Magyarország vonatkozásában 2006. május 1-jén hatályba lépett a szülői felelősséggel és a gyermekek védelmét szolgáló intézkedésekkel kapcsolatos együttműködésről, valamint az ilyen ügyekre irányadó joghatóságról, alkalmazandó jogról, elismerésről és végrehajtásról szóló *1996. évi Hágai Egyezmény*.⁵² Az Egyezmény személyi hatálya a gyermekekre születésük pillanatától 18. életévük betöltéséig terjed ki, tárgyi hatálya pedig magában foglalja a gyermek személyének és vagyonának védelmére irányuló intézkedések meghozatalára és a szülői felelősségre alkalmazandó jog meghatározását. Az Egyezmény kollíziós szabályai univerzálisak, vagyis rendelkezéseit akkor is alkalmazni kell, ha az általuk meghatározott jog nem részes állam joga.

51 Az Nmjtvr. vonatkozó rendelkezéseinek [44. § (1)–(2) bekezdések] bírálatát adja: MÁDL FERENC – VÉKÁS LAJOS: *Nemzetközi magánjog és nemzetközi gazdasági kapcsolatok joga*. Budapest, ELTE Eötvös Kiadó, 2015. 435.

52 Magyarországon kihirdette a 2005. évi CXL. törvény. Az Egyezmény ratifikálására az EU Tanácsa 2003/93/EK határozatával hatalmazta fel a tagállamokat. Az Egyezménynek az EU valamennyi tagállama részese. Az Egyezmény ratifikálása során Magyarország fenntartotta a joghatóságot a hatóságai számára a gyermeknek a területén lévő vagyona védelmére irányuló intézkedések meghozatalára, illetve fenntartotta a jogot arra, hogy ne ismerjen el szülői felelősséget vagy intézkedést, amennyiben az összeegyeztethetetlen a hatóságai által az adott vagyon vonatkozásában hozott intézkedésekkel.

Tanulmány

A jogalkotónak a szülő és gyermek közötti jogviszonyokra vonatkozóan tehát csak annyiban kell kollíziós szabályozást adnia, amennyiben azok nem esnek az 1996. évi Hágai Egyezmény hatálya alá. Személyi hatály tekintetében ide tartoznak a még meg nem született magzat,⁵³ illetve a 18. életévét betöltött gyermek és a szülő közötti jogviszonyok.⁵⁴ Tárgyi hatály szempontjából az Egyezmény hatálya alól kifejezetten kivett tárgykörök egy része közjogi természetű, így a Kódex szabályozási körébe eleve nem tartozó terület,⁵⁵ más részükre (szülő-gyermek kapcsolat megállapítása és vitatása, örökbefogadás, névviselés, tartás, nagykorúvá válás) pedig a Kódex egyéb helyütt ad kollíziós szabályozást. Kivételes esetekben előfordulhat azonban, hogy az Egyezmény rendelkezései megszorító fordulataik miatt egyébként az Egyezmény tárgyi hatálya alá tartozó életviszonyokra nem lesznek alkalmazhatóak.⁵⁶

A Kódex a gyermek és szülő közötti jogviszony az Egyezmény hatálya alá nem tartozó kérdéseinek általános kollíziós szabályozására – a korábbi szabályozással szakítva – az eljáró bíróság államának jogát rendeli alkalmazni. Ugyanakkor, ha az eljáró bíróság úgy ítéli meg, hogy a gyermek érdekére tekintettel indokolt az ügygel szoros kapcsolatban lévő másik állam jogának – például a gyermek személyes jogának vagy a gyermek vagyona fekvési helye szerinti jognak – az alkalmazása vagy annak figyelembevétele, akkor ezt a Kódex 34. § (2) bekezdésének rendelkezése alapján kivételesen megteheti. Ez a megoldás az 1996. évi Hágai Egyezmény 15. cikke rendelkezéseinek tartalmi átvétele, így biztosított az Egyezmény hatálya alá tartozó és az alól kivett életviszonyok koherens szabályozása.

Az 1996. évi Hágai Egyezmény hatálya kiterjed a gyámsággal, illetve a 18. életévét be nem töltött személy gondnokság alá helyezésével kapcsolatos kollíziós tényállások többségére. A Kódex a gyámságra vonatkozóan a szülő és gyermek közötti jogviszonnyal megegyező általános házagpótló kollíziós szabályt ad. A gondnokságra vonatkozóan az Nmjtvr.-rel szemben a Kódex a Ptk. rendszerét követve a személyekről szóló fejezetben ad – más kapcsolól elven alapuló – kollíziós szabályt.⁵⁷

53 A magyar Ptk. ismeri a magzat részére rendelt gyám jogintézményét (2:3. §).

54 Az Egyezmény a 18. évüket betöltött személyekre akkor sem alkalmazható, ha személyállapotukra irányadó joguk szerint még nem minősülnek nagykorúnak. PAUL LAGARDE: *Explanatory Report on the 1996 Hague Child Protection Convention* (a továbbiakban: Lagarde-jelentés), 16. bekezdés. <https://assets.hcch.net/upload/expl34.pdf> (2018.12.27.)

55 BEREZKI ILDIKÓ – CSÖNDES MÓNKA: i. m. 197–199.

56 Ilyen például az Egyezmény hatálya alá tartozó, részes államban hozott intézkedések alkalmazási feltételeinek meghatározása nem részes államban. Lagarde-jelentés, 92. bekezdés.

57 Kódex 18. §. A gondnoksággal kapcsolatos nemzetközi magánjogi kodifikációs kérdésekre ld. BEREZKI ILDIKÓ: *Gondnokság és más támogatói formák*. Magyar Jog. 2016/12. sz. 708–715.

III.

Élettársak és bejegyzett élettársak

A Kódex e körben az Nmjtvr. rendszeréhez képest két komoly változást is hoz: egyrészt *kollíziós szabályokat ad a bejegyzett élettársi kapcsolatok mellett az élettársi kapcsolatokra is*, másrészt a két kollíziós szabályrendszer nem a családjogi, hanem *külön fejezetben* helyezi el. Ez utóbbi megoldást a szakirodalomban érte bírálat,⁵⁸ ezért alkalmazása e helyütt bővebb kifejtést igényel. A kollíziós normák klasszifikációja során a Kódex a Ptk. rendszerét követi. Az Alaptörvény értelmében a családi kapcsolat alapja a házasság, illetve a szülő-gyermek viszony.⁵⁹ Az élettársi kapcsolatot ennek megfelelően a Ptk. – további feltételek teljesülése esetén elismerve annak bizonyos családjogi hatásait – önmagában nem tekinti családi jogviszonynak.⁶⁰ Ezzel összhangban a bejegyzett élettársi kapcsolat – szemben a 2009. évi CXX. törvény koncepciójával – a Ptk. rendszerén kívüli – így ugyancsak a családi jogviszonyok körén kívüli – jogintézmény maradt.⁶¹ Ezek a jogalkotói döntések az anyagi jog körében nem vitathatóan értékvalasztást és jogpolitikai elhatározást is tükröznek. A magyar nemzetközi magánjog kollíziós szabályainak kodifikációja során azonban a koherencia szempontjából leginkább járható út a magyar anyagi jog struktúrájának követése.⁶² A nemzetközi magánjognak valóban vannak olyan eszközei, amelyekkel a hazai anyagi jog egyes alapvető értékvalasztásait közvetíti, illetve azok megerősítését a jogalkalmazó számára lehetővé teszi. Ezek az eszközök a Kódex rendszerében is megtalálhatóak. Megítélésünk szerint azonban e helyütt a Kódex – különösen az élettársi és bejegyzett élettársi kapcsolatokra vonatkozó kollíziós normák tartalmát tekintve – egyértelműen *értéksemleges*.

58 VÉKÁS LAJOS: *Az új nemzetközi magánjogi törvényről*. Jogtudományi Közlöny. 2018/10. sz. 416.

59 Alaptörvény L) cikk (1) bekezdés. Ehhez hozzá kell tenni, hogy az Alkotmánybíróság 43/2012. (XII. 20.) AB határozata értelmében az Alaptörvény hivatkozott cikke a különböző tartós érzelmi és gazdasági életközösségi formák típusainak megkülönböztetését nem olyan módon ismeri el, hogy valamely ideáltípus preferálása érdekében más életközösségi típusokat tilt vagy korlátoz.

60 Az élettársi kapcsolat minősítése az európai jogrendszerekben igen változatos. A kommentár-irodalom szerint pl. a francia PACS a Róma I. rendelet hatálya alá tartozik. FERRARI – LÜTRINGHAUS: i. m. Art. 1, 44–46. bekezdés és az ott hivatkozott irodalom. Ezzel egybehangzóan a PACS és a házasság közötti különbségek jelentőségét hangsúlyozza a nemzetközi magánjog szempontjából: YVON LOUSSOUARN – PIERRE BOUREL – PASCAL DE VAREILLES-SOMMIÈRES: *Droit international privé*. 10e éd. Paris, Dalloz, 2013. 428–434.

61 A bejegyzett élettársi kapcsolat jogrendszerbeli helyével kapcsolatosan ugyancsak többféle megoldás ismert. A német bejegyzett élettársi kapcsolat (*Eingetragene Lebenspartnerschaft*) családi jogi jogintézmény, és az erre vonatkozó kollíziós szabályok is ennek megfelelően nyertek elhelyezést az EGBGB családi jogi fejezetében.

62 CSEHI ZOLTÁN: *Az új Ptk. hatása az új nemzetközi magánjogi törvényre*. Polgári Jog. 2018/4.

A Kódex az élettársi kapcsolat létrejöttére, megszűnése és joghatásaira vonatkozóan a házasságra irányadó rendelkezések alapulvételével ad kollíziós szabályokat. A Kódex az élettársak vagyoni viszonyaira is lehetővé teszi a jogválasztást – ugyancsak a házastársakra irányadó rendelkezések megfelelő alkalmazásával.

Magyarország nem vesz részt az Európai Unióban a bejegyzett élettársi kapcsolatok vagyoni hatásaival kapcsolatos ügyekben a joghatóság, az alkalmazandó jog, valamint a határozatok elismerése és végrehajtása területén létrehozott megerősített együttműködésben,⁶³ így a magyar hatóságok számára a bejegyzett élettársak személyi és vagyoni viszonyaira alkalmazandó kollíziós normákat a 2019. január 29. után bejegyzett élettársi kapcsolatok, illetve a vagyoni rendszerre vonatkozó jogválasztások esetén is a Kódex határozza meg. A Kódex bejegyzett élettársi kapcsolatra vonatkozó szabályai az Nmjtvr. korábbi rendelkezéseit⁶⁴ – a névviselésre alkalmazandó jogra vonatkozó szabályok kivételével – tartalmilag átveszik. A bejegyzett élettársi kapcsolat létrejöttére és érvényességére, valamint annak joghatásaira, ide nem értve a névviselést, a házasságra vonatkozó rendelkezéseket kell megfelelően alkalmazni. Ezzel kapcsolatban érdemes utalni arra, hogy az uniós Házassági Vagyoni Rendelet, illetve a Bejegyzett Élettársi Vagyoni Rendelet jogválasztás hiányában a két jogintézmény vagyoni hatásaira vonatkozóan lényegileg különböző kapcsoló elveket rendel alkalmazni.⁶⁵

A bejegyzett élettársak névviselésére az Nmjtvr. a házastársi névviselésre vonatkozó szabályokat rendelte alkalmazni. A Kódex a bejegyzett élettársak névviselése körében a házastársak jogviszonyaira irányadó általános kollíziós szabályok⁶⁶ alkalmazását kifejezetten kizárja.⁶⁷ A Kódex névviselésre vonatkozó rendelkezései⁶⁸ viszont csak az egyéni és a házastársi névviselésre adnak szabályozást. A magyar anyagi jog rendelkezései szerint a bejegyzett élettársi kapcsolatra a törvény eltérő rendelkezése hiányában a házasságra vonatkozó rendelkezéseket

kell alkalmazni.⁶⁹ Álláspontunk szerint a hivatkozott rendelkezés hatálya azonban csak az anyagi jogi rendelkezésekre terjed ki, a kollíziós szabályozásra nem. Ennek megfelelően a jogalkalmazó a bejegyzett élettársak névviselése körében a Kódex általános kiegészítő szabályára van utalva, és annak az államnak a jogát kell alkalmaznia, amellyel a jogviszony a legszorosabb kapcsolatban van.⁷⁰ A legszorosabb kapcsolatban lévő jogrendszer azonosítása során a jogalkalmazó természetesen inspirációt meríthet a házastársi névviselésre – értelemszerűen a házastársak együttes kérelme hiányában – alkalmazandó kollíziós szabályokból. A bejegyzett élettársak tehát – szemben a házastársakkal – nem jelölhetik ki együttes kérelmükkel a névviselésükre alkalmazandó jogot.

IV.

Családi kapcsolaton alapuló tartási kötelezettségek⁷¹

A családi kapcsolaton alapuló tartási kötelezettségek szabályozása a nemzetközi családjog egyik sarokpillére.⁷² Ennek központi eleme a *Tartási Rendelet*,⁷³ ami 2011. június 18-tól kezdődő hatállyal a joghatóságra, az alkalmazandó jogra, a határozatok elismerésére és végrehajtására, illetve az Európai Unió tagállamai közötti együttműködésre vonatkozóan tartalmaz rendelkezéseket. A Tartási Rendelet az alkalmazandó jog vonatkozásában továbbbutal a *2007. évi Hági Jegyzőkönyvre*,⁷⁴ amelyhez az

69 2009. évi XXIX. törvény a bejegyzett élettársi kapcsolatokról, az ezzel összefüggő, valamint az élettársi viszony igazolásának megkönnyítéséhez szükséges egyes törvények módosításáról, 3. § (1) bekezdés. A házassági névviselés anyagi jogi szabályai a bejegyzett élettársak névviselésére viszont nem alkalmazhatóak [3. § (3) bekezdés].

70 Kódex 11. §.

71 A tartási kötelezettségek szabályozásának koncepcionális kérdéseiről részletesen ld. BÓKA JÁNOS: *Tartási kötelezettségek az új nemzetközi magánjogi kódexben*. In: Berke Barna – Nemessányi Zoltán (szerk.): *Az új nemzetközi magánjogi törvény alapjai*. Budapest, HVG-ORAC, 2016. 260–278. A joggyakorlat kihívásaira ld. SIMON KÁROLY LÁSZLÓ: *Tartásdíjigények érvényesítése határok nélkül – Megoldások és kihívások a magyar jogalkalmazás számára*. Budapest, HVG-ORAC, 2018.

72 A szerződésen alapuló tartási kötelezettségek a szerződésekre vonatkozó nemzetközi magánjogi rezsím hatálya alá tartoznak – azzal a pontossággal, hogy amennyiben a felek jogszabályon vagy hatósági határozaton alapuló tartási kötelezettséggel kapcsolatban kötnek megállapodást, e megállapodásra a tartási rezsím vonatkozik. A tartást pótló járadék fizetésének kötelezettsége szintén nem „tartási kötelezettség”, hanem a szerződésen kívüli károkozásért fennálló felelősségen alapuló kártérítési kötelezettség teljesítésének sajátos módja.

73 A Tanács 4/2009/EK rendelete (2008. december 18.) a tartással kapcsolatos ügyekben a joghatóságról, az alkalmazandó jogról, a határozatok elismeréséről és végrehajtásáról, valamint az e területen folytatott együttműködésről. HL L 7., 2009.1.10., 1.

74 A tartási kötelezettségekre alkalmazandó jogról szóló, 2007. november 23-án elfogadott Hági Jegyzőkönyv (magyar nyelven elérhető: HL L 331., 2009.12.16., 19.). A Jegyzőkönyv 2013. augusztus 1-jén lépett hatályba, de rendelkezéseit a Tanács 2009/941/EK határozata (HL L 331., 2009.12.16., 17.) 4. cikke értelmében 2011. június 18-tól ideiglenesen alkalmazni kellett.

63 A Tanács (EU) 2016/1104 rendelete (2016. június 24.) a bejegyzett élettársi kapcsolatok vagyoni hatásaival kapcsolatos ügyekben a joghatóság, az alkalmazandó jog, valamint a határozatok elismerése és végrehajtása területén létrehozandó megerősített együttműködés végrehajtásáról. HL L 183., 2016.7.8., 30–56. o. A megerősített együttműködésben ugyanazok a tagállamok vesznek részt, mint a házassági vagyoni rendszerekkel kapcsolatos megerősített együttműködésben.

64 Nmjtvr. 41/A – 41/B. §.

65 Jogválasztás hiányában a bejegyzett élettársi kapcsolat vagyoni hatásaira azon állam jogát kell alkalmazni, amelynek joga szerint a bejegyzett élettársi kapcsolat létrejött. Bejegyzett Élettársi Vagyoni Rendelet, 26. cikk (1) bekezdés.

66 Kódex 26–29. §§.

67 Kódex 37. § (1) bekezdés. A kizárásnak azért van jelentősége, mert ilyen rendelkezés hiányában a Kódex 27. §-a a bejegyzett élettársak névviselésére is alkalmazható lenne.

68 Kódex 16. §.

Tanulmány

Európai Unió mint egész csatlakozott, de annak rendelkezései Dániában és az Egyesült Királyságban nem bírnak kötelező erővel.⁷⁵

A Tartási Rendelet a hatálya alá tartozó kérdésekben a tagállami szabályozást automatikusan kiszorítja, tagállami szabályozási maradvány-hatáskört nem enged. A nemzetközi magánjog hézagmentességének biztosítása érdekében a nemzeti jogalkotónak azt kellett vizsgálnia, hogy létezik-e olyan „tartási kötelezettség”, amely nem esik sem a Tartási Rendelet, sem egyéb nemzetközi magánjogi rezsim hatálya alá, és ezért tagállami szabályozást tesz szükségessé.

A Tartási Rendelet nem definiálja a „tartási kötelezettség” fogalmát, mindössze annak önálló értelmezését írja elő a (11) preambulumbekzdésében. A Tartási Rendeletet ugyanakkor nem általában véve a „tartási kötelezettségekre”, hanem a családi vagy rokoni kapcsolatból, házasságból vagy házassági rokonságból származó tartási kötelezettségre kell alkalmazni.⁷⁶ A Tartási Rendelet (11) preambulumbekzdése ezt a kijelentést úgy cizellálja, hogy a tartásra jogosult személyek közötti egyenlő bánásmód biztosítása érdekében a fenti kapcsolatokon alapuló valamennyi tartási kötelezettségre kiterjed a rendelet hatálya.

A szövegezés hivatalos indoka az volt, hogy összhangba kerüljön a Tartási Rendelet és a 2007. évi Hágai Jegyzőkönyv hatályának meghatározása. A 2007. évi Hágai Jegyzőkönyvhöz kapcsolódó Bonomi-jelentés felfogásában a szülő-gyermek kapcsolat, a rokonság, házasság és házassági rokonság a családi kapcsolatokra vonatkozó példálózó felsorolásként szerepel a Jegyzőkönyvben.⁷⁷ Ennek megfelelően a „családi kapcsolatok” igen széles értelemben használható, önálló tartalommal rendelkező fogalom, ami nem szűkíthető le kizárólag a példaként felhozott kapcsolatokra.

A Bonomi-jelentés szerint viszont a Hágai Jegyzőkönyv szándékosan hallgat arról, hogy hatálya alá tartoznak-e az azonos neműek házassági vagy bejegyzett élettársi kapcsolatán alapuló tartási kötelezettségek – ugyanakkor az előkészítő anyagokból azt a következtetést vonja le, hogy azok hallgatólagosan kiterjesztik a Jegyzőkönyv hatályát ezekre a párkapcsolati formákra is.⁷⁸

A Hágai Jegyzőkönyv nem tesz említést az egyéb házasságon kívüli partnerkapcsolatokról, így az élettársi kapcsolatról és a de facto együttélésről sem. A legtöbb jogrendszer – ha szabályozza is az élettársi kapcsolatot – nem ír elő tartási kötelezettséget a kapcsolat megszűnését követően. A magyar Ptk. elismeri a volt élettársal szembeni tartási igényt, feltéve, hogy a felek legalább egy évig életközösségben éltek, és a kapcsolatból közös gyermekük származott.⁷⁹ E megoldás esetében meggyőzően lehet érvelni amellett, hogy a különmű partnerek életközösségéből származó közös gyermekre tekintettel a tartási kötelezettség családi kapcsolatból fakad. A szlovén jog azonban például abból indul ki, hogy – amennyiben házassági akadály nem áll fenn – az élettársi viszonyhoz a házasság jogkövetkezményei kapcsolódnak, vagyis a rászoruló volt élettárs tartási igényt érvényesíthet a közös gyermek követelményére tekintet nélkül.⁸⁰ A magyar jogalkotó felfogása szerint ez bizonyosan túlmutat a családi kapcsolat fogalmán,⁸¹ azonban ez az anyagi jogi minősítés nem azonos a Tartási Rendelet szempontjából elvégzendő nemzetközi magánjogi minősítéssel.

Az Európai Unió tagállamainak nemzetközi magánjogi jogalkotása sem érzékel joghézagot a tartási kötelezettségekre alkalmazandó jog tekintetében. A szabályozások a Tartási Rendeletre és/vagy a 2007. évi Hágai Jegyzőkönyvre való utaláson túl nem tartalmaznak kollíziós rendelkezéseket.⁸² Ezt az értelmezést erősíti meg a Bejegyzett Élettársi Vagyonjogi Rendelet (22) preambulumbekzdése is, ami szerint a bejegyzett élettársak közötti tartási viszonyokat a Tartási Rendelet szabályozza.

Ennek megfelelően a *Kódex nem tartalmaz kollíziós szabályokat a tartási kötelezettségekre vonatkozóan*.⁸³ Abban a nem várt esetben, ha mégis kollíziós joghézag mutatkozna a tartási kötelezettségek körében, a joggyakorlat a Kódex III. és IV. fejezetének általános vagyonjogi kollíziós szabályaihoz nyúlhat vissza.

Ez a megoldás – az Nmjtvr. rendelkezéseitől eltérően – teljeskörűen alkalmazható, mert a Kódex az említett rendelkezések hatálya alól egy esetben sem zárja ki *expressis*

75 A rendelet Írország viszonylatában a rendelet (46) preambulumbekzdésében említett értesítés alapján, az Egyesült Királyság viszonylatában pedig a Bizottság 2009/451/EK határozata (HL L 149., 2009.6.12., 73.) alapján alkalmazandó. Dánia a rendeletet annyiban alkalmazza, amennyiben az a Tanács 44/2001/EK rendeletét módosítja (HL L 149., 2009.6.12., 80.), továbbá alkalmazza (HL L 195., 2013.7.18., 1.) a Bizottság 1142/2011/EU végrehajtási rendeletét is (HL L 293., 2011.11.11., 24.).

76 Tartási Rendelet 1. cikk (1) bekezdés.

77 ANDREA BONOMI: *Explanatory Report to the Protocol of 23 November 2007 on the Law Applicable to Maintenance Obligations* (a továbbiakban: Bonomi-jelentés), 29. bekezdés. www.hcch.net/upload/expl39.pdf (2018.12.27.)

78 BONOMI: i. m. 31. és 92. bekezdések.

79 Ptk. 4:86. §

80 SZEIBERT ORSOLYA: *A családjogi harmonizáció kérdései és lehetőségei Európában*. Budapest, HVG-ORAC, 2014. 90–91.

81 „[...] A] Ptk. azt a megfontolást fogadta el, hogy kizárólag a közös gyermekkel rendelkező élettársak alkotnak családot és az élettársi tartás törvényen alapuló családjogi tartásnak minősül...” SZEIBERT ORSOLYA: *Kommentár a Ptk. 4:86. §-ához*. In: *Kommentár a Polgári Törvénykönyvhöz*. Budapest, Wolters Kluwer, 2014. 727.

82 A holland szabályozás kizárólag a Hágai Jegyzőkönyvre utal (holland Ptk. 10:116. §). A lengyel nemzetközi magánjogi törvény 63. §-a csak a Tartási Rendeletre hivatkozik. A német EGBGB [3. § (1) c)] mind a Hágai Jegyzőkönyvet, mind a Tartási Rendeletet nevesíti. A cseh nemzetközi magánjogi törvény [57. § (1)] az Európai Unió közvetlenül érvényesülő szabályozása által alkalmazni rendelt nemzetközi szerződésre utal, és lábjegyzetben a Tartási Rendelet, illetve a Hágai Jegyzőkönyv mellett a Tanács 2009/941/EK határozatára is hivatkozik.

83 A Kódex az uniós jogra vonatkozó utalásokat sem tartalmaz. Ennek koncepcionális okairól ld. VÉKÁS: i. m. 414–415.

verbis a tartási kötelezettségeket. Az Nmjtvr. 2010. évi CXXVII. törvénnyel módosított, 2011. június 18-tól hatályos szövege a tartással kapcsolatos ügyekre csak negatív szabályozást tartalmazott. A módosító jogszabály hatályon kívül helyezte az Nmjtvr. tartási ügyekkel kapcsolatos kollíziós szabályait, illetve az Nmjtvr. 45. § (1) bekezdésének (a szülő és gyermek közötti családi jogviszonyokra a gyermek személyes joga irányadó) és 46. §-ának (a magyar jog alkalmazása magyar állampolgár vagy Magyarországon lakó gyermek és szülői között fennálló családi jogviszonyokra, ha az a gyermekre nézve kedvezőbb) hatálya alól kifejezetten kivette a tartási kötelezettségeket. Ez a megoldás nem teremtett teljesen egyértelmű helyzetet: az Nmjtvr. 39. § (1) bekezdése – ami az Nmjtvr. 41/A. § (1) bekezdésének utaló szabálya miatt a bejegyzett élettársi kapcsolatokra is irányadó – a házastársak személyi és vagyoni jogviszonyaira irányadó jog alkalmazási köréből ugyanis a tartási kötelezettségeket nem zárta ki hasonló módon. A koherenciát a Kódex úgy biztosítja, hogy egyáltalán nem tartalmaz kifejezett kizáró rendelkezéseket a III. és IV. fejezetben. Ez a megoldás jogilag és logikailag megalapozott: ha a Kódex általános rendelkezései generális jelleggel kimondják, hogy a törvényt csak olyan jogviszonyokra kell alkalmazni, amelyekre uniós rendelet hatálya nem terjed ki,⁸⁴ akkor ezt nem indokolt speciális kizáró normaként megismételni a tartási kötelezettségek esetében.

A 2007. évi Hágai Jegyzőkönyv 8. cikk c) pontja értelmében a vagyoni jogi ügyek tekintetében a felek által alkalmazandó jogként kijelölt vagy a valóságban alkalmazott jog a felek által a tartási kötelezettségre is kijelölhető alkalmazandó jogként. E körben jelenleg a nemzeti jog kollíziós normái irányadóak, megfogalmazásuknál erre is tekintettel kellett lenni.

V. Nemzetközi öröklési jog

Az európai uniós *Öröklési Rendelet*⁸⁵ a 2015. augusztus 17-től kezdődően megnyílt hagyatékok esetében az öröklési jogviszonyokra gyakorlatilag teljes körű kollíziós szabályozást ad. Az Öröklési Rendelet szabályozása átfogó, mert kiterjed a vagyontárgyak, jogok és kötelezettségek haláleset miatti átszállásának valamennyi formájára; egyetemes alkalmazású, mert az általa meghatározott jogot arra való tekintet nélkül alkalmazni kell, hogy az egy

⁸⁴ Kódex 2. §

⁸⁵ Az Európai Parlament és a Tanács 650/2012/EU rendelete (2012. július 4.) az öröklési ügyekre irányadó joghatóságról, az alkalmazandó jogról, az öröklési ügyekben hozott határozatok elismeréséről és végrehajtásáról, valamint az öröklési ügyekben kiállított közokiratok elfogadásáról és végrehajtásáról, valamint az európai öröklési bizonyítvány bevezetéséről. HL L 201, 2012.7.27. 107.

uniós tagállam joga-e vagy sem; és az így meghatározott jog az öröklés egészére irányadó. A nemzeti jogalkotó szabályozási lehetősége ennek megfelelően csak azokra területekre korlátozódik, amelyeket az Öröklési Rendelet számára kifejezetten fenntart, illetve azokra a kivételes esetekre, amikor az Öröklési Rendelet alapján meghatározott jog alkalmazása révén uratlan belföldi hagyatékek keletkeznek.

1. A szóbeli végrendeletek alaki érvényessége

Az Öröklési Rendelet hatálya nem terjed ki a szóbeli végrendeletek alaki érvényességére.⁸⁶ Ezt a kérdést a Kódex az Nmjtvr. végintézkedés alaki érvényességére vonatkozó szabályainak⁸⁷ átvételével, a *favor testamenti* elve lehető legteljesebb érvényesítésével rendezi. A szóbeli végrendelet és annak visszavonása alakilag érvényes, ha megfelel a magyar jognak; a keletkezés vagy a visszavonás helyén és idején hatályos jognak; annak a jognak, amely a szóbeli végrendelet létrejöttkor, annak visszavonása időpontjában vagy az örökhagyó halála idején az örökhagyó személyes joga volt, vagy az örökhagyó lakóhelyén vagy szokásos tartózkodási helyén hatályos jog volt, illetve ingatlanra vonatkozó szóbeli végrendelet esetében az ingatlan fekvésének helyén irányadó jognak.⁸⁸ A Kódex vonatkozó szabályai jórészt megfeleltethetőek az Öröklési Rendeletben szereplő, az írásbeli végintézkedések alaki érvényességére vonatkozó előírásoknak⁸⁹ – természetesen a magyar jogra való hivatkozás kivételével.

Azok a tagállamok,⁹⁰ amelyek szerződő felei a végintézkedések alakiságaira alkalmazandó jogról szóló, 1961. október 5. napján kelt Hágai Egyezménynek, az Öröklési Rendelet 27. cikke helyett továbbra is az egyezmény rendelkezéseit alkalmazzák a végrendeletek alaki érvényessége tekintetében. Az 1961. évi Hágai Egyezmény 1. cikke az Öröklési Rendelet 27. cikkével lényegileg egyező szabályozást tartalmaz. Az Európai Unió és tagállamai nem nemzetközi magánjogaiban általános az a meggyőződés, hogy nem indokolt formai okokból elvitatni a végrendelet érvényességét, ha az megfelel bármely jogrendszer előírásainak, amellyel az örökhagyónak vagy a vég-

⁸⁶ Öröklési Rendelet 1. cikk (2) f)

⁸⁷ Nmjtvr. 36. § (2)

⁸⁸ Kódex 64. §

⁸⁹ Öröklési Rendelet 27. cikk. Az Öröklési Rendelet nem alkalmazza a személyes jog koncepcióját, 27. cikke az állampolgárság, a lakóhely, illetve a szokásos tartózkodási hely szerinti állam jogára utal. A Kódex 15. § (2) bekezdése értelmében az ember személyes joga annak az államnak a joga, amelynek állampolgára.

⁹⁰ Ausztria, Belgium, Horvátország, Észtország, Finnország, Franciaország, Görögország, Hollandia, Lengyelország, Luxemburg, Németország, Olaszország, Spanyolország, Svédország, Szlovénia, Dániára, Írországra és az Egyesült Királyságra az Öröklési Rendelet nem kötelező, de mindhárom állam részese az 1961. évi Hágai Egyezménynek.

Tanulmány

intézkedésnek érdemi kapcsolata volt. A Kódex rendelkezései ebbe a szabályozási környezetbe illeszkednek.

2. Az uratlan hagyaték jogi sorsa

A magyar jog értelmében az állam szükségképpeni törvényes örökös, tehát más örökös hiányában a hagyatékot törvényes örökösnek megszerzi.⁹¹ A rendelkezés hatálya kiterjed az ingó és ingatlan vagyontárgyakra, függetlenül azok fellelhetőségi helyétől, így biztosítja, hogy a magyar jog alapján uratlan hagyaték ne keletkezessen. Mivel az állam törvényes örökös, az örökösökre vonatkozó szabályok szerint tartozik helytállni a hagyatéki tartozásokért.

Egyes államok jogrendszere azonban nem ismeri az állam szükségképpeni törvényes öröklését. Ezekben a jogrendszerekben az állam nem magánjogi értelemben vett örökösnek, hanem valamilyen közjogi jogintézmény alkalmazásával szuverénként szerzi meg – rendszerint saját államterületére korlátozottan – az uratlan hagyatékot.⁹² A két rendszer egymás mellett éléséből két komoly kollíziós probléma származik: egyrészt fel kell oldani az öröklésre irányadó jog szerinti szükségképpeni törvényes örökös állam öröklési igénye és a hagyaték fekvése szerinti állam szuverén átháramlási joga közötti konfliktust, ha a hagyaték a szuverén átháramlási jogát érvényesítő állam területén fekszik; másrészt rendezni kell az uratlan hagyaték sorsát abban az esetben, ha az öröklésre irányadó jog az állam szükségképpeni törvényes öröklését nem ismeri el és a hagyaték a szuverén átháramlási jogát érvényesítő állam területén kívül fekszik.

Az előbbi összeütközést az Öröklési Rendelet akként oldja fel, hogy végintézkedésben nevezett örökös vagy hagyományos, illetve törvényes öröklésre jogosult természetes személy hiányában az öröklésre irányadó jog alkalmazása nem zárja ki azt, hogy valamely tagállam vagy az ezen tagállam által e célra kijelölt intézmény a saját joga alapján megszerezze a területén található hagyatéki vagyontárgyak tulajdonjogát, feltéve, hogy a hitelezők jogosultak arra, hogy követeléseikre a hagyatéki vagyon-

tárgyak összességéből kielégítést keressenek.⁹³ Korábban is ezt a megoldást követte azon államok nemzetközi magánjoga, amelyek szuverén joguknál fogva tartanak igényt az uratlan hagyatékra. E jogrendszerek szerint az öröklésre egyébként irányadó jognak meg kell hajolnia a vagyon fekvési helye szerinti jog előtt, mert az állam által érvényesített átháramlási jog a szuverenitásából fakadó közjogi igény.

Az utóbbi problémára viszont az Öröklési Rendelet nem kínál megoldást. Ezt a joghézagot a nemzeti jogalkotónak a Kódexben kellett kitöltenie: ha az öröklésre alkalmazandó jog szerint *a belföldi hagyatékra nincs örököse, a belföldi hagyaték öröklésére a magyar jognak a magyar állam öröklésére irányadó szabályait kell alkalmazni.*⁹⁴

3. Dologi jogok egymáshoz igazítása

Az Öröklési Rendeletnek az átszálló dologi jogokkal kapcsolatban sajátos kettősségre kell a gyakorlatban is alkalmazható megoldást találnia. Egyrészt biztosítani kell az öröklésre alkalmazandó jogban előírtak szerinti, ingatlan vagy ingósággal kapcsolatos jogok létrehozását vagy öröklés révén történő átszállását. Másrészt viszont az Öröklési Rendelet nem érinti a tagállamok – így Magyarország – nemzeti jogában korlátozott számban létező dologi jogokat, vagyis a tagállamok nem kötelezhetők arra, hogy elismerjék az adott tagállamban található tulajdonhoz kapcsolódó dologi jogokat, ha a szóban forgó dologi jog nem ismert a jogukban.

Annak érdekében, hogy a kedvezményezettek valamely más tagállamban élhessenek az öröklés útján keletkezett vagy rájuk átszállt jogokkal, az Öröklési Rendelet előírja, hogy az ismeretlen dologi jogot a másik tagállam jogában létező, az eredetihez legközelebb álló dologi joghoz kell hozzáigazítani.⁹⁵ Magyarországon ezt a hozzáigazítást nemperes bírósági eljárás, az ún. *megfeleltetési eljárás* biztosítja, amelyet azonban nem a Kódex, hanem külön törvény szabályoz.⁹⁶

91 Ptk. 7:74. § (1) bekezdés.

92 Ezek a jogrendszerek is elismerik azonban az állam öröklését, amennyiben az állam végintézkedésben nevezett örökös. Ld. pl. 2012. évi cseh nemzetközi magánjogi törvény 78. §.

93 Öröklési Rendelet 33. cikk.

94 LOUSSOUARN – BOUREL – DE VAREILLES-SOMMIÈRES: i. m. 681.

95 Öröklési Rendelet 31. cikk.

96 2015. évi LXXI. törvény a 650/2012/EU európai parlamenti és tanácsi rendelet 31. cikke szerinti megfeleltetési nemperes eljárásról, valamint egyes igazságügyi tárgyú törvénymódosításokról.

Gyulavári Tamás tanszékvezető egyetemi tanár, Pázmány Péter Katolikus Egyetem, Munkajogi Tanszék (Budapest)

Uber sofőrök és társaik: munkavállalók vagy önfoglalkoztatók?

Az internet széles körű használata új munkavégzési formákat hozott létre. Ezek két fő típusa a honlapon keresztül történő, anonim munkavégzés (crowdsourcing, például Amazon Mechanical Turk), illetve az applikáción keresztül történő munkavégzés (például az Uber). Az internetes munka háromoldalú kapcsolat, amelyben a munkavégző és a felhasználó között van egy kvázi foglalkoztató: a digitális platform (honlap, applikáció). Ha az internetes munkavégző és a digitális platform közötti jogviszony munkaviszony, akkor a munkavégző teljes munkajogi védelmet élvez, ha viszont nem munkaviszony, akkor teljesen vagy részben védtelen, függően az alkalmazott státuszától. A szerződés minősítése tehát központi kérdés, mert ez határozza meg a munkavégző munkajogi státuszát, jogait.

Napjaink nemzetközi munkajogi szakirodalmának legnépszerűbb témája a „hakni gazdaságba” tartozó internetes munkavégzési formák – a *crowdsourcing* és az *applikációs munka* – munkajogi vonatkozásainak vizsgálata, és különösen a jogviszony minősítése.¹ A crowdsourcing esetében a honlapon végeznek el a munkavégzők egy sor feladatot, globális alapon. A *crowdsourcing platform egy megoldandó feladatot tesz közzé az interneten, ösztönzőkkel* együtt, lehetővé téve a szakértelemmel rendelkező emberek számára, hogy a probléma megoldásában hasznosítsák a tudásukat.

Az internetes munka másik típusa az online applikáción keresztül történik a fogyasztók erre vonatkozó, a honlapon kifejezett igénye szerint. Olyan hagyományos szolgáltatásokról van szó, mint taxizás (például Uber), takarítás és javítás (például Helpling), irodai munkák, könyvelés (például Upwork). A digitális platform megszabja a honlapon az árat, a minimális minőségi előírásokat, kiválasztja és szervezi a szükséges munkaerőt.

Az internetes munkavégzés különféle formáival kapcsolatosan a kérdés persze úgy egyszerűsödik le, hogy *munkaviszony-e az internetes munkavégzők jogviszonya*. De még ha nemleges is a válasz erre a kérdésre, akkor is számos más minősítési, és szabályozási alternatíva kínálkozik valamilyen szintű munkajogi védelem biztosítására. Éppen ezért a nemzetközi szakirodalom és esetjog alapján elemzem a minősítés lehetséges érveit és ellenérveit, illetve a szabályozási alternatívákat.

A jogviszony minősítése azonban nem csak a szakirodalomban, hanem a *gyakorlatban* is komoly érdeklődést váltott ki az elmúlt években. Maguk a platformok is élénken figyelik és igyekeznek befolyásolni is a minősítést. A minősítés végső terepe természetesen a bíróság, ezért részletesen elemzem az amerikai és angol bíróságok egymásnak ellentmondó ítéleteit. Az Európai Bíróság ítéletei nem kifejezetten a jogviszony minősítéséről szólnak², ezért azok elemzésétől itt eltekintek.³ A kép tehát meglehetősen összetett, ezért megkísérlem összerakni a puzzle darabjait.

I.

Miért lényeges a jogviszony minősítése?

1. A bináris munkajogi modell

Az utóbbi években az internetes munkavégzéssel, másként a *hakni gazdasággal* (*gig economy, sharing economy*) kapcsolatos szakmai diskurzus központi kérdésévé az vált, hogy munkaviszonynak minősül-e az internetes munkavégző jogviszonya. Munkavállaló az Uber sofőr, a Deliveroo futára, vagy az Amazon Mechanical Turk fordítója? Ennek azért van kiemelt jelentősége, mert ez határozza meg az internetes munkavégző munkajogi és társadalombiztosítási státuszát, vagyis a munkavégzőt megillető *jogosultságok* körét.

1 A hakni gazdaságba tartozó internetes munkavégzés fogalmáról, típusairól és hátrányairól részletesen lásd: GYULAVÁRI TAMÁS: *Hakni gazdaság a láthatáron: az internetes munka fogalma és sajátosságai*. Iustum Aequum Salutare, (Megjelenés alatt – Szerk.).

2 C-434/15 *Asociación Profesional Elite Taxi v Uber Systems Spain* (2017) ECLI:EU:C:2017:981; C-320/16 *Nabil Bensalem v Uber France SAS* [2018] ECLI:EU:C:2018:221.

3 Az Európai Bíróság kapcsolódó ítéleteinek elemzését részletesen lásd: GYULAVÁRI TAMÁS: *Az Európai Bíróság és a gordiuszi csomó: az Uber applikáció vagy taxitársaság?* Munkajog, 2018. 3. 8–12.

Tanulmány

Fontos kiindulópont az, hogy ma még mindig meghatározó a – munkaviszonyra és önfoglalkoztatásra épülő – bináris modell. Ebben a klasszikus munkajogi paradigmában az *alapintézmény a munkajogviszony*, amely valamennyi munkavállaló jogosultság alapja. Ha tehát valaki rendelkezik munkavállalói státusszal, akkor vannak munkavállalói jogai, ennek hiányában viszont védtelen. A bináris modellt alkalmazó országokban (például USA, Magyarország) tehát a *mindent vagy semmit elve* érvényesül. A harmadik munkajogi kategóriát⁴ alkalmazó néhány európai jogrendszerben némileg jobb a helyzet, hiszen a gazdaságilag függő munkavégző kategóriája alkalmas lehet arra, hogy az internetes munkavégzők legalább minimális munkajogi jogosultságokban részesüljenek.

Az internetes munkavégzés munkajogi minősítése tehát arról szól, hogy *milyen státusz és ezzel együtt mely munkajogi jogosultságok* illessék meg az ilyen formában munkát végzőket. A kérdés persze korántsem egyszerű, hiszen valóban új munkavégzési formáról van szó, amely persze sok hasonlóságot mutat a bizonytalan foglalkoztatás más formáival (alkalmi, behívásos munka, nulla óras szerződés, marginális részmunkaidő stb.). Van itt tehát egy formai kérdés és egy tartalmi kérdés. Formai szempontból az vethető fel, hogy *milyen formában* történjen az internetes munkavégzők jogviszonyának szabályozása:

a) egy létező jogviszonytípus szabályait alkalmazzuk rájuk (munkaviszony, önfoglalkoztatás, gazdaságilag függő munkavégzés), vagy

b) önálló, sui generis jogviszonynak tekintjük, amely önálló státuszt és elkülönült törvényi szabályozást kíván.

2. Szabályozási alternatívák

A tartalmi kérdés viszont az, hogy pontosan *milyen jogokat is akarunk biztosítani* számukra? Automatikusan alkalmazhatók-e a ma létező munkajogi szabályok, vagy vannak olyan sajátosságai az ilyen típusú munkának, amelyek speciális szabályokat igényelnek.

Továbbá azt sem szabad figyelmen kívül hagyni, hogy az internetes munkavégzés korántsem heterogén kategória, hanem a bizonytalan foglalkoztatás igen változatos formáinak gyűjtőfogalma. Bár valóban két fő típusra bontható (crowdsourcing, applikációs munka), de a *honlapok és applikációk nagyon sokfélék*. A különféle formák eltérő jogosultságokat és technikai szabályokat kívánnak meg, így korántsem alkalmazható tehát mindenkire egyetlen, univerzális megoldás.

Ha az internetes munkavégzésre alkalmazandó lehetséges munkajogi modellekben gondolkodunk, akkor

– álláspontom szerint – az alábbi öt alternatív megoldás kínálkozik:⁵

a) *Munkavállalói státusz változatlan munkavállalói jogokkal*: az internetes munkavégző normál munkavállaló, akire a tipikus munkaviszonyra vonatkozó, általános munkajogi szabályok alkalmazandók.

b) *Munkavállalói státusz atipikus szabályokkal*: az internetes munkavégző munkavállalói státusszal rendelkezik, de munkaviszonyára a tipikus munkaviszonyra vonatkozó, általános munkajogi szabályok – az atipikus munkaviszonyokhoz hasonlóan – eltérő szabályokkal alkalmazandók. Itt különösen a távmunka (*telework*) és a munkaerő-kölcsönzés szolgálhat mintául, az otthoni munkavégzés és a háromoldalú jogviszony hasonlóságai miatt.⁶

c) *Gazdaságilag függő munka* (harmadik munkajogi kategória): a munkaviszony és az önfoglalkoztatás közötti átmeneti kategória, amely egyes európai országokban ma már részletesen szabályozott. Ezekben a jogrendszerekben már ma is alkalmazni lehet ennek szabályait az internetes munkavégzőkre (lásd később az angol esetjogban). Más országokban újabb érv lehet a harmadik kategória mellett az, hogy más bizonytalan formák mellett az internetes munkavégzőkre is alkalmazni lehetne ezeket a szabályokat.

d) Harmadik típusú, új, *önálló jogviszony külön szabályozással*: az alkalmi munkához és a behívásos munkavégzés egyes nemzeti szabályozásaihoz hasonlóan külön törvényben, tehát formailag önálló státusszal lehetne felruházni az internetes munkavégzőket. Ez az önálló törvényi szabályozás lehetővé tenné, hogy különös, az általános munkajogi szabályozástól eltérően kerüljenek megállapításra e munkavégző munkajogi jogai és kötelezettségei. Ez a harmadik kategória mellett is működhet, de érdemes nem devalválni az új státuszokat.

e) *Önfoglalkoztató, munkavállalói jogok nélkül*: ez a polgári jogviszonyok szabályainak alkalmazását jelentené. Ma általában ez a jogi helyzet, ami egybeesik a digitális platformok érdekével. Ez azt jelenti a munkajog szempontjából, hogy munkavégzésükre semminemű munkajogi szabályt nem kell alkalmazni.

3. A digitális platformok érdekei és érvei

A platformok a fenti alternatívák közül természetesen az önfoglalkoztató *státusz mellett érvelnek*. Egyfelől ez a legolcsóbb foglalkoztatási forma, másfelől a munkajog félreterhető, ami szintén a költségek csökkentésének fontos

4 A gazdaságilag függő munkavégzés, másként a munkavállalóhoz hasonló jogállású személy harmadik munkajogi kategóriájának fogalmát és szabályozását lásd: GYULAVÁRI TAMÁS: *A szürke állomány. Gazdaságilag függő munkavégzés a munkaviszony és az önfoglalkoztatás határán*. Pázmány Press, Budapest, 2014, 199–264.

5 Nagyon hasonló alternatívákat vázol fel például Rácz Ildikó (Rácz ILDIKÓ: *A sharing economy munkajogi kihívásai, különös tekintettel az uberizált munkaerőre* In: Keserű Barna Arnold (szerk.): *Doktori Műhelytanulmányok 2017*. Győr, Széchenyi István Egyetem Állam- és Jogtudományi Doktori Iskola, 273–284., 279).

6 KOVÁCS ERIKA: *Regulatory Techniques for 'Virtual Workers'*. Hungarian Labour Law E-Journal, 2017/2: 1–15, 9.

eszköze. Az önfoglalkoztató státusszal a platform megszabadul a munkajogi kárfelelősségi szabályoktól, a biztosítási kötelezettségektől, a minimálbértől, az antidiskriminációs szabályoktól, a társadalombiztosítási járulékoktól, a betegszabadságtól és a fizetett szabadságtól etc.⁷ Mivel a munkavégzőt gyakorta csak tíz percre alkalmazzák, így folyamatos jogviszony hiányában nem lesz egészségbiztosítása, munkanélküli segélye, és nyugdíja sem.⁸

A digitális platformok számára viszont az *alacsony költség mindennél fontosabb*, mert ez a terjeszkedésük záloga. Annál nagyobb szeletet hasítanak ki a piacból, minél olcsóbbak a nem internetes szolgáltatóknál. Erre jó példa az Uber, amely a versenytársainál lényegesen alacsonyabb árakkal villámgyorsan megszerezte a személyszállítási piac jelentős részét szerte a világon. A digitális platformok válasza ezért az, hogy ők *csak digitális közvetítők*, akik összekapcsolják a fogyasztót és az önálló vállalkozót. A különféle platformok egy dologban általában⁹ megegyeznek: használati feltételeikben¹⁰ megtagadják a munkavállalói státuszt a munkavégzőktől.¹¹

Jelen pillanatban ugyanis az internetes munkavégzés szabályozása elsősorban a platformok egyoldalú önszabályozására épül, amelyet a használati feltételekben tesznek rendszerint közzé. A platform által egyoldalúan meghatározott használati feltételek általában csak a platformnak és az ügyfélnek kedveznek.¹² Ez tehát nem egy szabályozatlan, hanem a *platformok által egyoldalúan szabályozott piac*. A digitális platformok határozzák meg ugyanis az információáramlás, a felek közötti kapcsolattartás szabályait, ki lehet munkavégző, milyen státuszban stb. Éppen ezért a jogalkotónak be kellene avatkoznia ebbe a szférába a munkajogi szabályok érvényre juttatása érdekében, különösen a jogviszony minősítésével kapcsolato-

san.¹³ A munkajog egyik funkciója ugyanis pontosan a *felek közötti ilyen egyensúlytalanságok kiegyenlítése*.¹⁴

Az önfoglalkoztatóként történő minősítés – a használati feltételekben és a gyakorlatban – jogszerű lehet az olyan esetekben, amikor a munkavégző valóban megőrzi az önállóságát. A minősítés azonban a tényleges foglalkoztatás feltételei alapján dönthető csak el. Éppen ezért az ilyen klauzulák nem zárják ki a munkaviszonyként történő minősítést, és nem is döntöek ennek a megítélésénél, amire egyes platformok figyelmeztetik is az ügyfeleket a használati feltételekben. Ugyanakkor a klauzulák azt is jelzik, hogy a platformok is tisztában vannak azzal, hogy a jogviszony önfoglalkoztatóként történő minősítése egyáltalán nem egyértelmű és eldöntött tény, hiszen számos szerződéses feltételük a munkaviszony meglétére utal (például kizárólagosság kikötése).

4. A jogviszony minősítése az esetjogban

A jogviszony minősítése a nem szokványos munkavégzési formák központi problémája, különösen az esetjogban. A színelte szerződések problémája tehát összekapcsolja az internetes munkavégzést a *bizonytalan foglalkoztatási formák* szabályozásának tágabb problémakörével.¹⁵ Az internetes munkavégzés minősítésével kapcsolatos vita rendkívül hasznos, mert végre a szakmai vita középpontjába került a munkajog hatályának kiterjesztése, különösen a bizonytalan foglalkoztatásra. A vita ellenére a munkajog hatályának kiterjesztése egyelőre jórészt csak javaslat, nemzeti és nemzetközi szinten.

Az alapprobléma az, hogy az internetes munka – a bizonytalan foglalkoztatás más formáihoz hasonlóan – nehezen illeszthető bele a munkaviszonyra és az önfoglalkoztatásra épülő bináris modellbe. A Cotter v Lyft esetben¹⁶ a bíróság úgy írta le ezt a problémát, hogy egy kockát kellene beleilleszteni két kör alakú lyuk valamelyikébe, mert a *20. századi bináris rendszert kell alkalmazni egy 21. századi munkavégzési formára*. A kérdés megítélése korántsem egyértelmű, mert egyes minősítő jegyek a munkaviszony meglétére utalnak, míg mások az önfoglalkoztató státuszt támasztják alá. Ezt a problémát a bíróság szerint csak a jogalkotás tudja orvosolni.¹⁷

7 ILO 2016, 39.

8 DE STEFANO, VALERIO: *The rise of the „just-in-time workforce”: on-demand work, crowd work and labour protection in the „gig-economy”*. Comparative Labor Law and Policy Journal, Vol. 37(3): 471–503.. 478., 480.

9 Egyes munkáltatók azonban munkavállalónak tekintik őket (DE STEFANO: i. m. 500).

10 Léteznek kiterjesztett klauzulák is, amelyek azt is kizárják, hogy a munkavégző és az ügyfél között munkaviszony jöjjön létre. Ugyanakkor egyes klauzulák azt is kizárják, hogy a platformnak bármilyen felelőssége legyen, ha bíróság mégis munkaviszonynak minősítene az ügyfél és a munkavégző jogviszonyát. Az ilyen rendelkezések azonban beavatkoznak ezeknek a harmadik feleknek a szerződéses kapcsolatába (DE STEFANO: i. m. 487.).

11 PRASSL, JEREMIAS – RISAK, MARTIN: *Uber, Taskrabbit, & co: platforms as employers? Rethinking the legal analysis of crowdwork*. Comparative Labor Law and Policy Journal, Vol. 37(3): 619–651., 619.

12 RISAK, MARTIN: *Crowdworking: Towards a ‘New’ Form of Employment* In: BLAINPAIN ROGER – HENDRICKX Frederic (eds.): *New Forms of Employment in Europe*. Wolters Kluwer, Bulletin of Comparative Labour Relations, 2016. No. 94: 93–102., 100.

13 BERG, JANINE: *Income Security in the On-demand Economy: Findings and Policy Lessons from a Survey of Crowdworkers*. Comparative Labor Law and Policy Journal, 2016. 37(3): 543–576., 475.

14 TODOLÍ-SIGNES, ADRIAN: *The End of the Subordinate Worker? Collaborative Economy, On-demand Economy, Gig Economy, and the Crowdworkers’ Need for Protection*. International Journal of Comparative Labour Law and Industrial Relations, 2017. 33(2): 241–268, <https://ssrn.com/abstract=2899383> (letöltve: 2018.8.1), 20.

15 DE STEFANO: i. m. 482., 486–487.

16 *Cotter et al. v. Lyft Inc.*, United States District Court, Northern District of California, Order of March 11, 2015 Denying Cross-Motion for Summary Judgment (Case No. 13-cv-04065-VC), http://adapt.it/adapt-indices-a-z/wp-content/uploads/2015/06/Cotter_Lyft.pdf (letöltve: 2018.6.29).

17 Cotter v Lyft, VII. pont.

Tanulmány

II. A minősítés dogmatikai alapjai: kapcsolatok a háromszögben

5. Az ügyfél, a platform és a munkavégző kapcsolata

Prassl és Risak 2016-ban született, nagy hatású tanulmányukban foglalkoztak első ízben részletesen az internetes munkavégzésre irányuló jogviszony munkajogi minősítésével. Nem a munkavállaló, önfoglalkoztató és gazdaságilag függő munkavégző (*worker*) három zárt munkajogi kategóriájában keresik a megoldást, hanem abból indulnak ki, hogy kik a szerződő partnerek és ki a munkáltató. Az internetes munka esetén ugyanis *három fél van*: a digitális platform, a szolgáltatás igénybe vevője (ügyfél, fogyasztó) és a munkavégző (tömeg). Ugyanakkor sokszor eltérő és nem is egyértelmű, milyen szerződéses kapcsolatban vannak ezek a felek egymással.¹⁸

Sok esetben csak a *munkavégző és a digitális platform (honlap) között van szerződéses kapcsolat*, de az ügyfél és a munkavégző között nem mindig. Ez utóbbira jó példa a crowdwork, amelynél a platform közvetít a másik két fél között, elvégzi a minőségellenőrzést majd továbbítja a munka eredményét az ügyfélnek, és közvetlenül fizeti a munkavégzőt. Ilyenkor a munkavégző lényegében a platform alvállalkozója.¹⁹

Más platformoknál viszont közvetlen szerződéses kapcsolat jön létre az *ügyfél és a munkavégző között*, annak ellenére, hogy nincs közöttük közvetlen kommunikáció.²⁰ Ilyenkor rendszerint polgári jogi szerződés jön létre, a platform által biztosított mintával, annak egyoldalú feltételeivel. Gyakran olyan erőteljes a platform hatása a szerződési feltételekre, hogy valójában ez nem az ügyfél és a munkavégző közötti szerződés, hanem a platform és a munkavégző közötti leplezett szerződés.²¹ Bár a munkát ebben az esetben is a digitális platformon keresztül ajánlják fel, teljesítik és fizetik, a platform mégis ragaszkodik ahhoz, hogy csak ügynökként, közvetítőként vesz részt a munkavégző szerződtetésében. Fontos részlet, hogy ezek a szerződéses kapcsolatok rendszerint rövid időtartamra szólnak, és gyakran változnak (például fuvar, szerelés), és így nem felelnek meg a munkaviszony minősítő jegyeinek (személyi és gazdasági függés, integrálódás a munkáltató szervezetébe). A sok rövid, apró szerződés egyenként nem jogosítja fel

munkajogi védelemre, bár a munkavégző egész helyzete indokoltá tenné azt.

Majdnem minden esetben van tehát szerződéses kapcsolat a *munkavégző és a digitális platform között*, függetlenül a másik két fél közötti kapcsolattól. A minimális elvárás a munkavégzővel szemben ugyanis a regisztráció a honlapon és az információ szolgáltatására irányuló kötelezettség, a platform feltételeinek megfelelően, amelyet mindig alkalmazni kell, ha valaki a platformon keresztül történő munkavégzésre vállalkozik. Jellemzően kéri a munkavégzőtől az ügyfél értékelését is.²²

Ez a szerződéses kapcsolat a *munkavégző és a digitális platform között általában keretszerződés*, amely a munka – honlapon vagy applikáción történő – elfogadásával „aktiválódik”.²³ A tényleges munkavégzés applikáción/honlapon keresztül történő elfogadása szükséges tehát ahhoz, hogy – a keretszerződés megkötésével keletkező – munkavégzésre irányuló jogviszony megkezdődjék. A keretszerződés megkötése általában úgy történik, hogy a potenciális munkavégző regisztrál a honlapon, és ezzel hallgatólagosan elfogadja a platform által egyoldalúan diktált használati feltételeket, amelyek lényegében a munkafeltételek, másként a szerződés tartalma.

A munka felkínálása a platformon vagy applikáción *jogi értelemben ajánlatnak minősül*, amelyet indok és persze pénzügyi következmények nélkül vissza lehet utasítani. Ez az ajánlat egyes esetekben arra vonatkozó ajánlat, hogy a tömeg tegyen ajánlatot. Végül a munka elvégzésével jön létre a platform és a munkavégző közötti szerződés. Mindkét esetben a másik félnek joga van visszautasítani az ajánlatot. A szerződéssel létrejövő jogviszony a szerződő fél befolyásának intenzitásától függően lehet munkaviszony vagy polgári jogviszony.

6. A digitális platformok sokszínűsége

A jogviszony minősítése tehát eltérő lehet a különböző platformoknál, *függően a munkáltatói ráhatás és ellenőrzés mértékétől*. Általában azonban rövid, határozott idejű szerződések láncolatáról van szó, amelyek segítségével az ügyfél és a digitális platform áthárítja a megrendelések hullámszerűségéből, lényegében az állásidőből eredő kockázatokat a munkavégzőre. Ebben a tekintetben az internetes munka hasonlít az alkalmi munkára és különösen – a jogviszony tartóssága miatt – a behívásos munkavégzésre, de különösen az angol nulla órás szerződésekre. Ugyanakkor a digitális platformok esetében eltérő helyeken történik a munkavégzés, szemben a behívásos munkavégzéssel.

18 PRASSL–RISAK: i. m. 620–621., 627., 629.

19 RISAK: i. m. 95., 97.

20 RISAK, MARTIN – WARTER, JOHANNES: *Legal strategies towards fair conditions in the virtual sweatshop*. Paper presented at the IV Regulating for Decent Work Conference, ILO, Geneva, 8-10 July, http://www.rdw2015.org/uploads/submission/full_paper/373/crowdwork_law_RisakWarter.pdf (letöltve: 2018.7.9.) 2015. 6.

21 RISAK: i. m. 97.

22 PRASSL–RISAK: i. m. 629–631.

23 RISAK–WARTER: i. m. 7.

A digitális platform és az ügyfél között is van általában – polgári jogi²⁴ – szerződéses kapcsolat, amely legalább közvetítésre irányul. Ugyanakkor a platform gyakran vállalja a szerződés keretében a munkavégző kiválasztását, a munka felosztását apróbb feladatokra, bonyolítja a fizetést, ellenőrzi a munkavégzés minőségét, megszervezi a munka online értékelését. Így a platform általában felelősséget vállal a munka elvégzéséért.²⁵ A platformok nem technológiát szolgáltatnak az ügyfeleknek, hanem a *technológiát használják arra, hogy munkavégzőt biztosítsanak számukra.*²⁶ Ez a megállapítás egyben cáfolata is a digitális platformok hagyományos érvelésének, amely szerint ők csak digitális, technológiai közvetítők. Ez volt a központi kérdés az Európai Bíróság elé került ügyekben, és a Bíróság is azt a fenti álláspontot foglalta el, hogy a digitális platform nem pusztán digitális közvetítő, hanem szolgáltató (például az Uber taxivállalat).

7. A munkáltató funkciói

A szerződéses kapcsolatok hagyományos elemzése a kétoldalú szerződéses kapcsolatokra alkalmazható igazán, és a munkavállaló szemszögéből elemzi a jogviszonyt. Éppen ezért Prassl és Risak azt javasolja, hogy a fenti három szereplő (platform, munkavégző és ügyfél) összetett kapcsolata miatt nem a kétoldalú szerződéses kötelezettségek alapján, hanem a *munkáltatói funkciói és azonosítása* alapján érdemes inkább minősíteni a jogviszonyt.²⁷

*Prassl a munkáltató öt alapvető munkajogi funkcióját azonosítja:*²⁸ munkaviszony létesítése és megszüntetése; a munkavégzés elfogadása és gyümölcseinek élvezete; munka biztosítása és bérfizetés; a munka és a vállalkozás irányítása, ellenőrzése; valamint gazdasági tevékenység folytatása és üzleti kockázat felvállalása profitszerzés érdekében. Ez az öt funkció együtt adja ki a munkáltatói pozíció lényegét, ami egyben indokoltá teszi a munkavállalót védő szabályok alkalmazását. Mivel Prassl és Risak álláspontja szerint a digitális platformok mind az öt fenti munkáltatói funkciót gyakorolják, ezért munkáltatónak minősülnek, és mindez indokoltá teszi a munkavállaló védelmét munkajogi szabályokkal.

Példaként hozzák fel a fentiek igazolására az *Uber*-t:

a) Szigorú feltételrendszer szerint regisztrálja a sofőröket és bármikor, indoklás nélkül inaktíválhatja őket.

b) A teljesítés, számlázás, fizetés, panaszkezelés a platformon keresztül történik, így az ügyfél és a munkavégző közötti közvetlen kapcsolat ki van zárva, beleértve például a borraalót.

c) A munkát az applikáción keresztül kapja a munkavégző, míg a bért nem közvetlenül az ügyféltől, hanem a digitális platformtól kapja a bankszámlájára utalással, a szerződés szerinti (20–30% közötti) jutalék levonása után. A jutalék összege – a honlap felhasználási feltételeitől függően – gyakorta azon múlik, mennyit dolgozik a munkavégző, így sokszor a részmunkaidőt bünteti a platform feltételrendszere.

d) Az applikáción keresztül szorosan irányítja és ellenőrzi a munkavégzés teljes folyamatát (például autó, útvo-nal, zene, ruha). Ha például nem megfelelő a minősítés, akkor inaktíválhatja a munkavégzőt az applikáción keresztül egy egyszerű üzenettel. Nyilvánvalóan nincs semminemű jogorvoslat az ilyen inaktíválással szemben, tehát az a munkáltató egyoldalú, szinte korlátlan joga.

e) Gazdasági tevékenységet (személyszállítást) végez profitért, vállalva az üzleti kockázatot, bár ez utóbbit gyakran áthárítja a munkavégzőre.²⁹

Ugyanakkor az internetes munkavégzés minősítése azért nehéz, mert a háromoldalú kapcsolat miatt a fenti munkáltatói *funkciók gyakran megoszlanak* a három fél, nevezetesen a digitális platform, a fogyasztó és a munkavégző között. Például a TaskRabbit³⁰ esetében egy időben a munkavégzők határozták meg az órabéruket, néha az ügyfél adja a szerszámokat, valamint a munkavégzés irányítása és ellenőrzése általában megoszlik a három fél között. Éppen ezért Prassl és Risak amellett érvel, hogy ennek megfelelően az egyes munkáltatói funkciókhoz kapcsolódó munkajogi szabályok is eltérő természetes és jogi személyekhez kapcsolódnak (például a bér megállapításánál a platformhoz vagy a munkavégzőhöz, munkavédelemnél az ügyfélhez).³¹ Mindezek után nézzük meg részletesebben a munkaviszony mellett és ellen szóló érveket.

III.

A munkaviszony mellett és ellen szóló érvek

Számos munkajogász érvel amellett, hogy az internetes munkavégzők jogviszonya munkaviszony.³² A lényegi

24 RISAK: i. m. 97., 100.

25 PRASSL–RISAK: i. m. 633.

26 SMITH, REBECCA – LEBERSTEIN, SARAH: *Rights on Demand: Ensuring Workplace Standards and Worker Security in the On-Demand Economy*. New York, National Employment Law Project, <http://www.nelp.org/content/uploads/Rights-On-Demand-Report.pdf> 2015, 3.

27 PRASSL–RISAK: i. m. 634.

28 A munkáltató koncepciójának (Concept of the employer) részletes leírását lásd: PRASSL, JEREMIAS: *The concept of the employer*. Oxford, Oxford University Press, 2015.

29 PRASSL–RISAK: i. m. 636–640.

30 <https://www.taskrabbit.com/>

31 PRASSL–RISAK: i. m. 644.

32 Lásd például: „they don't set their own fares or freely choose their own customers, their performance is measured and controlled by Uber, their driving is essential to Uber's business, and the economic reality is that they are not independent businesses but small cogs in Uber's powerful multinational business” (Eisenbrey, R. and Mishel, L.: *Uber busi-*

Tanulmány

kérdés azonban az, hogy szükség van-e az internetes munkavégzők esetében munkajogi védelemre: indokolt-e a munkavállalóknak járó védelem kiterjesztése a digitális platformoknak dolgozókra, vagy legalább azok egy részére. Ha ugyanis a munkajogi védelem indokolt, akkor az új technológiák használata önmagában nem adhat felmentést a jog, így a munkajog szabályai alól.³³ A kérdést az teszi bonyolulttá, hogy az Uber és más hasonló platformok dolgozói a munkaszervezésben egy új, *innovatív konstrukció* keretében dolgoznak, amely a digitális technológiákra épül.

8. A munkaviszonyként minősítés hívei

Aloisi, De Stefano és Silbermann – a hakni gazdaság szakértőinek számítók munkajogász kutatók – *kiáltványukban*³⁴ határozottan amellett érvelnek, hogy a hakni gazdaságban, az interneten keresztül rendszeresen, legtöbb munkát végzőknek határozatlan idejű munkaviszonyban kell állniuk. Ezt a kört a rendelkezésre álló adatok és statisztikák alapján lehetne meghatározni, különös tekintettel a teljes és a részmunkaidős munkavállalókra. Ez azonban nem zárja ki álláspontjuk szerint azt, hogy a platformok – a fenti munkavállalókon túlmenően – *önfoglalkoztatókat és alkalmi munkavégzőket* is igénybe vegyenek a csúcsidezőszakokban.

Számos platform már ma is a munkaviszonyt részesíti előnyben, kihasználva annak előnyeit (munkaerő stabilitása, képzése, motiválása, jutalmazása). Az érintett vállalkozások egy része (például Alfred, Instacart, Munchery, Honor, Managed by Q³⁵) munkaviszonynak tekinti a neki dolgozók jogviszonyát.³⁶ Érdekes módon a zöldegek házhozzállításával foglalkozó Instacart³⁷ az őt érintő Cobarruviaz v Maplebear³⁸ per hatására döntött úgy, hogy munkavállalóként, (főként részmunkaidős) munkaviszonyban foglalkoztatja a neki dolgozókat.³⁹ Indokolásuk szerint a munkavállalói státusz stabilitást eredmé-

nyez, továbbá elősegíti a munkavállalók képzését és a minőség ellenőrzését. Ha a cég befektet a munkavégzők képzésébe, akkor szeretné is megtartani őket hosszabb távon.⁴⁰

A *munkaviszony választása* jelzi a vállalkozás stabilitását és cáfolja a kizsákmányoló (ragadozó) üzleti modell vádját. A munkaviszonynak kétségtelenül vannak költségei, de azok hosszabb távon megtérülhetnek a munkaszervezet nagyobb hatékonysága és termelékenysége révén. Ezt támasztja alá Berg tanulmánya, amely szerint a jól kiválasztott, képzett, elkötelezett, stabil jogviszonnyal és kiszámítható bérrel rendelkező munkavállaló termelékenyebb.⁴¹

Guy Davidov az Uber sofőrök jogviszonyának minősítésénél azt a kérdést helyezi középpontba, hogy van-e a jogviszonyukban *olyan erős alárendeltség⁴² és függés*, ami a munkaviszony fennállását támasztja alá. A munkáltató és a munkavállaló viszonyát ugyanis mindig az utóbbi kiszolgáltatottsága és sérülékenysége jellemzi. Olyan jogviszonyban vesz ugyanis részt, amely demokratikus deficitel küzd, illetve gazdasági és szociális függőség jellemzi. A munkajog legfontosabb funkciója a *demokratikus deficit és függés minimalizálása*.⁴³

Demokratikus deficitként erős alárendeltség, és a kockázatok megosztásának hiányában határozott gazdasági függőség jellemzi az Uber sofőrök jogviszonyát. A platformoktól való alárendeltség és függés azonban az alábbi három, a munkaviszonytól megkülönböztető, némi önállóságra utaló sajátossággal érvényesül: a) az Uber sofőrök szabadon választhatják meg azt, hogy mikor és mennyit dolgozik; b) a munkaeszköz, vagyis az autó az Uber sofőr saját tulajdona; c) sok sofőr csak néhány órát, rendszeresen vezet hetente. Ezek a sajátosságok azonban önmagukban nem igazán meggyőzőek abban a tekintetben, hogy csak ezek alapján önfoglalkoztatásnak minősüljön a jogviszony.⁴⁴ A munkajog alapvető koncepciója – beleértve az elosztási funkcióját – ugyanis nem változott,⁴⁵ ezért indokolt annak kiterjesztése az ilyen újszerű munkavégzési formákra is.

Davidov megközelítése összhangban van az amerikai és angol esetjoggal, amelyek elsősorban a *kontroll tesztre*

ness model does not justify a new 'independent worker' category. Economic Policy Institute, March 17, 2016, <http://www.epi.org/publication/uber-business-model-does-not-justify-a-new-independent-worker-category/> (letöltve: 2018.8.1.) 2016.).

33 DAVIDOV, GUY: *The Status of Uber Drivers: A Purposive Approach.* <http://www.labourlawresearch.net/sites/default/files/papers/The%20status%20of%20Uber%20drivers%20A%20purposive%20approach%20copy.pdf>, 1-2. 2017. 1.

34 ALOISI, ANTONIO – DE STEFANO, VALERIO – SILBERMAN, SIX: *A Manifesto to Reform the Gig Economy.* Pagina99 (Milan, 29 May 2017), <http://www.pagina99.it/2017/05/29/amanifesto-to-reform-the-gig-economy/> (letöltve: 2018.7.6.) 2017.

35 ALOISI–DE STEFANO–SILBERMAN: i. m.

36 DE STEFANO: i. m. 500.

37 <https://www.instacart.com/>

38 <https://www.law360.com/cases/54dea6f9adb7ae3ffa000002> (letöltve: 2018.7.14.)

39 CHERRY, MIRIAM: *Beyond misclassification: The digital transformation of work.* Comparative Labor Law and Policy Journal, 2016. 37(3): 577–602., 588.

40 O'BRIAN, SARAH: *The Uber effect: Instacart shifts away from contract workers.* CNN Money, June 22, <https://money.cnn.com/2015/06/22/technology/instacart-employee-option/index.html> (letöltve: 2018.7.14.) 2015.

41 BERG: i. m. 575.

42 Az alárendeltség különböző jelentéseinek elemzését lásd: DAVIDOV, GUY: *Subordination vs Domination: Exploring the Differences.* International Journal of Labour Law and Industrial Relations, Vol 33(3): 365–389; Hebrew University of Jerusalem Legal Research Paper No. 17–27, 2017. https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=2969141 (letöltve: 2018.8.1.) 4–9.

43 DAVIDOV, GUY: *The (changing?) idea of labour law,* International Labour Review, 146: 311–320., 318., 2007.

44 DAVIDOV: (2017b) i. m. 8–11.

45 DAVIDOV: (2007) i. m. 318.

helyezik a hangsúlyt az internetes munkavégzők, különösen az Uber sofőrök jogviszonyának minősítése során. Bár esetükben a munkavégzés helye és az alkalmazott technológia miatt kevésbé jellemző a közvetlen munkáltatói kontroll, mégis erőteljes munkáltatói irányítás jellemző mind a munkavégzés feltételeinek előírásával (milyen autó, öltözet, zene megengedett stb.), mind pedig az ügyfelek online értékelése révén (egyötől öt csillagig értékelve). Az Uber sofőrjei az Uber szolgáltatását nyújtják az Uber ügyfeleinek, így a munkavégző az Uber szervezetébe integrálva végzi tevékenységét, amelynél a munkáltató szervezeti érdeke garantálni az egységes, magas színvonalú munkavégzést. Éppen ezért helytálló és fontos megállapítás a bírói gyakorlatban az, hogy az *Uber taxivállalat, nem pedig pusztán közvetítő, technológiai cég*.⁴⁶

9. A munkaviszony ellen szóló érvek

A fejtörést leginkább az okozza a minősítésnél, hogy *hiányzik a rendelkezésre állási kötelezettség*, így elvileg akkor és annyit dolgozik a munkavégző, amennyit csak akar. Ugyanakkor ezt a látszólagos szabadságot erőteljesen korlátozzák a beépített ösztönzők, mivel a digitális platform üzleti modelljének lényege pontosan az, hogy folyamatosan, nagy tömegű, olcsó munkaerő álljon rendelkezésre. Amikor az Uber sofőr éppen ki akar lépni az applikációból, akkor rendszerint olyan csábító ajánlatot kap, amelynek nem tud ellenállni és továbbra is aktív marad, hogy még több pénzt keressen. Az alárendeltség mellett a gazdasági függés is jellemzi az Uber sofőrök jogviszonyát, amellyel szemben csak a saját autó használata biztosít némi függetlenséget.

Ezzel szemben Emanuele Menegatti azzal érvel, hogy az applikáción alapuló munkavégzés *nem felel meg a munkaviszony nemzetközileg ismert tesztjeinek (control test, integration test, mutuality of obligations test)*. Éppen ezért az applikáción keresztül munkát végzők jogviszonya inkább hasonlít az önfoglalkoztatásra. A leglényegesebb különbség a munkaviszony és az applikáción keresztül munkát végző jogviszonya között az, hogy az utóbbiak nem kötelesek a munkáltató rendelkezésére állni, és a munkáltató sem köteles számukra munkát biztosítani (*mutuality of obligations test*).⁴⁷

Más szerzők⁴⁸ ezzel kapcsolatosan arra hívják fel a figyelmet, hogy valóban nincs ugyan rendelkezésre állási kötelezettség, de komoly következménye van annak, ha

valaki visszautasítja a rendelkezésre állást. Így a *gazdasági függés* lép a helyébe a közvetlen munkavállalói és munkáltatói kötelezettségeknek, bár kétségtelen, hogy ez a gazdasági kényszer nem egynemű a fenti munkajogi kötelezettségekkel. Érdemes megemlíteni itt a belga kormány álláspontját, mely szerint az Uber sofőrök azért önálló vállalkozók, nem pedig munkavállalók, mert saját autójukat akkor vezetik, amikor akarják, és nincs kötelező munkaidejük sem.⁴⁹

Prassl és Risak szerint számos jog és kötelezettség azt erősíti, hogy a munkavégző általában munkavállalói státuszt élvez. Bár valóban nincs rendelkezésre állási kötelezettség, az értékelési és az ezzel összekapcsolt díjazási rendszer azonban arra ösztönzi a munkavégzőt, hogy *minél kevesebb munkát utasítson vissza*. Mivel a digitális platform alapvető érdeke a minél nagyobb tömeg folyamatos rendelkezésre állása, ezért az értékelést rontja a munka visszautasítása, a rendelkezésre nem állás. Ez viszont jelentősen árnyalja azt az állítást, hogy a munkavégzőnek nem kell rendelkezésre állnia, azaz minden következmény nélkül visszautasíthatja az ajánlatot.⁵⁰ A munkáltató foglalkoztatási és a munkavégző rendelkezésre állási kötelezettségének megléte, és általában ezek megítélése az internetes munkavégzés legvitatottabb sajátossága.

Az az érv is gyakran elhangzott már – különösen a platformok és támogatóik részéről –, hogy az Uber és társai tevékenységének végét jelentené, ha a nekik dolgozók munkavállalónak minősülnek. A munkajogi szabályok betartása nyilvánvalóan költséges és időigényes adminisztratív feladat, de ez minden más vállalkozás számára pontosan ugyanezekkel a költségekkel és feladatokkal jár együtt. Ha tehát munkavállalónak minősülnek az internetes munkavégzők, így például az Uber sofőrök, akkor a *szolgáltatás ára nyilvánvalóan magasabb lesz*, de ettől még az applikáción keresztül történő munkavégzés modellje fennmarad.⁵¹

Itt érvként hozható még fel a munkaviszony mellett a *versenysemlegesség elve*, amely szerint ne a (munkavállalókat védő) jogi szabályok megkerülésével tegyenek szert versenyelőnyre egyes vállalkozások a piacon azokkal szemben, akik (kénytelen) betartják a munkajogi szabályokat.⁵² A digitális taxis platformok, így különösen az Uber nem csak a munkajogi szabályokat teszik félre, ha-

49 "They have their own car, they drive when they want to and they don't have hours that they have to work, that's why they're self-employed and not working for Uber" (Sheftalovich 2015).

50 PRASSL–RISAK: i. m. 630–631.

51 DAVIDOV: (2017b) i. m. 11.

52 Brishen Rogers amerikai szerző viszont cikkében arra hívja fel a figyelmet, hogy az Uber sikere nem (csak) a joghézagok önkényes kihasználásából táplálkozik, hanem abból is, hogy az autó-bérlésnek egy hatékonyabb piacát teremtette meg (ROGERS, BRISHEN: The Social Costs of Uber. *University of Chicago Law Review Online*, 2016, 82(1): 85–102, http://chicagounbound.uchicago.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1037&context=uclev_online (letöltve: 2018.8.3.)), 86.

46 Lásd például az Európai Bíróság *Elite Taxi v Uber* és *Bensalem v Uber* ítéleteit.

47 MENEGATTI, EMANUELE: *A Fair Wage for Workers On-Demand via App*, in *Working in Digital and Smart Organization*. Palgrave Macmillan, 2018, 67–92.74–75.

48 PRASSL–RISAK: i. m. 631; ALOISI, ANTONIO (2016): *Commoditized Workers – The Rise of On-Demand Work, a Case Study Research on a Set of Online Platforms and Apps*. *Comparative Labor Law and Policy Journal*, 37(3): 662.

Tanulmány

nem úgy „versenyeznek” a taxis piacon alacsony tarifával, hogy – a munkajogi szabályok mellett – félreteszik a taxikokra vonatkozó előírásokat.⁵³ Nem igaz tehát az az érv, hogy az internetes munkavégzés végét jelentené a munkaviszony vagy éppenséggel a taxizásra vonatkozó szabályok alkalmazása, de kétségtelenül veszítene a versenyelőnyéből minden érintett platform.

A munkaviszonyként történő minősítésből azonban nem következik az, hogy a klasszikus munkaviszonyra vonatkozó teljes szabályanyagot mechanikusan alkalmazni kellene az internetes munkavégzők jogviszonyára. Minden bizonnyal az atipikus munkaviszonyokhoz hasonló megoldással, eltérő szabályok alkotásával és egyes szabályok alkalmazása alóli mentesítéssel lehet hozzácsiszolni a munkajog klasszikus szabályrendszerét az olyan új típusú munkavégzési formákhoz, mint például az applikáción alapuló munkavégzés, vagy a crowdsourcing. Például a munkaidő fogalmára, mértékére és a pihenőidőre (például fizetett szabadságra, heti pihenőidőre) vonatkozó hagyományos munkajogi szabályokat csak eltéréssel lehet alkalmazni a változó számú „haknit” a megrendelői igények szerint teljesítő ételkihordóra.⁵⁴ A munkavállalói jogok részleges biztosítására megoldás lehet a harmadik munkajogi kategória, a gazdaságilag függő munkavégzés szabályozása, alkalmazása (ha már van ilyen a nemzeti jogban).

IV.

A harmadik kategória a megoldás?

A Cotter v Lyft esetben az amerikai bíróság azt a megoldást vetette fel, hogy a Lyft sofőrjeit a munkavégzők új kategóriájának kellene tekinteni és ekként külön státuszt kaphatnának, eltérő munkavállalói jogokkal.⁵⁵ Ez a felvetés egybeesik számos hasonló amerikai javaslattal⁵⁶, ezért a különálló jogi státusz, a harmadik kategória megteremtése elemzést érdemlő, népszerű koncepcionális elképzelés.

53 AZEVEDO, FILIPPA – MACIEJEWSKI, MARIUSZ: *Social Economic and Legal Consequences of Uber and Similar Transportation Network Companies*. Briefing, European Parliament, http://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/BRIE/2015/563398/IPOL_BRI%282015%29563398_EN.pdf (letöltve: 2018.8.1.) 2015.

54 DAVIDOV: (2017b) i. m. 11-12; Aslam v Uber.

55 Cotter v Lyft, VII.

56 SUROWIECKI, JAMES (2015): *Gigs with Benefits*. The New Yorker, 6 July, <http://www.newyorker.com/magazine/2015/07/06/gigs-with-benefits> 2015.; SCHEIBER, NOAM: *A Middle Ground Between Contract Worker and Employee*. The New York Times, 10 December, 2015. <http://www.nytimes.com/2015/12/11/business/a-middle-ground-between-contract-worker-and-employee.html> HAGIU, ANDREI: *Work 3.0: Redefining Jobs and Companies in the Uber Age*. Harvard Business School (29 September), http://hbswk.hbs.edu/item/work-3-0-redefining-jobs-and-companies-in-the-uber-age?utm_content=buffer539c&utm_medium=social&utm_source=linkedin.com&utm_campaign=buffer 2015.; WEBER, LAUREN: *What if There Were a New Type of Worker? Dependent Contractor*. The Wall Street Journal, 28 January, <http://www.wsj.com/articles/what-if-there-were-a-new-type-of-worker-dependent-contractor-1422405831> 2015.

Ez a megoldás kétféleképpen kivitelezhető a különböző nemzeti jogrendszerekben. Vannak ugyanis olyan európai jogrendszerek, ahol már szabályozták a munkaviszony és az önfoglalkoztatás közötti harmadik munkajogi kategóriát, például az angol (*worker*), német (*Arbeitnehmerähnliche Person*), olasz (*para-subordinate*) és spanyol (*Trade*) jogokban. Ezekben a jogszerekben már ma is lehetséges, hogy ebbe a harmadik kategóriába tartozónak minősítsék az internetes munkavégzőt, amelyre már volt is példa az angol esetjogban (lásd a következő fejezetben).

A legtöbb nemzeti jog azonban ma még nem szabályozza a harmadik kategóriát (például USA, Magyarország). Ezekben a nemzeti jogokban külön szabályozást és persze koncepcionális váltást is igényel ennek a harmadik kategóriának a megteremtése. Itt az is kérdés lehet, hogy kizárólag és kifejezetten az internetes munkavégzőkre szabnak szabályokat, vagy a munkavégzők szélesebb körének igyekeznek munkavállalói jogokat biztosítani, gyűjtőfogalomként.

10. A harmadik kategória előnyei

Az Egyesült Államokban Sett Harris és Alan Krueger részletes javaslatot fogalmaztak meg az „önálló munkavégző” (*independent worker*) új kategóriájának bevezetésére, amely nem csak az internetes munkavégzőknek szánt jogviszony.⁵⁷ Abbey Stemler ugyancsak a harmadik kategória mellett érvel, de azt kiegészítené számos más jogterület szabályaival is, így különösen a csalás, biztonság, magánszféra, adózás témakörében.⁵⁸ Benjamin Sachs véleménye szerint két legitim indoka lehet egy ilyen új kategória bevezetésének: a létező jogi kategóriák (munkaviszony és önálló vállalkozó) nem képesek lefedni az új munkavégzési formát, vagy a létező jogi kategória (munkaviszony) lerombolná a digitális platformok üzleti modelljét. Harris és Krueger szerint mindkét indok fennáll, Sachs viszont megfelelőnek találja az Uber sofőrök számára a munkavállalói státuszt.⁵⁹

Eisenbrey és Mishel a Harris-Krueger féle fenti javaslatnak azt az érvét cáfolja, hogy az Uber sofőrre azért nem alkalmas a munkavállaló státusza, mert *nem mérhető a munkaideje*. Ezzel szemben a gyakorlat az, hogy Lyft és az Uber is nyomon követi a sofőrök munkaidejét, valamint

57 HARRIS, SETH – KRUEGER, ALAIN: *A Proposal for Modernizing Labor Laws for Twenty-First-Century Work: The „Independent Worker”*. The Hamilton Project, Discussion Paper 2015. 10 (December), http://www.hamiltonproject.org/assets/files/modernizing_labor_laws_for_twenty_first_century_work_krueger_harris.pdf 2015.

58 STEMLER, ABBEY: *Betwixt and Between: Regulating the Shared Economy*. Fordham Urban Law Journal, Vol. 43(1): 31–70, <https://ir.lawnet.fordham.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=2648&context=ulj> (letöltve: 2018.10.12.) 2016, 65–69.

59 SACHS, BENJAMIN: *Do We Need an “Independent Worker” Category?* On Labor, 8 December, <http://onlabor.org/2015/12/08/do-we-need-an-independent-worker-category/> (letöltve: 2018.7.28.) 2015.

szankcionálja a megszabott alacsonyabb utazásteljesítési arányt (az Ubernél 80% a megszabott szint).⁶⁰ A munkaidő számításával kapcsolatos jogi kérdés lényegében az, hogy munkaidőnek számít-e a várakozási idő, amelyet részletesen érintek az angol Aslam ítélet ismertetésénél.

A szélesebb személyi kört felölelő harmadik kategória alkalmazása, vagy alternatívaként egy önálló, kizárólag az internetes munkavégzésre vonatkozó jogviszony megalkotása lényegében azonos *pozitív következményekkel* járna. Ezzel a technikával ugyanis lehetővé válna az, hogy a munkavégzők ne önfoglalkoztatónak minősüljenek, hanem a munkavállalókhöz hasonlóan ők is bizonyos szintű munkajogi védelemben részesüljenek. A harmadik kategória, illetve az önálló jogviszony alkalmazása egyaránt lehetővé tenné egyes munkavállalói jogok kiterjesztését a munkavégzőkre, beleértve egyes társadalombiztosítási jogokat is. A társadalombiztosítási jogok kiterjesztésére jó, de ettől eltérő példa a 2016. évi francia reform, amely a munkahelyi balesetekkel kapcsolatos társadalombiztosítási rendszer hatályát – önkéntes biztosítás formájában – kiterjesztette az önfoglalkoztatónak minősülő internetes munkavégzőkre.⁶¹

11. Ellenérvek

Valerio De Stefano a harmadik kategória megalkotásának *potenciális hátrányos következményeit* is azonosította. Álláspontja szerint a harmadik kategória szabályozása csak tovább bonyolítja a munkavégzésre irányuló jogviszonyok minősítésének és elhatárolásának ma is komplex munkajogi rendszerét. Ez az állítása persze ellentétes a harmadik kategória támogatóinak véleményével, akik szerint viszont ez oldja meg az eddigi minősítési jogvitákat.⁶² Éppen ezért itt nagyon pontos definíció szükséges a külön, harmadik kategóriába sorolt munkavégzés személyi hatályának precíz, a jogértelmezési vitákat minimálisra szorító meghatározásához.

Ugyanakkor a színlelt szerződésekkel kapcsolatos európai esetjogról le lehet vonni azt a következtetést, hogy még egy pontos személyi hatály sem tudja meggátolni a három kategória elhatárolásával kapcsolatos *jogértelmezési problémákat* és az ezzel kapcsolatos tömeges jogvitákat. Ha van harmadik munkajogi kategória, akkor az egyes kategóriák elhatárolásával kapcsolatos jogviták

nem szűnnek meg, csak a számuk nő és komplikáltabbá válnak.

Ennek a harmadik kategóriának a hakni gazdaságra való alkalmazása sem segítene tehát elkerülni a jogértelmezési vitákat, különösen arra tekintettel, hogy a *nemzeti jogok sokszínűek* a minősítés során alkalmazandó tesztek tekintetében. Számos nemzeti jogban a harmadik kategória személyi hatályának fontos eleme az, hogy a bevétel jelentős része (például 75% a spanyol jogban) egyetlen munkáltatótól származik. Itt a platformok arra hivatkozhatnak, hogy sok ügyféltől származik a bevétel, nem pedig egy digitális platformtól. Ráadásul a munkavégző több platformnak is dolgozhat párhuzamosan, így a bevétel alapú kalkuláció bonyolulttá és kiszámíthatatlanná tenné a minősítés rendszerét.⁶³

További kockázatot jelent ennek a harmadik kategória sikerére az is, hogy a szürke zónába tartozó munkavégzők és foglalkoztatók – a munkaviszonyhoz hasonlóan – ezt az új jogviszonytípust is kikerülhetik, ha az komoly terheket jelent a foglalkoztatóra. Ez viszont újra csak – a korábbiakhoz hasonló – pereskedéshez vezethet immáron a három jogviszonytípus elhatárolásával kapcsolatosan. Ez a probléma azonban mindig elkerülhetetlen a harmadik kategória meghatározásakor (például gazdaságilag függő munkavégző, alkalmi munkavállaló). Továbbá a munkavégző csak a munkavállalói jogok egy részét élvezhetné, ami kevésbé vonzó számukra, mint a munkaviszony (például worker az angol jogban). Így egyes internetes munkavégzők jogokat vesztenének azzal, hogy a munkavállalói jogok helyett csak a harmadik kategória csökkentett védelmére válnának jogosulttá.⁶⁴ A harmadik kategória tehát *meggátolná a teljes munkajog érvényesülését* színlelt szerződések esetében.⁶⁵

V.

Minősítés a pókhálóban: létezik jó szabályozás?

Az internetes munkavégzők munkajogi védelméhez nagyban hozzájárulna az, ha egyes *alapvető munkajogi jogosultságok univerzális jogokká válnának*. Fontos kérdés persze az, hogy mely jogokat tekintünk univerzálisnak, amelyeket tehát minden személyes munkavégzésre irányuló jogviszonyban garantálni kell. Az univerzalitás biztosításának két módja is van: a jogszabály és a kollektív szerződés.⁶⁶

Az *univerzalizmusnak számos előnye van* a szelektívizmussal szemben. Szelektívizmus alatt itt azt értjük, ami-

60 EISENBREY, ROSS – MISHÉL, LAWRENCE: *Uber business model does not justify a new 'independent worker' category*. Economic Policy Institute, March 17, 2016, <http://www.epi.org/publication/uber-business-model-does-not-justify-a-new-independent-worker-category/> (letöltve: 2018.8.1.).

61 Eurofound 2018, 11.

62 CHERRY, MIRIAM – ALOISI, ANTONIO: *'Dependent Contractors' in the Gig Economy: A Comparative Approach*. *American University Law Review* 66(635), Saint Louis U. Legal Studies Research Paper No. 2016-15, https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=2847869 (letöltve: 2018.10.12.) 2017, 646.

63 DE STEFANO: i. m. 495.

64 CHERRY–ALOISI: i. m. 689.

65 DE STEFANO: i. m. 495.

66 MENEGATTI: i. m. 79.

Tanulmány

kor csak a munkavégzők meghatározott, kiválasztott csoportjának biztosítunk jogokat. Az univerzális munkajogi szabályok előnye, hogy szélesebb körű támogatást élveznek és tartósabbak a szelektív szabályoknál. Ráadásul lényegesen nagyobb arányban érik el a valóban rászorulókat, valamint erősítik a társadalmi szolidaritást és kohéziót. Továbbá elősegíti egyes alapvető jogok érvényesülését a munkavégzésre irányuló jogviszony minősítésével óhatatlanul együtt járó jogi értelmezési problémák és pereskedés nélkül.⁶⁷ Ugyanakkor az univerzalitás kétségtelen hátránya az, hogy a jogalkotó kénytelen alacsonyra tenni a védelmi szintet, a leginkább rászorulókat szintjére. Éppen ezért érdemes megtalálni az egyensúlyt az univerzalizmus és a szelektivizmus között, amelynek legjobb módja, ha egy általános védelmi szintet határozunk meg kivételekkel.⁶⁸

Az univerzalitás beleütközhet abba a problémába is, hogy egyes jogok csak meghatározott munkavégzési helyhez, vagy jogviszonyban töltött időhöz kapcsolódnak, azt feltételezik. Az igény szerinti (*on-demand*) munka nyilván ezeknek a feltételeknek nem felel meg, hiszen több munkahelyen, illetve több munkáltatónak történik a munkavégzés. Éppen ezért különös szabályok szükségesek az ilyen új jogviszonytípusok lefedésére.

Guy Davidov annak vizsgálatára helyezi a hangsúlyt, hogy a munkajog célján alapuló megközelítés („*purposive approach*”) alapján az részesüljön bizonyos munkajogi védelemben, akinek arra valóban szüksége van. Ezzel viszont újra lehet és kell is rajzolni a munkajogi szabályok hatályát. Kérdés az, hogy mi a munkajogi szabályozás célja általánosságban, azaz nem egyes normák esetében, hiszen azok célja, rendeltetése sokszor különböző. Lényegében azt érdemes vizsgálni, hogy – a szélesen értelmezett – alárendeltség és (szociális, pszichológiai, gazdasági) függőség érvényesül-e a jogviszonyban.⁶⁹ A bírói gyakorlat világszerte ezeket az ismérveket értelmezi a munkaviszony fennállásának vizsgálatánál. A harmadik kategória, a gazdaságilag függő munkavégző státusza pontosan az olyan munkavégzőknek kínál bizonyos szintű munkajogi védelmet, akiknél hiányzik ugyan az erőteljes alárendeltség, de helyette erős gazdasági függés jellemzi a jogviszonyt.⁷⁰

Amint arra már utaltunk, az internetes munkavégzők csoportja meglehetősen *heterogén*, de abban megegyeznek, hogy a személyi, gazdasági függőség, alárendeltség valamelyike mindenképpen jellemzi a jogviszonyt. Ha a

munkaviszony nemzeti jogban azonosított ismérveit vizsgáljuk, akkor egyértelműen megállapítható, hogy az internetes munkavégzők a munkaviszony sajátosságainak általában nagyrészt, de valamilyen részben mindenképpen megfelelnek.

Az alapkérdés tehát az, hogy szükséges-e munkajogi védelem az internetes munkavégzőknek. A fentiek alapján az az álláspontom, hogy a – valamilyen szintű – munkajogi védelem indokoltága nem kérdés. A kérdés inkább az, hogy milyen munkajogi státuszban, és pontosan milyen jogok, mely szabályok szerint illessék meg az internetes munkavégzőket. Nem a munkajogi védelemnek keret adó munkajogi státuszt és formai megoldást (milyen törvény) tekintem elsődlegesnek, hanem a jogok katalógusát és pontos tartalmát, terjedelmét. A munkajogi státusz és a törvényi keret elsősorban a nemzeti jogtól, a munkajogi szabályozás rendszerétől függ, ezért nincs univerzális megoldás.

Véleményem szerint az adott nemzeti jog rendszerétől és a kívánt jogi katalógus erősségétől függően az alábbi három megoldás kínálkozik: a) munkavállalói státusz eltérő, különös szabályokkal; b) a gazdaságilag függő munka harmadik kategóriájának szabályozása/alkalmazása; c) új, önálló jogviszony külön és különös szabályozással.

A munkavállalói státusz azért nem alkalmazható változatlanul a teljes munkajogi szabályrendszerrel, mert az internetes munkavégzésnek számos olyan sajátossága van, amelyek megkívánják eltérő, különös szabályok alkalmazását. Továbbá a teljes munkajogi szabályrendszer változatlan formában történő alkalmazása nem is indokolt, hiszen az internetes munkavégzés csak részben felel meg a munkaviszony sajátosságainak, ezért a tipikus munkaviszonyhoz képest rugalmasabb szabályok alkalmazása indokolt. Az önfoglalkoztató státusz a polgári jogi szabályok alkalmazásával viszont azért nem jöhet szóba, mert semminemű munkajogi védelmet nem garantál, ezért nem felel meg a fenti elvi szempontoknak (munkajogi védelem szükségessége).

Álláspontom tehát akként összegezhető, hogy igenis szükség van munkajogi védelemre az internetes munkavégzésnél. Ugyanakkor a munkajogi védelemnek nem a formája, hanem a tartalma a lényeges kérdés. A forma ugyanis sokszínű lehet, hiszen három potenciális munkajogi megoldás kínálkozik, amelyek közül választhat a nemzeti jogalkotás. A három alternatíva között történő döntésnél figyelemmel kell lenni praktikus, jogtechnikai szempontokra, mindenekelőtt a nemzeti munkajog hatályos rendszerébe, amelybe megfelelő módon illeszkednie kell az új munkajogi szabályoknak, státuszoknak. A következő fejezetben azt tekintem át, hogy milyen válaszokat adtak eddig az amerikai és angol bírói fórumok az internetes munkavégzők jogviszonyának minősítésével kapcsolatos kérdésekre.

67 Kovács: i. m. 12.

68 DAVIDOV, GUY: *A Purposive Approach to Labour Law*. Oxford University Press. 2016. 123.

69 DAVIDOV, GUY (2012a): *Freelancers: An Intermediate Group in Labour Law?* In FUDGE, J. – McCRYSTAL, S. – K SANKARAN (eds.): *Challenging the Legal Boundaries of Work Regulation* Oñati International Series in Law and Society, Hart, 171–185. 179.

70 DAVIDOV: (2017b) i. m. 6.

VI. Az internetes munka jogi minősítése az amerikai esetjogban

12. Az amerikai ítéletek közös sajátosságai

Az esetjognak komoly hatása van a jogalkotásra és az érintett cégek üzletpolitikájára is. Az esetjog először az Egyesült Államokban reagált az internetes jogviszonyok megjelenésére, főként, de nem kizárólag az autó-megosztással (taxizással, például Uber, Lyft) kapcsolatban.⁷¹ Természetesen egyik sem véletlen, hiszen az Egyesült Államokban terjedt el a leggyorsabban az internetes munkavégzés. Éppen ezért az *Egyesült Államokban már létező valóság* az internetes munkavégzés, ami sok országban, így például Magyarországon még csak érdekes elvi probléma.

A *taxizás* sem véletlenül keltette fel az amerikai bíróságok figyelmét, hiszen ezen a területen jellemző az applikációs munkavégzés, mivel csak az Ubernek sok százezer sofőrje van az Egyesült Államokban. Ugyanakkor persze más tevékenységekkel kapcsolatban is indultak perek, és a jogi problémák láthatóan hasonlóak a taxizáshoz, tehát függetlenek a munkatevékenység típusától. Az amerikai jogesetek további közös jellemzője, hogy azok nagyrészt az észak-kaliforniai szövetségi bíróság előtt folytak. Ennek az az oka, hogy a *Szilícium-völgy melletti öböl* térsége a kezdetektől a megosztáson alapuló gazdaságban a start-up vállalkozások bölcsője. Továbbá a kaliforniai jog kedvez a felpereseknek, és ezzel ösztönzi a közérdekű pereskedést (úgynevezett „*class actions*”).⁷²

Bár nagy számban nyújtottak be keresetet a harki gazdaságban dolgozók a platformokkal szemben, de ezekből sokáig mégsem születtek kötelező érvényű, útmutatást adó, precedens értékű ítéletek. A legtöbb eljárást ugyanis *peren kívüli egyezséggel rendezték* a felek. Például a Lyft ügyben 12 millió, míg az O'Connor esetben 100 millió dollárt fizetett az érintett platform az egyezségért cserébe, valószínűleg pontosan annak az elkerülése érdekében, hogy a bíróság megállapítsa a munkaviszony fennállását.⁷³ Az O'Connor-ügy jelentőségét mutatja, hogy 160 000 kaliforniai Uber sofőr érdekében indítottak közérdekű pert (*class action*).⁷⁴ Természetesen az alábbi elem-

zés csak pillanatképet adhat, mivel az esetjog folyamatosan fejlődik.⁷⁵

13. A döntések indokolása

Az úttörő amerikai pereknek a fenti fenntartások ellenére az ad elvi jelentőséget, hogy az applikációt működtető vállalkozás és a munkavégző (taxis) közötti *munkaviszony fennállása mellett hoztak fel fontos érveket*. Kaliforniában a *Berwick v Uber*⁷⁶, *O'Connor v Uber*⁷⁷ és a *Cotter v Lyft* esetekben hasonló érvek hangzottak el az Uber sofőrök munkavállalóként történő minősítése mellett. Ugyanakkor ezekben az esetekben végül tehát egyezség jött létre a felek között, amely szerint a munkavállalók kompenzációért és a használati feltételek módosításáért cserébe elfogadták az önfoglalkoztató státuszt.⁷⁸

Az ítéletek indokolása azonban témánk szempontjából rendkívül lényeges. Elutasították ugyanis az Uber és Lyft⁷⁹ érvelését abban a tekintetben, hogy ők *csak digitális felületet biztosítanak* ahhoz, hogy a kereslet és a kínálat egymásra találjon. Lényeges eleme ezeknek a döntéseknek a bizonyítási teher, amely az amerikai jog szerint az állítólagos munkáltatót terheli, azaz kimentési bizonyítás érvényesül. Az Uber-ről kimondták, hogy egy *személyszállítási társaság*, még ha annak egy technológiailag fejlett fajtája is. Ezek a személyszállító cégek nem csupán közvetítő platformok, hiszen az Uber nem szoftvert értékesít, hanem utazásokat. A Lyft igény szerinti utazást hirdet, aktívan keresi az utasokat és részletes utasításokat ad a sofőröknek a megfelelő viselkedésre vonatkozóan. Így például egy Lyft sofőr köteles széles mosollyal köszönteni és az öklével „lepacsizni” az ügyféllel (*fist bump*), így viccesen köszöntve őt...⁸⁰ Az ilyen platform azért nem lehet pusztán technológiai (digitális közvetítő) cég, mert a sofőrök neki is szolgáltatást nyújtanak, nem (csak) az ügyfeleknek.⁸¹

A fenti ítéletek lényeges pontja a *munkáltatói irányítás tesztjének* („*control test*”⁸²) alkalmazása, amely szerint a platform irányítása és ellenőrzése a munkavégzés minden lehetséges részletére kiterjed: a munkaidő és munka-

71 Az amerikai jogesetek felsorolását és rövid ismertetését lásd: CHERRY: i. m. 584–585.

72 CHERRY: i. m. 593.

73 LIEN, TRACEY (2016): *Uber will pay up to \$100 million to settle suits with drivers seeking employee status*. Los Angeles Times, April 21 2016, <http://www.latimes.com/business/technology/la-fi-tn-0422-uber-settlement-story.html> (letöltve: 2018.7.27.) 2016.

74 STONE, KATHERINE (2016): *Uber and Arbitration: A Lethal Combination*. Economic Policy Institute, Working Economics Blog, <http://www.epi.org/blog/uber-and-arbitration-a-lethal-combination/> (letöltve: 2018.8.1.) 2016.

75 CHERRY: i. m. 578.

76 <https://digitalcommons.law.scu.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1988&context=historical> (letöltve: 2018.6.30.).

77 O'Connor v. Uber Technologies, Inc. et al., C13-3826 EMC, <http://www.cand.uscourts.gov/EMC/OConnorvUberTechnologies>, <https://h2o.law.harvard.edu/collages/42126> (letöltve: 2018.6.29.). Néhány tény az Uber részéről ügyről: Uber 2015.

78 DE STEFANO: i. m. 489–490., 493.

79 <https://www.lyft.com/> (letöltve: 2018.6.29.).

80 SMITH–LEBERSTEIN: i. m. 4.

81 DE STEFANO i. m. 489–490.

82 A „control test” Egyesült Államokban betöltött szerepének és a vonatkozó amerikai esetjognak az elemzését lásd: SPRAGUE, ROBERT: *Worker (Mis)Classification in the Sharing Economy: Square Pegs Trying to Fit in Round Holes*. A.B.A. Journal of Labor & Employment Law, Vol. 31(53) http://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=2606600 2015.

Tanulmány

végzés módjának meghatározása, irányítás és ellenőrzés.⁸³ A munkavégzőnek ugyan nincs rendelkezésre állási kötelezettsége, de ha elfogadja a munkavégzésre irányuló ajánlatot, akkor kötelezik őt a platform egyoldalúan megállapított, részletes használati feltételei, amelyek a munkavégzés alapvető részleteit is szabályozzák. Így például azt is szabályozzák, hogyan kell üdvözölni és segíteni az utast a beszállásnál, hogyan lehet zenét hallgatni az ügyfél lakásán (fülhallgatóval, az ügyfél engedélyével), vagy mikor lehet az ügyfél lakásán takarítás közben a fürdőszobát, WC-t használni. Sok esetben megszabják a munkavégzés lehetséges időtartamát, és a munkavégzést is ellenőrizhetik a számítógép képernyőjéről készített pillanatképpel.

Ezek a feltételek azt igazolják, hogy a platformnak széles körű, minden részletre kiterjedő irányítási joga („control”) van a munkavégző felett, amely a munkaviszonyra emlékeztető személyi függést, alárendeltséget eredményez.⁸⁴ Összefoglalva, ha a munkáltató kontrollálja a munkavégző teljesítését és a munkavégző „vállalkozása” alapvetően a munkáltatóval fennálló kapcsolatától függ, akkor a munkavégző valójában inkább munkavállaló, mintsem önálló vállalkozó (önfoglalkoztató). Sprague szerint azonban az internetes munkavégzők, például a Lyft és az Uber sofőrjei attól még kiszolgáltatott munkavégzőként igénylik a munkajogi védelmet, hogy ez a fajta függés a munkáltatótól nem mindig egyértelmű a jogviszonyukban. Éppen ezért javasolja azt, hogy inkább a munkáltató függését kellene vizsgálni a munkavégzőktől.⁸⁵

A munkaviszonyként történő minősítést erősíti a platformon keresztül történő munkavégzés számos jellemzője. Az Uber sofőröknek alapvizsgát kell tenniük, és az internetes munkavégző háttérét számos más platform is ellenőrzi (Taskrabbit, Wonol, Habbit). A munkavégző ellenőrzése is folyamatos az ügyfelek online értékelésével. A munkavégzés (jogviszony) meg is szüntethető indokolás nélküli inaktíválással (egyszerű üzenet az applikáción keresztül), ha nem ér el egy előre meghatározott, általában magas értékelési szintet. Ez nem csupán elméleti lehetőség, hanem az O’Connor ítélet megállapítása szerint az Uber rendszeresen inaktívál sorőröket a feltételeinek nem megfelelő teljesítés, munkavégzés miatt.⁸⁶ A Lyft szabályzata szerint a platform megtartja magának a jogot arra, hogy „bármikor, bármilyen okból, magyarázat nélkül” megszüntesse a sofőrök vele fennálló jogviszonyát.⁸⁷

A *crowdwork* esetében számos digitális platformnál a használati feltételek szerint az ügyfél fizetés nélkül visszautasíthatja a teljesítést, ami egyúttal a munkavégző ér-

tékelését is jelentős mértékben rontja.⁸⁸ A rossz értékelés miatt viszont elesik a jobban fizető munkáktól. Ez által a munkáltató folyamatosan és automatikusan fegyelmi szankcióval sújthatja a munkavégzőt a nem megfelelő munkateljesítmény miatt. Mindezek állandó, minden részletre kiterjedő irányítási és ellenőrzési jogot biztosítanak a platformnak a munkavégző felett.

A munkavégző rendelkezésre állási kötelezettségének megléte egy fontos tisztázandó kérdés. A *Berwick v Uber* esetben a használati feltételek szerint a sofőr szabadon fogadhatta el, utasíthatta vissza vagy válogathatott az ügyfelek megrendelése között, ezért nem volt köteles a munkavégzésre rendelkezésre állni. Az *O’Connor v Uber* esetben viszont az Uber sofőrökre vonatkozó kézikönyv szerint elvárták az applikáción munkavégzésre bejelentkezett sofőröktől, hogy minden megrendelést elfogadjanak, és a vállalat követi (és persze szankcionálja) is azt, ha valaki visszautasít egy megrendelést. Egy bizonyított esetben az Uber felfüggesztette a sofőrt az alacsony elfogadási arány miatt.⁸⁹

14. Az önkéntes tevékenység megítélése

Több per folyt az internetes honlapokon folytatott önkéntes, elvileg ingyenes tevékenység díjazásáról is. A *Jeung v Yelp* esetben⁹⁰ egy kereskedelmi tevékenységet folytató vállalkozásokat értékelő honlap, a Yelp szerkesztéséért kértek ellenértéket azok a törzstagok, akik a pert megelőzően sok időt töltöttek el a honlap építésével, szerkesztésével. A bíróság azonban elutasította a munkavégzők arra vonatkozó igényét, hogy minősítse őket munkavállalónak.⁹¹ Attól még nem nyújt ugyanis szolgáltatásokat a felperes a Yelp számára, ha olyan értékeléseket ír, amelyek közléséből a honlapnak profitja származik.⁹²

A Yelp ítélet jelzi a bíróságok ellenérzését az ilyen és ehhez hasonló ingyenes munkák ellenértékének peresíthetőségével kapcsolatban. Az ilyen keresetek elutasítására kiváló és tanulságos példa még a *Huffington Post elleni sikertelen igényérvényesítés* is. Ebben a perben az ingyenesen író baloldali politikai bloggerek próbáltak – végül eredmény nélkül – részesedéshez jutni a *Huffington Post*

83 CHERRY: i. m. 581.

84 DE STEFANO: i. m. 489–490., 492.

85 SPRAGUE: i. m. 18.

86 DE STEFANO: i. m. 491–492.

87 SMITH–LEBERSTEIN: i. m. 5.

88 Például az *Amazon Mechanical Turk* esetében ez a gyakorlat [IRANI, LILLY: *Difference and Dependence among Digital Workers: The Case of Amazon Mechanical Turk*. *South Atlantic Quarterly*, 2015, 114(1): 225–234, <http://escholarship.org/uc/item/6xk920pj#page-5> (letöltve: 2018.10.18.)], 227.

89 DE STEFANO: i. m. 492.

90 <https://digitalcommons.law.scu.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=2029&context=historical> (letöltve: 2018.7.14.)

91 GOLDMAN: 2015.

92 „That Yelp may realize financial profit from publishing the reviews written by plaintiffs and other putative class members (through third-party advertising on the website) does not necessarily mean that the writers are performing a service for Yelp.”

blog AOL általi felvásárlásából származó hatalmas (315 millió dolláros) bevételből.⁹³

15. Fordulat az esetjogban

Cherry értékelése szerint 2016-ig még nem alakult ki az esetjog egyértelmű válasza az Egyesült Államokban a megosztáson alapuló gazdaságban dolgozók jogviszonyának minősítésével kapcsolatban. Így tehát nem volt még egyértelmű, hogy a hakeni gazdaságban munkát végzők az USA jogrendszerében munkavállalónak, vagy önfoglalkoztatónak minősülnek-e. Ezek a kezdeti jogi eljárások mégis fontosak voltak, mert lényeges kérdéseket feszegettek a munka jövőjét illetően.⁹⁴

Ugyanakkor a *McGillis v Department of Economic Opportunity ítélet*⁹⁵ fordulópontnak tekinthető (2017-ben). A McGillis ítélet után ugyanis csökkent az esélye annak, hogy a hakeni gazdaságban dolgozók (például az Uber sofőrök) munkavállalónak minősüljenek az Egyesült Államokban. A McGillis ügyben ugyanis a floridai fellebbviteli bíróság kimondta, hogy a felperes Uber sofőr nem minősül munkavállalónak a vonatkozó amerikai szabályok és az ügy tényei alapján. A bíróság megállapította, hogy az Uber sofőrök saját autójukat használják, és szabadon dönthetnek arról, hogy vállalnak-e egyáltalán személyszállítást, és ha igen, akkor mikor, hol, kivel és hogyan. A sofőrök szabad belátásuk és akaratuk szerint dolgoznak és az *Uber nem lát el közvetlen irányítást* az ő munkájuk felett.⁹⁶

A McGillis ítélet csak egy az Uber álláspontját erősítő döntések sorában, a cég ugyanis időközben 11 másik államban is elérte, hogy sofőrjeiket önálló vállalkozónak tekintésük.⁹⁷ Ezek az Uber által *kilobbizott jogszabályok* – különböző technikákkal⁹⁸ – kizárják, hogy a bíróság munkavállalónak minősítse például a nekik dolgozó sofőröket, vagy más személyszállító platformnak dolgozókat.⁹⁹ Ennek a megol-

dásnak megvan persze az az előnye, hogy a dolgozók előre ismerik a státuszukat, amely kiszámíthatóvá teszi a jogviszonyt. A jogszabályi minősítés azonban mégsem jó megoldás, mert a munkaerőpiac folyamatosan változik, ezért állandóan újabb és újabb munkavégzési formák jelennek meg, így a bírók kizárása a jogviszony minősítéséből megágyaz a munkáltatói visszaéléseknek. A széles bírói mérlegelés ad lehetőséget az új munkavégzési formák megfelelő minősítésére és a munkajog határainak megőrzésére (védelem azoknak, akiknek szükségük van rá).¹⁰⁰

Lényegében a *McGillis ítélettel azonos következtetésre jutott a kaliforniai bíróság a Lawson v Grubhub Inc. ítéletben is* (2018)¹⁰¹: a felperes önfoglalkoztató, nem pedig munkavállaló, ezért nem jár neki a minimálbér, költségterítés és túlmunkadíjazás. Raef Lawson a Grubhub ételkihordó platformnak dolgozott négy hónapig, amíg le nem tiltották az applikációról a megrendelések nem teljesítése miatt. A döntés jogi indoka az volt, hogy a Grubhub nem gyakorolt irányítást Mr Lawson munkája felett (a *Borello test*¹⁰² alapján), beleértve az ételkihordás elvállalását, időtartamát, módját, útvonalát stb.

Összegzésként elmondható, hogy az amerikai esetjogban 2016-ig nem született érdemi döntés az internetes munkavégzők jogviszonyának minősítéséről. Ugyanakkor a bíróságok érveléséből arra lehetett következtetni, hogy inkább a munkavállalóként való minősítés lesz a végső döntés, ha egyszer megszületik. Az utóbbi években viszont több ítélet és jogszabály is az *önfoglalkoztató státusz mellett* tört lándzsát.

VII.

Az angol bírák válasza: „worker”

16. Uber v Aslam

A fenti amerikai ítéletek azonban csak az esetjog kezdetét és egyik ágát jelentik csak. Az eltérő álláspont különösen szembetűnő a nagyjából egyszerre, 2017-ben született fenti amerikai *McGillis* és az angol *Uber v Aslam*¹⁰³ ítéletek között. Az *Uber v Aslam* ügyben a londoni munkaügyi bíróság szerint az Uber jelenlegi és korábbi londoni

93 CHERRY: i. m. 590.

94 CHERRY: i. m. 594.

95 District Court of Appeal of Florida, Third District. Darrin E. McGillis, Appellant, v. Department of Economic Opportunity; and Rasier LLC, d/b/a UBER, Appellees. No. 3D15-2758, Decided: February 01, 2017, <http://3dca.flcourts.org/Opinions/3D15-2758.pdf> (letöltve: 2018.7.16)

96 Page 12: „Drivers supply their own vehicles—the most essential equipment for the work—and control whether, when, where, with whom, and how to accept and perform trip requests. Drivers are permitted to work at their own discretion, and Uber provides no direct supervision.”

97 RODRIGUEZ, ABY: *Contracting Themselves Out of a Job: The Third DCA's Decision in McGillis v. Department of Economic Opportunity*. FIU Law Review, <https://law.fiu.edu/contracting-job-third-dcas-decision-mcgillis-v-department-economic-opportunity/> (letöltve: 2018.7.16.) 2017.

98 Egyes államokban kifejezetten kimondják ezt a minősítést, más államokban megdönthető vélelemnek tekintik ezt, míg az államok harmadik csoportja minősítő jegyeket határoz meg [DAVIDOV (2017b) i. m. 4].

99 WEINBERG, JON: *Gig News: Uber Successfully Pursuing State Legislation on Independent Contractor Status*. On Labor, 11 December, <http://onlabor.org/2015/12/11/gig-news-uber-successfully-pursuing-state-legislation-on-independent-contractor-status/#more-7397> (letöltve: 2018.7.31.) 2015.

100 DAVIDOV (2017b): i. m. 5.

101 Lawson v. Grubhub Inc, U.S. District Court for the Northern District of California, No. 3:15-cv-05128, <https://www.courthousenews.com/wp-content/uploads/2018/02/grubhub-ruling.pdf> (letöltve: 2018.7.31.).

102 S. G. Borello & Sons, Inc. v Dept. of Industrial Relations (1989) 48 Cal.3d 341, <https://law.justia.com/cases/california/supreme-court/3d/48/341.html> (letöltve: 2018.7.31.).

103 Aslam and Farrar vs. Uber B.V, Uber London Ltd. and Uber Brittainia Ltd, Case No. 2202550/2015, https://assets.publishing.service.gov.uk/media/5a046b06e5274a0ee5a1f171/Uber_B.V._and_Others_v_Mr_Y_Aslam_and_Others_UKEAT_0056_17_DA.pdf (letöltve: 2018.7.16.)

Tanulmány

sofőrjei „worker”¹⁰⁴-nek minősülnek. Ebből viszont az is következik, hogy az angol jog szerint megilleti őket többek között a – kérelmezett – fizetett pihenőidő és szabadság, valamint a minimálbér. A döntés ellen az Uber 2016 decemberében fellebbezést nyújtott be, kitarva álláspontja mellett, mely szerint sofőrjei önfoglalkozók (*independent contractors*). A fellebbezés nyomán 2017. szeptember végén született meg a fellebbviteli bíróság döntése, amely szerint a sofőrök worker-nek minősülnek.¹⁰⁵ A bíróság szerint az Uber nem pusztán software-t értékesít, hanem szállítási tevékenységet folytat, ezért „visszautasította azt a feltételezést, hogy az Uber dolgozik a sofőrökért, ezért az egyetlen logikus értelmezés az, hogy a kapcsolat pontosan ennek a fordítottja”¹⁰⁶.

Az Aslam ítélet lényeges pontja volt annak megállapítása, hogy a sofőrök az Uber-nek, mint szállítási vállalkozásnak dolgoznak worker státuszban, nem pedig az ügyfeleknek. Az ítélet szerint az Uber szállítási vállalkozás, nem pusztán digitális közvetítő.¹⁰⁷ Az ügy tényállása szerint megállapítható, hogy az Uber bizonyos szintű irányítást („control”) lát el a sofőrök munkavégzése tekintetében, amikor meghatározzák: mikor utasíthatja vissza a fuvar, mely útvonalon kell menni, mennyi a viteldíj, milyen autót használhat és büntetik a hiányosságokat.¹⁰⁸ Az ítélet tehát a „control test”-en és ezzel összefüggésben a tényleges foglalkoztatási feltételeken nyugszik.¹⁰⁹ Az Uber által gyakorolt irányítás a bíróság megítélése szerint nem egyeztethető össze az önfoglalkoztató státusszal.¹¹⁰

Az ítélet másik lényeges pontja annak tisztázása, hogy melyek azok az időszakok, amikor az Uber sofőrök dolgoznak. Erre az alábbi két értelmezési lehetőséget azonosította az eljáró bíróság: a) amikor a működési területükön vannak, bekapcsolt applikációval, képesek és akarnak dolgozni, vagy b) amikor elfogadták az utazást az applikáción. A bíróság álláspontja szerint az előbbi értelmezést kell követni, így a tényleges utazások közötti idő is munkaidő. A munkaidő tehát az applikáció bekapcsolásától annak kikapcsolásáig tart, ha a munkavállaló ezen időszakban a megfelelő helyen (Londonban) rendelkezésre áll fuvarozásra. Bár a sofőr másnak is dolgozhat ebben az

időszakban, és elvileg nincs rendelkezésre állási (fuvarvállalási) kötelezettsége. Ugyanakkor a tények nem azt erősítették meg, hogy másnak is dolgoznának, illetve hogy nem vállalnának fuvar az érintett időszakban, hiszen bekapcsolt applikáció esetén ajánlatokat kaptak, amelynek minimum 80%-át el kell fogadniuk, egyébként könnyen inaktíválhatják őket. A rendelkezésre állás tehát megállapítható az esetükben.¹¹¹ Worker-nek minősül tehát az Uber sofőr és munkaidőben munkát végez, ha a működési területén belül van, bekapcsolt applikációval, képes és akar is dolgozni.

17. További ítéletek

Természetesen a harki gazdasággal kapcsolatban születtek további angol ítéletek is, amelyek a munkavégzők jogviszonyát minősítették. A *Pimlico Plumbers esetben* (2017)¹¹² a vízvezetékszerelőt worker státusza alapján megillette a minimálbér, a munkaidős szabályok és az egyenlő bánásmód elve. A bíróság ezt az eredményt az alárendeltség tág értelmezésével érte el.¹¹³ A *Dewhurst v City Sprint UK Ltd.* ügyben (2017)¹¹⁴ a munkaügyi bíróság egy biciklis futár ügyében ugyancsak azt állapította meg, hogy megilleti őt a „worker” státusz. A futárt a City Sprint platform toborozta, aki integrálódott a vállalkozásba, ezért worker-nek minősül abban az időszakban, amikor bejelentkezik az applikációba.¹¹⁵

A harki gazdaság jogviszonyainak minősítése új lendületet adott a worker fogalmát értelmező esetjognak.¹¹⁶ Ezek a nagy nyilvánosságot kapott ítéletek egyben megerősítették a három státuszra épülő minősítési rendszert.¹¹⁷ Ennek viszont az volt az előfeltétele, hogy az angol jogban már 1996 óta¹¹⁸ létezik és viszonylag részletesen szabályozott ez a harmadik munkajogi kategória. Ugyanakkor a munkajog hármassá vált rendszerét (*employee, worker, independent contractor*) ma még nem követte az angol jogban az adójog és a társadalombiztosítási jog, amely jog-

111 *Aslam v Uber*, Para 121.

112 *Pimlico Plumbers Ltd & Anor v Smith* [2017] EWCA Civ 51 (10 February 2017), <https://www.employmentcasesupdate.co.uk/site.aspx?i=ed35083> (letöltve: 2018.10.8.).

113 FREEDLAND, MARK – PRASSL, JEREMIAS: *Employees, Workers, and the „Sharing Economy”: Changing Practices and Changing Concepts in the United Kingdom*. Oxford Legal Studies Research Paper No. 19/2017, https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=2932757 2017, 16.

114 *Dewhurst v Citysprint UK Ltd* ET/2202512/2016 (5 January 2017) https://www.clydeco.com/uploads/Blogs/employment/Dewhurst_and_CitySprint_1.pdf (letöltve: 2018.7.16.).

115 *Dewhurst v City Sprint UK Ltd.*, Para 84.

116 A worker fogalmára vonatkozó legújabb ítéletek részletes elemzését lásd: PRASSL, JEREMIAS: *Pimlico Plumbers, Uber Drivers, Cycle Couriers, and Court Translators: Who is a Worker?* 33 *Law Quarterly Review* (Forthcoming); Oxford Legal Studies Research Paper No. 25/2017, <https://ssrn.com/abstract=2948712> (letöltve: 2018.7.25.) 2017.

117 FREEDLAND–PRASSL: i. m. 14.

118 *Employment Rights Act 1996* (FREEDLAND–PRASSL: i. m. 11).

104 A worker fogalmát lásd: GYULAVÁRI, TAMÁS (2014), i. m. 212–216.

105 KUN ATTILA: *A digitalizáció kihívásai a munkajogban* In: HOMICSKÓ Árpád (szerk.): *Egyes modern technológiák etikai, jogi és szabályozási kihívásai*. KRE, Budapest, 2018. 119–138., 128.

106 *Aslam v Uber*, Para 70: „rejected any suggestion that Uber was working for the drivers – the only sensible interpretation was that the relationship was the other way around”.

107 GRAMANO, ELENA: *Digitalisation and Work: Challenges from the Platform-Economy*. <https://ssrn.com/abstract=3183067> (letöltve: 2018.7.24.) 2018, 9.

108 MENEGATTI: i. m. 77–78.

109 LOBEL, BEN (2016): *The test of control at the heart of the Uber judgment*. <http://smallbusiness.co.uk/test-control-heart-uber-judgment-2535796/> (letöltve: 2018.7.16.) 2016.

110 GRAMANO: i. m., 9.

ágak továbbra is a bináris modellre (*employee, independent contractor*) épülnek. Az internetes munkavégzés a bináris modell (*employee, independent contractor*) és a három státuszra (plusz worker) épülő minősítési rendszer bonyolult és kellemetlen kombinációja.

A fentiekben felvázolt alternatívák közül tehát az angol munkajogi jogrendszerben azt választották, hogy a szélesebb munkavégző kört lefedő *harmadik kategóriát alkalmazzák az internetes munkavégzőkre*. Ennek az a következménye, hogy az érintettek a munkavállalói státuszhoz képest lényegesen *gyengébb védelemben részesülnek*. Továbbá az adózás és a társadalombiztosítás szempontjából nem jött létre a worker státusz, csak a munkajogban, mert a kormány az önfoglalkoztatás kedvezményeivel igyekezett csökkenteni a munkanélküliséget, és így a társadalombiztosítást sem terhelték plusz kiadások.¹¹⁹

Összegzés

A címben jelzett kérdés nem válaszolható meg, mert a digitális platformon, vagy applikáción dolgozók *nem illeszt-*

hetők be a két hagyományos munkajogi kategóriába. Bár valóban sok érv szól a munkavállalói státusz mellett, de a munkaviszony teljes szabályrendszere nem alkalmas az internettel együtt érkezett innovatív foglalkoztatás szabályozására. Mivel a nemzeti munkajogi szabályozás domináns intézménye még ma is a munkaviszony, így a bináris munkajogi modellben a „mindent vagy semmit” elve működik. Az angol esetjog és az amerikai szakirodalom jelentős része ezért a *harmadik kategóriában* keresi a kiutat a zsákutcából. A harmadik kategória lehetőséget ad ugyanis arra, hogy némi védelem illesse meg a munkavégzőket. A harmadik kategóriával csak a kisebb gond a munkavégzés minősítési rendszerének tovább bonyolítása, míg a nagyobbik hibája a munkavégzők valóban minimális védelme.

Ez a kérdés a nemzeti munkajogban dőlhet el, de csak az elméleti vitánál tartunk. Még egy nemzeti jogrendszerben sem született speciális, kifejezetten az internetes munkavégzőkre szabott munkajogi szabályrendszer. Álláspontom szerint nem is a védelem formája a lényeg, hanem a *munkavállalói jogok katalógusa*. A munkajogi védelem igénye ugyanis nyilvánvaló, hiszen a tét az Ubernek, Lyft-nek, Amazon Mechanical Turk-nek kiszolgáltatott, alacsony bérért dolgozók munkakörülményeinek javítása.

119 FREEDLAND–PRASSL: i. m. 3., 9., 18–19.

www.munkajogilap.hu

MUNKAJOG

FOLYÓIRAT

ELŐFIZETHETŐ
NYOMTATOTT ÉS ONLINE*
KIADÁSBAN IS!

A 2019/1. LAPSZÁM TARTALMÁBÓL:

ÉRTEKEZÉSEK

- ▶ Dr. Kártyás Gábor: A munkajog mint versenytényező – az alkalmazandó munkajog meghatározása nemzetközi tényállásoknál, különös tekintettel a kiküldetésekre
- ▶ Dr. Pál Lajos: A munka értéke, avagy a szőlőmunkás egy dénárja
- ▶ Dr. Bagdi Katalin: Munkavállalói participáció, avagy a demokrácia megjelenése a munkahelyen

A MUNKA VILÁGA

- ▶ Dr. Lőrincz György: Kétszeres járuléklevonás az elmaradt jövedelemből?
- ▶ Dr. Ferenc Jácint, Dr. Trenyisán Máté, Dr. Wellmann Barna Bence: A munkabeszüntetés speciális típusai a magyar munkajogban – a szolidaritási sztrájk és az általános sztrájk
- ▶ Dr. Zaccaria Márton Leó: Recenzió Tercsák Tamás „A joggal való visszaélés – A joggal való visszaélés elmélete, bírói gyakorlata és munkajogi jelentősége” című könyvéről

ÍTELKEZÉSI GYAKORLAT

- ▶ Dr. Balogh Áron Péter: A kollektív szerződés módosítása szerződésalkotói képesség hiányában
- ▶ Dr. Sipka Péter, Dr. Zaccaria Márton Leó: Munkahelyi vállalássemlegesség kontra munkavállalói meggyőződés – válláson alapuló foglalkozási diszkrimináció az EUB két ítéletében
- ▶ A Kúria joggyakorlatából

JOGMAGYARÁZAT

- ▶ Dr. Bérces Kamilla: Munkajogi változások a 2019-es év elején

www.hvgorac.hu/munkajog

* Az online előfizetéssel 1 évig hozzáférhet a munkajogilap.hu teljes tartalmához. Elérheti az aktuális évfolyam megjelenő lapszámainak teljes tartalmán kívül az archív lapszámokban publikált írásokat is.

Tanulmány

Veress Emőd egyetemi tanár, Sapientia Erdélyi Magyar Tudományegyetem Jogtudományi Intézete (Kolozsvár, Románia)

Megjegyzések a korlátolt felelősségű társaságok üzletrészének forgalmáról*

A társasági jogi diszpozitivitás alapvető kérdéseket vet fel a korlátolt felelősségű társaság üzletrészeinek forgalma kapcsán. Ha a diszpozitív szabályozási alapelvből azt is levezetjük, hogy ugyanannak a tagnak egyidejűleg több üzletrésze lehet, és az egyébként személyegyesítő jellegű korlátolt felelősségű társaságot védő, a tagokat kívülálló személy részére történő üzletrészátruházás esetén megillető, az üzletrész másokat megelőző megszerzésére irányuló – törvényből fakadó – jog megszüntethető, akkor a korlátolt felelősségű társaság típusjegyeit elvesztett egyszerűsített részvénytársasággá változik. Nyilván létezik alternatív értelmezés, amely a korlátolt felelősségű társaság típusjegyeit megadó szabályokat kógensnek minősíti. A Polgári törvénykönyv ugyanakkor olyan mechanizmusokat is felkínál vagy lehetővé tesz, amely a társasági és tagi érdekek megvalósulását megfelelően biztosítja.

1. Általános kérdések

1.1. Az üzletrész fogalma

Az üzletrész a korlátolt felelősségű társaságban a törzsbetét mértékéhez igazodó és a törzsbetéthez kapcsolódó tagsági jogok és kötelezettségek összessége (Ptk. 3:164. §). Az üzletrész így semmiképpen sem dolog¹, nem értékpapír² és még csak nem is jog, hanem a korlátolt felelősségű társaság és annak tagja közötti jogi kapcsolat teljessége, amely összefoglalja a tag státusát (jogállását) a társaságban. Az üzletrész így a törzsbetéttért cserébe elnyert jogok összességének és a tagi minőséghez kapcsolódó kötelezettségeknek egysége. A két világháború közötti szakirodalomban helyesen szögezték le, hogy az üzletrész a tagsági jogoknak összefoglaló megjelölése, „amely minden egyes tagsági jogosítványt magában foglal, vonatkozzék az akár a társaság igazgatásában részvételre, mint amilyen a szavazati jog, akár a társasági vagyoni részesedésre, mint amilyen a nyereségben, vagy a feloszló társaság vagyoni értékeiben részesülésre irányuló” jogosultság, megállapítva, hogy az üzletrészben „a tagsági kötelezettségek is bennefoglaltaknak”.³

Az üzletrész mértéke a tagok törzsbetétjéhez igazodik. A Ptk. diszpozitív jellegű szabálya szerint azonos mértékű üzletrészhez azonos tagsági jogok fűződnek. A legkevesebb százezer forint mértékű törzsbetétek összessége adja a korlátolt felelősségű társaság törzstőkét, amely nem lehet kevesebb hárommillió forintnál. A törzsbetét rögzített érték, viszont az üzletrész értéke a társaság gazdasági teljesítményétől függően változik, és jól teljesítő társaságnál az üzletrész vételére akár sokszorosan meghaladja a törzsbetét fix értékét.

1.2. Hány üzletrésze lehet egy tagnak?

A korlátolt felelősségű társaságnak a Ptk. rendszerében nem lehet több üzletrésze, mint a tagok száma: *minden tagnak egy üzletrésze van*. A Ptk. hatályba lépése előtti joggyakorlatban leszögezték, hogy az üzletrész nem dolog, ezért a természetbeni megosztása fogalmilag kizárt (BDT 2004.939.), illetve, hogy egy tag csak egy önálló üzletrésszel rendelkezhet [3/2009. (VI. 24.) PK vélemény].⁴

A jelenleg hatályos diszpozitív alapállású társasági jogi szabályozás⁵ szerint azonban, a gyakorlatot elemezve

* A jelen tanulmány a Magyar Tudományos Akadémia Társadalomtudományi Kutatóközpont Jogtudományi Intézete, és az Eötvös Loránd Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Kara által, 2018. május 30–31-én szervezett, „Az új Polgári Törvénykönyv első öt éve” című konferencián elhangzott előadáson alapszik (Szerk.).

1 A joggyakorlatban megállapították, hogy a gazdasági társaság üzletrésze nem minősül – még 100%-ban történő üzletrész átruházása esetén sem – a Ptk. szerinti „dolognak”, ezért az ezzel kapcsolatos „hibás teljesítésből” (pl. a szerződés megkötése és a birtokba helyezés ideje alatt bekövetkezett értékvesztés) eredő kártérítési követelés nem ítéltető meg (Legf. Bír. Gf.II.31.078/1997. sz. – BH 1998.5.238).

2 Ld. alább, 1.3. alfejezet.

3 LÖW TIBOR: *A kft. tagjainak üzletrésze és törzsbetétje*. Jogtudományi Közlöny. 1934. 3. sz. 17.

4 A jelzett joggyakorlat azonban csak a régi Ptk. alapján elbíráltató ügyekben alkalmazható. Vö. 1/2014 PJE határozat V. 1. a) pont. A hatályos Ptk. kapcsán még nem alakult ki véglegesnek tekinthető, problémamelezáró elméleti és joggyakorlati álláspont. A jelzett problémától eltér és világos szabályozással rendelkezik az (egységes) üzletrészen fennálló közös tulajdon. Ebben az esetben egy üzletrésznek több jogosultja és egy személynek több üzletrész-hányada is lehet. Ezek a személyek a társasággal szemben egy tagnak számítanak (azaz nem önálló tagok), jogukat közös képviselőjük útján gyakorolhatják, és a tagot terhelő kötelezettségekért egyetemlegesen kötelesek helytállni (részletekről lásd a Ptk. 3:165. §-át).

5 A társasági jogi kógencia és diszpozitivitás kérdéséről az álláspontomat részletesen kifejtettem, lásd VERESS EMÖD: *Lehetséges-e Magyarországon bemutatónra szóló részvényt kibocsátani? Megjegyzések a magyar tár-*

megállapították, hogy „többségi ítéltáblai álláspontból beszélhetünk a tekintetben is, hogy a kft. bejegyzését követően egy tagnak több üzletrésze is lehet, mivel egy ilyen helyzet nem ütközik az üzletrészre vonatkozó törvényi előírásokba (3:164. §).”⁶

Az *üzletrész megtöbbszörözhetősége* mellett kétségtelenül lehet érveket felsorakoztatni. Amennyiben létezik a társaságban külön jogot biztosító (például elsőbbségi) üzletrész, amelyet egyik tag átruház valamely másik tagra, akkor az ilyen külön jogot biztosító üzletrész tarthassa meg az önállóságát.⁷ Általánosan, azonos nemű üzletrészek esetén, a szerző tag üzletrésze növekszik az átvett törzsbetétek arányában. Az itt említett helyzetben azonban ugyanaz a tag egyszerre fog rendes, szokványos üzletrésszel és elsőbbségi üzletrésszel rendelkezni.

Ugyanakkor az üzletrész részben is átruházható. Ilyen esetben az egységes üzletrészt – a taggyűlés kötelező hozzájárulásával – felosztják. Üzletrész felosztása esetén természetesen kell tartani a törzsbetét minimális értékét meghatározó korlátot. Fontos érv szólhat a több, akár azonos nemű üzletrész létrehozása mellett: ha valaki részben kívánja üzletrészt értékesíteni, akkor – ha eleve több üzletrésszel rendelkezik – nem szükséges a taggyűlés kötelező hozzájárulását kérnie az üzletrész felosztáshoz, értékesítési lehetőségei kétségtelenül egyszerűsödnek. Ilyen kontextusban az a szabály, hogy minden tagnak egy törzsbetéte lehet (Ptk. 3:161. §), szintén *eltérést engedő* szabály.

Ebben a megközelítésben a diszpozitív szabályozás lehetővé teszi, hogy *minden egyes százezer forintos törzsbetét után külön üzletrészt hozzanak létre*, és akinek több törzsbetéte van, az több üzletrésszel rendelkezzen. Például létrehozható a hárommillió forintos törzstőkével a korlátolt felelősségű társaság, amelynek három tagja, harminc törzsbetéte és harminc üzletrésze van. Ez a megoldás egyébként a francia jogban (és a francia mintát követő más jogokban) alapállás: a korlátolt felelősségű társaság fix névértékű „társasági részeket” vagy „részesedéseket” (*parts sociales*) bocsát ki, és ugyanannak a tagnak bármekkora számú társasági része lehet (*Code de commerce, article L223-2*). A francia korlátolt felelősségű társaság – ebből a szempontból – közelebb áll a részvénytársasághoz, mint a magyar jogban a korlátolt felelősségű társaság hagyományos koncepciója.

A Ptk. fenti értelmezése lehetővé teszi, hogy abban az esetben, amikor ugyanannak a személynek a javára több üzletrészt hoznak létre, a magyar korlátolt felelősségű társaság is közelebb kerüljön a részvénytársasági modellhez. Ez nem

jelent azt, hogy az üzletrészek értékpapírnak minősülnek, ugyanis az üzletrész jellege, forgalmának rendje továbbra is meghatározott. A francia „társasági részek” sem értékpapírok. A vizsgált esetben az üzletrészek forgalma részleges értékesítés esetén mégis jelentősen könnyebbé válik.

Álláspontom szerint azonban az „egy tag egy üzletrész”, „egy tag egy törzsbetét” elvei kógens jellegűek,⁸ ezek az elvek a korlátolt felelősségű társasági típusnak meghatározó, jellegadó tulajdonságát fogalmazzák meg.

Egyébként az, hogy ha ugyanazon személy több üzletrésszel rendelkezik, elszigetelten vizsgálva kevésbé problémás, de a szabályozás egészét tekintve – amint látni fogjuk – komoly kérdéseket vet fel.

1.3. Az üzletrész értékpapírosításának tilalma

A részvénytársaság kivételével tagsági jogokról, így az üzletrésztől sem lehet értékpapírt kibocsátani, az üzletrész tehát *nem kerülhet értékpapírként forgalomba* (Ptk. 3:11. §). Ez *kógens norma*, ezért az üzletrésztől kiállított értékpapír semmis, és kiállítói, a kiállításból eredő kárért egyetemlegesen felelnek.⁹ A részvény inkorporálja a tagsági jogokat és kötelezettségeket, ezáltal válik értékpapírrá, az üzletrész viszont nem.

Mivel az üzletrész nem értékpapír, az értékpapírok forgalmára vonatkozó előírásokat az üzletrész esetében nem lehet alkalmazni. A jogszabály következképpen az üzletrész forgalmára vonatkozóan *külön előírásokat* tartalmaz. Két helyzet között tehetünk különbséget: ha az üzletrész átruházása olyan személy részére történik, aki a korlátolt felelősségű társaság tagja, vagy ha az üzletrészt olyan személyre ruházzák át, aki a társasághoz képest kívülálló (harmadik személy), nem rendelkezik tagi minőséggel.

A különbségtétel alapja, hogy a korlátolt felelősségű társaság komoly *személyegyesítő jegyket hordoz*. Például gyakran előfordul, hogy a korlátolt felelősségű társaság két tagja egyenlő üzletrészekkel rendelkezik, és ezért döntési ponthelyzet alakul ki. Ha az üzletrészek nem egyenlőek, akkor is a társasági szerződés módosítása háromnegyedes szótöbbséget feltételez, vagy akár egyhangú határozat is szükséges lehet, ha a módosítás egyes tagok jogait hátrányosan érintené, vagy helyzetét terhesebbé tenné (Ptk. 3:102. §). Vagyis a korlátolt felelősségű társaság tagjai között jelentős *együttműködési kényszer* áll fenn, és a társaság működését veszélyezteti, ha a tagok között nem áll fenn magas szintű összhang és egyetértés. Szintén *személyegyesítő jellegzettség*, hogy valamely tag *mellékszolgáltatást* vállalhat, azaz személyesen közreműködik a társaság tevékenységében (Ptk. 3:182. §). Nem mindegy, hogy a mellékszolgáltatást ki nyújtja, illetve az üzletrész átruházása a társaság számára fontos mellékszolgáltatási kötelezettséget megszünteti

sasági jog kógenáciájáról és diszpozitivitásáról. Gazdaság és Jog (megjelenés alatt).

6 VÉKÁS LAJOS: *A diszpozitív szabályozás elve és az elv kérdőjelei a gyakorlatban*. Magyar Jog. 2018. 7–8. sz. 391. A egy személy több üzletrész álláspontot támogatja DZSULA MARIANN: *Miért kógens a diszpozitív?* III. Céghírnök. 2014. 4. sz. 5.

7 BERNHARD MIKSA: *A korlátolt felelősségű társaság alakulása, működése és megszűnése. Kommentár systematikus alapon*. Budapest, Grill Károly Könyvkiadóvállalata, 1936. 122.

8 Ugyanezen az állásponton JÓJÁRT ESZTER: *Diszpozitivitás a régi és az új Polgári Törvénykönyvben*. Magyar Jog. 2014. 12. sz. 683.

9 BERNHARD: i. m. 121.

Tanulmány

(kivéve, ha azt az üzletrész megszerzője a társaság hozzájárulásával átvállalja, de az üzletrész megszerzője lehet, hogy nem, vagy nem ugyanúgy tudja a mellékszolgáltatást teljesíteni). A korlátolt felelősségű társaság személyegyesítő jellegzetességeit növeli, hogy a társaság veszteségeinek fedezésére a társasági szerződés feljogosíthatja a taggyűlést, hogy *pótbefizetési kötelezettséget* írjon elő a tagoknak (Ptk. 3:183. §). Ebből a szempontból sem mindegy, hogy ki a tag: olyan személy-e, aki a pótbefizetési kötelezettségét szükség esetén teljesíteni tudja.

A korlátolt felelősségű társaságnak ezért *alapvető jellegzetessége a tagok közötti „bensőséges és tartós” viszony*.¹⁰ A törvény feltételezi, hogy a tagok között fennáll a korlátolt felelősségű társaság keretei között történő együttműködéshez szükséges bizalmi viszony (az úgynevezett *affectio societatis*), ezért az üzletrészt átruházását a társaság *tagjai között* különös feltételek nélkül, szabadon engedélyezi.

Kívülálló személyek üzletrész-szerzése, azaz a társaságba történő belépése esetén azonban nem biztos, hogy ez a bizalmi viszony létezik, ezért az üzletrész forgalmára vonatkozó szabályoknak meg kell teremteni – a jogalkotó döntésének megfelelően – a *bizalmi viszony ellenőrzésének* (az összehasonlító jogban változó szigorúságú) *rendjét*. E probléma kifejtése előtt azonban át kell tekinteni az üzletrész-átruházás mechanizmusát.

1.4. Az üzletrész-átruházás mechanizmusa

Az üzletrész-átruházás mechanizmusa álláspontom szerint a *szerződés-átruházás altípusa*, noha ez a kérdés a szakirodalomban vitatott.

A szerződés-átruházás a szerződő felek – akár előzetes – beleegyezésével valósulhat meg. Az üzletrész-átruházás a szakirodalom egy része szerint nem szerződés-átruházás, ezért nem szükséges a többi tag átruházást engedélyező jognyilatkozata (beleegyezése).¹¹ Az indoklás alapja, hogy a társasági tagságot *minőségileg* el kell különíteni a szerződési pozíciótól.

Véleményem szerint a korlátolt felelősségű társaság üzletrésze a társasági szerződésben félként szereplő tag jogainak és kötelezettségeinek összessége, és mint ilyen, *igenis a többi taggal szemben fennálló szerződéses pozíció*. A többi tag beleegyezése az üzletrész átruházásához csakis azért nem szükséges, mert az üzletrész forgalmára vonatkozóan a Ptk. különös, a szerződés-átruházás általános szabályaitól *részben eltérő* szabályozást tartalmaz, amelynek célja, hogy ez esetben az üzletrész saját forgalmi rendjét biztosítsa. Az eltérés nem is lényegi, mert úgy is fogalmazhatunk, hogy

aki üzletrésszel rendelkezik, gyakorlatilag az üzletrész megszerzésével elfogadta az üzletrész forgalmi szabályait, mintegy *előzetesen beleegyezését adta az üzletrész átruházásához, pontosabban átruházhatóságához*.

Ezt az értelmezést támasztja alá az üzletrész átruházásának joghatásait szabályozó *törvényi* rendelkezés is: az üzletrész átruházása esetén az átruházónak a tagsági jogviszonyból eredő *jogai és kötelezettségei az üzletrész megszerzőjére szállnak át* (Ptk. 3:169. §). Az üzletrészen kívüli forrásból eredő kötelezettségek viszont nem szállnak át az üzletrész átruházásával. Így a korlátolt felelősségű társaságban lévő üzletrész átruházása önmagában nem eredményezi a személyesen vállalt készfizetői kezesség átszállását az új tulajdonosra. A kft. új tagja csak akkor felel a volt tag által vállalt készfizetői kezességért, ha ebben bizonyíthatóan külön is megállapodtak (BH+ 2015.4.167).

A szakirodalomban az a vélemény is megjelent, hogy az üzletrész-átruházást azért nem lehet szerződés-átruházásnak minősíteni, mert a szerződés-átruházás háromoldalú jogügylet, amely ebben az esetben a társaság, az üzletrész „tulajdonosa” és az üzletrészt megszerezni kívánó személy között köttetne.¹² Valójában az üzletrész-átruházási megállapodásban, amint a társasági szerződésben sem fél a korlátolt felelősségű társaság. Az *üzletrész-átruházás háromoldalú jellege is megvalósul*, pontosan úgy, mint a szerződés-átruházásnál: létezik szerződésből kilépő fél (az üzletrészt átruházni kívánó tag), a szerződésben maradó fél (a többi tag) és a szerződésbe belépő fél (az üzletrészt megszerző személy).

Egyébként a pénzzolgáltatásért történő szerződés-átruházás, és ennek altípusaként az üzletrész-átruházás mögöttes szabályozása az adásvétel. Annak ellenére, hogy az üzletrész nem dolog, mégis a dolog adásvételére vonatkozó szabályokat kell *megfelelően* alkalmazni [Ptk. 6:215. § (3) bek.], és az üzletrész-átruházás nem rendelkezik olyan eltérést indokoló sajátosságokkal, hogy *sui generis* szerződéstípusnak lehetne minősíteni.¹³

A továbbiakban a tagok közötti, illetve a kívülálló személyek részére történő üzletrész-átruházás rendjét vizsgálom.

2. Üzletrész átruházása a korlátolt felelősségű társaság tagjai között

2.1. Az üzletrész szabad átruházhatóságának alapelve

Az üzletrész a társaság tagjai között szabadon átruházható (Ptk. 3:166. §). A szabad átruházhatóság magyarázata, hogy a társaság tagjai között, pontosan a már fennálló tagi viszonyuk következtében a törvény vélelmezi, hogy a bizalmi viszony létezik, annak ellenőrzésére nincs szükség. „A társastagok személye változást nem szenved, tehát a

10 I. L. GEORGESCU: *Societățile cu răspundere limitată. Studiu de drept comparat în legătură cu unificarea noastră legislativă*. Bukarest, Institutul de Arte Grafice Îndreptarea, 1927. 323.

11 GÁL JUDIT: *Üzletrész-átruházás az új Ptk. szerint*. Cégvárnök. 2013. 9. sz. 6.; KISFALUDI ANDRÁS, In: Vékás Lajos, Gárdos Péter (szerk.): *Kommentár a Polgári Törvénykönyvhöz, 1. kötet*. Budapest, Wolters Kluwer, 2014. 377–378.

12 GÁL: i. m. 6.

13 Ellentétes véleményen KISFALUDI: i. m. 378.

tagok egymással szembeni viszonylatban sérelem nincs, mert nem kapcsolódott bele idegen...”¹⁴ Másképpen: „a társaságnak nem kell félnie a saját tagjaitól.”¹⁵

2.2. A szabad átruházhatóságnak a Ptk.-ban nevesített korlátozása

A Ptk. lehetővé teszi, hogy a tagok a társasági szerződésben egymás javára az üzletrész pénzszolgáltatás ellenében történő átruházásának esetére az *üzletrész másokat megelőző megszerzésére irányuló jogot (kvázi-elővásárlási jogot) biztosítsanak*. Ezt a jogot azonban a törvény nem biztosítja, hanem a törvény modellként felkínálja, hogy ilyen korlátozás a társasági szerződésben bevezethető.

Mivel az elővásárlási jog dologra, azaz birtokba vehető testi tárgyra vonatkozhat, a Ptk. körülíró, nehézkes terminológiát használ, hogy hű maradjon elméleti rendszeréhez, amely szerint az üzletrész nem minősíthető dolognak.

Az üzletrész másokat megelőző megszerzésére irányuló jog a tagokat üzletrészeik egymáshoz viszonyított mértéke szerint, arányosan illeti meg. A szabály az üzletrészek tagok közötti átruházására vonatkozó paragrafusban található. A Ptk. szerint az elővásárlási jogra vonatkozó rendelkezéseket megfelelően alkalmazni kell az üzletrész másokat megelőző megszerzésére vonatkozó jogra is.

Ilyen előírás társasági szerződésbe foglalása az üzletrész tagok közötti szabad átruházhatóságát korlátozza, ugyanis a szerződő fél kiválasztásának szabadsága megszűnik, és ha az egyik tag visszterhesen át kívánja ruházni az üzletrészt, akkor az összes többi tag arányosan jogosult az üzletrész ráeső töredékét megszerezni. Nyilván ezzel a joggal nem kell, hogy a gyakorlatban minden tag ténylegesen éljen. Azt is lehetségesnek tartom, hogy a társasági szerződésbe úgy foglalják bele ezt a jogot, hogy az nem minden tagot illeti meg, mert azt csak egyik üzletrészhez kapcsolják (ezen üzletrész így a társasági szerződésből fakadóan többletjogszítványokkal fog rendelkezni).

2.3. A szabad átruházhatóság korlátozása valamely tag javára alapított elsőbbségi joggal

A Ptk. által nevesített, az üzletrész másokat megelőző megszerzésére irányuló jogot a társasági szerződésbe foglalják és általában valamennyi tagot megilleti. Az üzletrészek tagok közötti szabad forgalmának elvével az is összeegyeztethető, hogy az egyik tag szerződéssel alapít egy másik tag javára kvázi-elővásárlási jogot (Ptk. 6:221. §). Ebben az esetben a másokat megelőző üzletrész-szerzési jogosultság forrása nem a társasági szerződés, hanem két tag között létrejött *külön megállapodás*.

Kérdés, hogyan lehet rendezni a társasági szerződésben alapított, az üzletrész másokat megelőző megszerzésére

irányuló, valamennyi tagot megillető jog és az egyes tag javára alapított kvázi-elővásárlási jog ütközését. Mivel a társasági szerződésben alapított jog vonatkozásában is az elővásárlási jogra vonatkozó törvényes szabályok alkalmazását rendeli el a Ptk., a 6:221. §-t kell alkalmazni, amely szerint, ha egymást követően több személynek enged a tulajdonos (esetünkben a tag) ugyanarra a dologra (esetünkben üzletrészre) elővásárlási (esetünkben kvázi-elővásárlási) jogot, a jogosultak az elővásárlási jogok keletkezésének sorrendjében gyakorolhatják elővásárlási jogukat (*prior in tempore, potior in iure*). Ki kell emelni viszont, hogy a szerződéssel alapított kvázi-elővásárlási jogot, hogy az mindenkiel szemben hatályos legyen, a cégjegyzékben fel kell tüntetni, a nyilvántartásba vétel a jog általános hatályosulásának feltétele [Ptk. 6:226. § (2) bekezdés].

Ezen álláspont következtében a korábban szerződéssel valamely tag javára alapított kvázi-elővásárlási jogot a társasági szerződésben utólag, a társaság működése során alapított az üzletrész másokat megelőző megszerzésére irányuló jog nem írja felül, nincs magasabb rangja. Amennyiben a társasági szerződésnek üzletrész másokat megelőző megszerzésére irányuló jog alapításával történő módosítását megszavazza a korábban alapított kvázi-elővásárlási jog kötelezettje, ez nem értelmezhető az elővásárlási jog megszüntetésének, mert egyoldalú jognyilatkozatával e jogot nem is olthatja ki. Viszont ha mindkét fél (mindkét tag) megszavazza a társasági szerződés jelzett módosítását, az a társasági szerződésen kívüli külön megállapodásba foglalt kvázi-elővásárlási jogot megszünteti.

2.4. A szabad átruházhatóság korlátozásának egyéb módszerei

A tagok közötti szabad üzletrész-átruházást diszpozitív jellegű szabály rögzíti, ezért elképzelhető olyan társasági szerződés, amely *megtiltja a tagok közötti szabad átruházást*, vagy azt például *a társaság beleegyezéséhez köti*,¹⁶ megakadályozva, hogy a társaságon belüli erőegyensúlyt két tag közötti külön egyezséggel meg lehessen bontani. Előfordulhat például a meghatározott időtartamra vállalt mellékszolgáltatás biztosítására előírt üzletrész-átruházási tilalom, amelynek célja, hogy a vállalt mellékszolgáltatás teljesítését garantálja.

3. Üzletrész átruházása harmadik személynek

3.1. Az üzletrész-átruházás törvényi korlátozása

Amíg a tagok között az üzletrész átruházása szabadon történik, a társaságon *kívül* álló személy részére történő

14 BERNHARD: i. m. 123.

15 GEORGESCU: i. m. 326.

16 Vö. HAJNAL HENRIK: *A korlátolt felelősségű társasági szerződés fontosabb rendelkezései*. Jogtudományi Közlöny. 1930. 17. sz. 157.

Tanulmány

átruházása *különös forgalmi szabályoknak* van alávetve.¹⁷ Azonos helyzetben a román jogban a társasági tőke háromnegyedét képviselő társult tagoknak kell a visszatérő és az ingyenes átruházást is jóváhagyniuk.¹⁸ A magyar jog megoldása nem ennyire korlátozó. „Ha az átruházás olyan személyre kívánatik, aki a társaságnak még nem tagja, nehogy az átruházás a társaság érdekei szempontjából nem kívánatos egyénekre történhessék”¹⁹, a Ptk. feltételrendszerrel állít fel (3:167. §):

a) az üzletrészt kívülálló személyre akkor lehet átruházni, ha a tag a *törzsbetétét teljes mértékben szolgáltatotta* (kivéve, ha az átruházásra azért kerül sor, mert a vagyoni hozzájárulás, illetve a pótbefizetés teljesítésének elmulasztása vagy kizárás miatt a tag tagsági viszonya megszűnt);

b) a pénzzolgáltatás ellenében átruházni kívánt üzletrész megszerzésére a többi tag, a társaság vagy a társaság által kijelölt személy – ebben a sorrendben – az elővásárlási jogra vonatkozó rendelkezések megfelelő alkalmazásával másokat megelőzően jogosult.

A két fenti feltétel közül álláspontom szerint az *első* egyértelműen *kógens* jellegű, mert az eltérés a társaság hitelezőinek érdekét nyilvánvalóan sértené, illetve e feltételt az átruházás jogcímétől függetlenül alkalmazni kell (például ajándékozás vagy más társaságba történő átruházás).

A *második* feltétel első vizsgálatra akár diszpozitívnek is minősíthető, ilyen értelmezés esetén a társasági szerződésben ettől a feltételtől el lehetne térni. Ez azonban azt jelentené, hogy az üzletrész másokat megelőző megszerzésére irányuló jogot meg lehetne szüntetni, így a korlátolt felelősségű társaság személyegyesítő jellege rendkívüli módon lecsökkenne, az *üzletrész forgalmi szabadsága pedig szinte a részvényével lenne azonos*. A szakirodalom szerint a pénzzolgáltatás ellenében átruházni kívánt üzletrész másokat megelőző megszerzésére irányuló jogról a társasági szerződésben mégis le lehet mondani. Ilyenkor az üzletrészek forgalma harmadik személyek irányába is szabadon megvalósulhat.²⁰ *Álláspontom szerint a második feltétel is kógens*. A jelzett szakirodalmi értelme-

zés ellentmond annak a *kógens* alapelvnek, hogy a *részvénytársaság kivételével tagsági jogokról nem lehet értékpapírt kibocsátani* (Ptk. 3:11. §), ugyanakkor a pénzzolgáltatás ellenében átruházni kívánt üzletrész másokat megelőző megszerzésére irányuló jog megszüntetése a *tagok kisebbségének jogait is nyilvánvalóan sértené* (Ptk. 3:4. §). Az üzletrész másokat megelőző megszerzésére irányuló jog a *törvényből származik* (szemben a tagok közötti forgalom esetén felmerülő hasonló jogról, amelynek jellege fakultatív és forrása a társasági szerződés lehet), illetve az üzletrészek harmadik személyek részére történő átruházásának korlátozása a korlátolt felelősségű társaság *meghatározó típusjegye, amely nélkül a korlátolt felelősségű társaság azonossága oldódna fel*. Összefoglalva, véleményem szerint mindkét feltétel *kógens*.

Az üzletrész másokat megelőző megszerzésére irányuló jog a *semmisség szankciója alatt nem átruházható*. A társasági jog *kógens* szabályozása nem enged kivételt a kvázi-elővásárlási jog átruházásának tilalma alól. Ez ellentétes lenne a társasági jog szabályozási céljával, mivel lehetővé tenné, hogy kívülálló a törvényben szabályozott elővásárlási jogosulti sorrend megkerülésével kerüljön be a társaságba (BH 2008.7.189.), azaz a tilalom lényege pontosan az *affectio societatis* védelme. E jogot mindenekelőtt a *tagok gyakorolhatják*. Az üzletrész másokat megelőző megszerzésére irányuló jog a tagokat üzletrészeik egymáshoz viszonyított mértéke szerint, arányosan illeti meg. A szabály pontos alkalmazása értelmezést igényel. Tegyük fel, hogy az üzletrész másokat megelőző megszerzésére irányuló jog jogosultja a három taggal rendelkező korlátolt felelősségű társaságban Primus és Secundus. A harmadik tag, Tertius üzletrészét értékesíteni kívánja. Primus élni szeretne ezzel a joggal, Secundus pedig nem. Primus ebben az esetben Tertius üzletrészét teljes egészében megszerezheti, nem csak arányosan. A Secundust megillető üzletrész-arányban Tertius nem szabadul fel, hogy bármilyen harmadik személynek értékesítsen, csak abban az esetben, ha Primus sem vagy csak részlegesen él a jogával.

Amennyiben az üzletrész másokat megelőző megszerzésére irányuló jogot a *társaság vagy a társaság által kijelölt személy gyakorolja*, akkor e jognak a társaság általi gyakorlásáról és e jog gyakorlására harmadik személy kijelöléséről a társaság taggyűlése dönt. A társaság e jogával akkor tud élni (vevői minősége attól függ), hogy a saját üzletrész megszerzésének a feltételei fennállnak-e (Ptk. 3:174. §). Ha a tag az ajánlat közlésétől számított tizenöt napon belül, a társaság vagy a társaság által kijelölt személy az ajánlat közlésétől számított harminc napon belül nem nyilatkozik, úgy kell tekinteni, hogy jogával nem kíván élni. Az üzletrész másokat megelőző megszerzésére irányuló jog megsértésével kötött szerződés hatálytalanságának megállapítása iránt a szerződéskötéstől számított egyéves jogvesztő határidőn belül lehet pert indítani.

17 Vö. KUNCZ ÖDÖN: *A korlátolt felelősségű társaság szabályozásának alapelvei*, in uő: *Küzdelem a gazdasági jogért*, Budapest, Királyi Magyar Egyetemi Nyomda, 1939. 503.; KUNCZ ÖDÖN: *A magyar kereskedelmi- és váltójog tankönyve*, Budapest, Grill Károly Könyvkiadóvállalata, 1938. 203–204.

18 Részletekről lásd VERESS EMÖD: *Discuții privind revocarea administratorilor și transmiterea părților sociale la societățile comerciale cu răspundere limitată*. Dreptul. 2010. 9. sz. 96–105; VERESS EMÖD: *Modificările aduse societăților comerciale cu răspundere limitată prin Ordonanța de urgență a Guvernului nr. 54/2010 privind unele măsuri pentru combaterea evaziunii fiscale: noi reguli privind cesiunea părților sociale*. Curierul Judiciar. 2011. 9. sz. 432–434; VERESS EMÖD: *Controverse privind executarea silită a părților sociale ale societăților cu răspundere limitată pentru datoriile personale ale asociaților*. Revista Română de Drept al Afacerilor 2015. 11. sz. 113–122.

19 BERNHARD: i. m. 124.

20 KISFALUDI: i. m. 380.

3.2. Az üzletrész-átruházás korlátozása a társasági szerződésben

Az üzletrész forgalmának a törvényből fakadó – álláspontom szerint meghatározó jelentőségű és kötelező, kögens norma által előírt – korlátozása mellett a korlátozásnak *további eszközeivel* is lehet élni. E korlátozások eszköze a társasági szerződés.

Fontos hangsúlyozni, hogy az üzletrész másokat megelőző megszerzésére irányuló, törvényből fakadó jog csak akkor létezik, ha az üzletrészt *pénzszolgáltatás ellenében kívánják átruházni*. Ez a szabály egyébként a társaságnak és a tagoknak a védelmét jelentősen korlátozza, vagy lerontja. Színlelt ajándékozás, vagy csereszerződés keretében történő üzletrész-átruházás esetén e jogot a törvény nem is kellekelteti. E jog kikerülésére alkalmazott technika az is, hogy a korlátozott felelősségű társaságnak a tagja például egy másik, ez esetben egyszemélyes kft. lesz, amelynek az üzletrészét ruházzák át, és a céltársaságban a tag személye így formálisan változatlan marad, annak ellenére, hogy közvetett módon igenis megtörtént a tagcsere.

A Ptk. viszont csak azt határozza meg, hogy a társasági szerződésben *nem zárható ki* érvényesen az üzletrész pénzszolgáltatás ellenében, kívülálló személyre történő átruházása. *Per a contrario*, a társasági és tagi érdekek védelmében *előírható, hogy tilos kívülálló személynek az üzletrész ajándékozása vagy cseréje (jogcím szerinti tilalom)*, így megszüntetve azt a lehetőséget, hogy az üzletrészét elidegeníteni kívánó tag kikerülje az üzletrész másokat megelőző megszerzésére irányuló jog érvényesítését. E szabály érvényessége azon alapszik, hogy amikor az üzletrész átruházása nem pénzszolgáltatás ellenében történik, akkor nem áll fenn a tilalom, amely az ilyen jellegű forgalmat megtiltana. *A korlátozásokat bizonyos személyi körre is lehet szűkíteni*, például vezető tisztségviselők vagy versenytársak üzletrész-szerzésének tilalmát is előírhatja a társasági szerződés.

A Ptk. konkrét korlátozási módszert is *nevesít*, amikor lehetővé teszi, hogy a tagok az üzletrészek forgalmáról a társasági szerződésben úgy is rendelkezhetnek, hogy a kívülálló személyre történő átruházást *a társaság beleegyezéséhez kötik*. Ilyen esetben a beleegyezés megadásáról a taggyűlés dönt. E döntési jogosultságot nem lehet vezető tisztségviselőre telepíteni, mert az a kisebbségi részességgel rendelkező tagok jogait nyilvánvalóan sértené. A joggyakorlatban leszögezték, hogy a kívülállóra történő üzletrész-átruházás esetén a társasági szerződésben a megtagadási okok rögzítésének hiánya nem teszi nem létezővé a társasági szerződésnek azt a rendelkezését miszerint az egyes üzletrészeknek öröklés, illetve adásvétel jogcímen kívüli átruházásához a taggyűlés hozzájárulása szükséges. A taggyűlés hozzájárulásának hiánya az üzletrész-ajándékozási szerződés hatályosulását nem teszi lehetővé (BH⁺ 2015.2.74).

Három eset lehetséges:

- a taggyűlés *pozitív döntést hoz*, azaz beleegyeznek az üzletrész-átruházásba;
- a taggyűlés az átruházási szándék bejelentése után *nem nyilatkozik*;
- a taggyűlés *negatív döntést hoz*, azaz beleegyezését az üzletrész-átruházáshoz megtagadja.

Pozitív döntés esetén a Ptk.-nak a beleegyezéstől vagy jóváhagyástól függő szerződésre vonatkozó szabályait kell alkalmazni: ha a szerződés hatályosságához jogszabály harmadik személy beleegyezését vagy hatóság jóváhagyását teszi szükségessé, a beleegyezéssel vagy a jóváhagyással a szerződés megkötésének időpontjára visszamenőleg válik hatályossá [Ptk. 6:118. § (1) bek.]. Következésképpen a beleegyezés *ex tunc* hatályosítja a szerződést.

Ha a társaság az átruházási szándék bejelentésétől számított harminc napon belül nem nyilatkozik, a beleegyezést megadottnak kell tekinteni. Semmis a társasági szerződés azon rendelkezése, amely ennél hosszabb határidőt biztosít. Itt az üzletrészátruházásra vonatkozó különös szabállyal állunk szemben, mert az általános szabályok szerint ha a harmadik személy a beleegyezésről nem nyilatkozik, akkor a szerződés nem válik hatályossá [Ptk. 6:118. § (3) bek.]. A jogalkotó az üzletrészátruházás tekintetében a taggyűlés passzivitását szankcionálja, azaz a hallgatáshoz a beleegyezés joghatását kapcsolja.

Negatív döntés esetén a szerződés nem válik hatályossá, mert a harmadik személy (a társaság) a beleegyezést nem adta meg [Ptk. 6:118. § (3) bek.].

3.3. A kívülálló személy javára alapított kvázi-elővásárlási jog

Valamely tag kívülálló személlyel kötött megállapodásban is alapíthat üzletrészre kvázi-elővásárlási jogot. Véleményem szerint *ez nem törvényellenes, viszont csak a törvényből vagy a társasági szerződésből fakadó korlátozásoknak alárendelten hatályosulhat*. Például, ha a pénzszolgáltatás ellenében átruházni kívánt üzletrész vonatkozásában sem a többi tag, sem a társaság vagy a társaság által kijelölt személy nem él a másokat megelőző üzletrész-megszerzési jogosultságával, akkor két kívülálló személy közül preferenciát kell biztosítani az üzletrészét átruházni kívánó tag annak, akinek javára korábban megalapította a kvázi-elővásárlási jogot.

4. Az üzletrész átruházásának közös szabályai

Az üzletrész átruházását *írásba kell foglalni*; az üzletrész átruházása a társasági szerződés módosítását nem igényli. A jogosultak személyének megváltozását és annak időpontját a tagjegyzékbe való bejegyzés céljából az üzletrész megszerzője a szerzéstől számított nyolc napon belül

Tanulmány

köteles bejelenteni a társaságnak. A bejelentést közokiratban vagy teljes bizonyító erejű magánokiratban kell megtenni, és mellékelni kell hozzá az üzletrész-átruházási szerződést. A bejelentésben nyilatkozni kell a megszerzés tényén kívül arról is, hogy az üzletrész megszerzője a társasági szerződés rendelkezéseit magára nézve kötelezőnek ismeri el (Ptk. 3:168. §).

Az üzletrész átruházása folytán bekövetkezett tagváltozás a társasággal szemben annak bejelentéstől hatályos; az üzletrész új jogosultját a társasággal szemben a nyilvántartásba vételtől függetlenül a bejelentéstől illetik meg a tagsági jogviszonyból eredő jogosultságok, és terhelik a tagsággal járó kötelezettségek (Ptk. 3:169. §).

5. Az üzletrész mint követelés vagyoni fedezete és mint hitelbiztosíték

Amennyiben egy korlátolt felelősségű társaság tagja adós egy kötelmi viszonyban, akkor vagyonában – amely általánosan a tartozásainak a fedezete – a korlátolt felelősségű társaság üzletrésze, mint tagsági jogok és kötelezettségek összessége is megtalálható. Kétségtelen, hogy az üzletrész akár komoly vagyoni értékkel bírhat.

Az üzletrész *hitelbiztosítékként* történő felhasználása nem problémamentes. Még a korábbi Ptk. hatálya alatt adóz szakmai vita folyt arról, hogy mi az üzletrész jogi természete: ingó dolog vagy jog? Hiszen ez határozza meg, hogy milyen hitelbiztosítékkal terhelhető, ingó dolgokon alapítható jelzálogjoggal vagy jogon és követelésen alapítható zálogjoggal? Emellett a hitelbiztosíték publicitása is vitatható volt: zálogjogi nyilvántartásba vagy a cégjegyzékbe kell rögzíteni a zálogosítás tényét? A Ctv. szerint a cégnyilvántartásba kell bejegyezni az üzletrészen alapított zálogjogot [2006. évi V. törvény a cégnyilvánosságról, a bírósági cégeljárásról és a végelszámolásról, 27. § (3) bek. c) pont].

A magyar jog alapján a terhelés nélküli vagy zálogjoggal terhelt üzletrész *végrehajtás alá vonható* a tag tartozásaiért.²¹ Értékesítése azonban csak a törvényből származó, az üzletrész másokat megelőző megszerzésére irányuló jognak a tiszteletben tartásával, illetve a társasági szerződésnek az üzletrész-átruházáshoz a társaság beleegyezését előíró rendelkezései szerint történhet [Ptk. 3:167. § (8) bek.], amennyiben a társasági szerződés ilyen előírást tartalmaz. A jogalkotó a konkuráló érdekek közül az *affectio societatis védelmét* részesíti előnyben a tagi hitelezők érdekeihez képest. Következésképpen az előbbi alfejezetben kifejtett álláspontok a végrehajtás során történő értékesítésre is vonatkoznak. Így, ha a társasági szerződés

előírta, hogy a kívülálló személyre történő üzletrészátruházást a társaság beleegyezéséhez köti, akkor ennek az előírásnak a végrehajtás során is érvényesülnie kell. Ilyen esetben – szemben a részvényvel – az üzletrész hitelbiztosítéki értéke nem teljes, mert a társaság meg is tagadhatja a beleegyezését. Ez a zálogjogosult hitelező kockázata, amelyet a biztosítéknyújtás pillanatában már fel kell ismernie.

Az üzletrész biztosítéki céllal történő értékesítése (például kölcsönszerződés biztosítására kötött üzletrész átruházási szerződés) semmissége a Ptk.-t módosító 2016. évi LXXVII. törvény hatályba lépése óta csak akkor áll fenn, ha fogyasztó vállalja a biztosítéknyújtást.²²

6. Következtetések

Az üzletrész igen *sajátos eleme a tag vagyonának*: jogok és kötelezettségek összessége, a korlátolt felelősségű társaság és annak tagja közötti komplex viszony foglalatosa.

Az olyan korlátolt felelősségű társaság, amelyben

- a) ugyanannak a személynek több üzletrésze lehet (a szabálynak a jelen tanulmány 1.2. pontjában ismertetett, de ugyanakkor vitatott diszpozitív jellege végett), és
- b) azokat harmadik személyeknek teljesen szabadon ruházhatja át (amennyiben úgy értelmezzük a Ptk.-t, hogy az üzletrész másokat megelőző megszerzésére irányuló jogot diszpozitív, és így e jog megszüntetését is lehetővé tevő normák szabályozzák),²³

elveszti a korlátolt felelősségű társaság *meghatározó típusjegyeit*. E típusjegyek elvesztése a társasági jogi formakényszer elvével is ellentétes. Az ilyen korlátolt felelősségű társaság egyfajta *egyszerűsített részvénytársaságként* működhet, anélkül, hogy a részvénytársaságra vonatkozó kógens szabályoknak alá lenne vetve. Nem hiszem, hogy a jogalkotónak a társasági jogi diszpozitivitás bevezetésével ez lett volna a célja, ezért a Ptk. 3:167. § (2) *bekezdést teljes egészében kógens normának kell minősíteni.*

A társaság, a társaságban együttműködő tagok, és az *affectio societatis* oltalma érdekében érdemes a társasági szerződésben a törvény által biztosított minimális védelmi szabályokhoz képest a rendelkezésre álló erősebb *forgalomkorlátozó lehetőségekkel* élni. Ha a társasági és a tagi érdek valóban a társult tagok körének stabilitását kívánja meg, célszerű kikötni, hogy az üzletrész visszerhes (azaz nem csak a pénzszolgáltatás ellenében történő, hanem például csere jogcímén megvalósuló) és ingyenes átruházása is a társaság *beleegyezéséhez* van kötve.

21 A kérdéstről lásd még PINTÉR ATTILA: *Az üzletrészen alapított zálogjog mint a kockázati tőke-befektetések biztosítéka*. Gazdaság és Jog, 2017. 7–8. sz. 31–41.

22 Részletekről lásd VERESS EMÖD: *A fiduciárius hitelbiztosítékok érvényessége és a magyar magánjog rendszertani dilemmái*. Gazdaság és Jog, 2018. 3. sz. 3–6.

23 KISFALUDI: i. m. 380.

Szalay Gábor LL.M. (Tilburg) doktorjelölt, Pécsi Tudományegyetem

A kriptovaluták nemzetközi szabályozási trendjei*

Kriptotőzsdék és ICO-k értékpapíri jogi perspektívából

A bitcoin és egyéb kriptovaluták, illetve a működésük alapjául szolgáló blokklánc-technológiát használó rendszerek lehetővé tették, hogy felhasználóik valós időben, az interneten keresztül értékeket ruházzanak át egymásra és szerződjenek egymással biztonságosan, automatizáltan, bizalmasan, és ami a legfontosabb, harmadik fél közreműködése nélkül. Ezek a feltételek megteremtették a megfelelő környezetet a kriptotőzsdék és azon belül új, elsősorban korai fázisú start-up cégeknek kedvező tőkebevonási formák kialakulásához. A felügyeleti hatóságok, bankok és egyéb közvetítők szerepének az alapul szolgáló technológia segítségével történő kikapcsolása kétségkívül formabontó megoldás, azonban a felhasználókat, befektetőket védő szabályok és garanciák hiánya már több esetben is megmutatkozott e rendszerek működése során. E progresszív, gyorsan változó és fejlődő alternatív pénzügyi rendszer közelebbi megismerése, nemzetközi és Európai Unió-beli szabályozási tendenciáinak vizsgálata, illetve a jogalkotó felé támasztott új kihívásainak elemzése hasznosnak bizonyulhat a gyakorlati és az akadémiai szféra részére egyaránt.

I. Bevezetés

A kriptovaluták, vagyis a *kriptográfiával biztosított, decentralizált, állami hatóságoktól és bankoktól független blokklánc hálózatokon működő virtuális valuták*, mint a *bitcoin* vagy az *ethereum* nem csak új digitális fizetőeszközként kerültek a figyelem középpontjába az elmúlt években. A jelenlegi felhajtást elsősorban a kriptovalutákra épülő és szintén blokklánc technológián alapuló, központi elszámolóház nélkül úgynevezett *okos szerződések* felhasználásával üzemelő *kriptotőzsdék* felemelkedése, valamint az azokban rejlő lehetőségek váltották ki. A kriptotőzsdéken új nyilvános forrásgyűjtési formaként megjelenő, többnyire erősen spekulatív és kockázatos, úgynevezett *elsődleges nyilvános érme kibocsátások* (*initial coin offering – ICO*), található azonban a „*tokenkibocsátások*” kifejezés, a szabályozatlanságuk és az alapul szolgáló blokklánc rendszerek technológiai progresszivitásának okán könnyedén magukban hordozzák a befektetési és fogyasztói piacok fenekestül való felforgatásának lehetőségét, így a felhajtás nem is oly meglepő. Az ICO-k a nyilvános tőzsdei kibocsátás és a közösségi finanszírozás egyes jellegzetességeit hordozzák magukon, 2014-ben jelentek meg és 2017 óta váltak kiváltképp népszerűvé.

Egy ICO során a *kibocsátó* egy blokklánc-alapú tőzsdén kriptovaluták (úgynevezett *tokenek*) kibocsátásával szerez

*tőkét ötletének, cégének finanszírozásához, a befektető pedig általában szintén kriptovalutával, például bitcoinnal fizet.*¹ Szabályozási szempontból azonban a legtöbb helyzetben az ICO-kon keresztül kibocsátott tokenek tulajdonképpen teljesen *szabályozatlan* értékpapirokként értelmezhetőek, így az ilyen blokklánc alapú kibocsátások számos jogi kérdést vetnek fel, egységes értékpapíri jogi értelmezésük és elhelyezésük fejlődése pedig az Egyesült Államokban és az Európai Unióban is egyaránt kezdeti, lassú és komplex, egyes kivételeket leszámítva lényegében tőzsdefelügyeleti hatóságok által kibocsátott közleményekben, állásfoglalásokban merül ki. A felhasznált technológia lehetővé teszi a kriptovaluták fizikai és jogi határokon túl való könnyed mozgását egy központi felügyeleti hatóság bevonása nélkül, így azok helyzetének (és nem utolsósorban tulajdonjogának) hatósági nyomon követése értelemszerűen nagyban *megnehezül.*² A központi, hatósági kontroll kikapcsolása, feleslegessé tétele egy digitális és decentralizált, alternatív pénzügyi rendszer létrehozásával, és ezáltal a bürokráciából és centralizáltságból fakadó potenciális visszaélések megelőzése ugyanis a lentebb ismertetésre kerülő *cyberpunk* mozgalom és annak szellemi műhelyével szoros kapcsolatban

1 MICHAEL R. MEADOWS: *The Evolution of Crowdfunding: Reconciling Regulation Crowdfunding with Initial Coin Offering*. Loyola Consumer Law Review. 30/2. 272–295.

2 JONATHAN ROHR – AARON WRIGHT: *Blockchain-Based Token Sales, Initial Coin Offerings, and the Democratization of Public Capital Markets*. ssrn.com/abstract=3048104 (2018.11.05.)

* Jelen tanulmány az Igazságügyi Minisztérium jogászképzés színvonalának emelését célzó programjai keretében valósult meg (Szerk.).

Tanulmány

álló blokklánc technológia és a kriptotőzsdék egyik legfőbb mozgatórugója.³

Ezen folyamatok megkérdőjelezhetetlen technológiai progresszivitásuk előnyei mellett természetesen komoly befektetővédelmi, illetve pénzmosással és adóelkerüléssel kapcsolatos aggályokat is előidéznek, amit a kriptovaluta-kereskedelemmel és kriptotőzsdékkel összefüggő, egyre sűrűbben és nagyobb volumenben megjelenő *viszsaélések* is alátámasztanak. Az Europol is hangsúlyozta a 2018 júniusában Hágában tartott konferenciáján, illetve egyéb közleményeiben,⁴ hogy a blokklánc alapú rendszerek nyújtotta anonimitást nem egyszer bűnözői csoportok is előszeretettel kihasználják tranzakcióik zökkenőmentes lebonyolítása érdekében. A 2017-ben lekapcsolt AlphaBay nevű weboldal például, mely sokáig a legnagyobb internetes feketepiac volt a sötét weben és az illegális kábítószeres és egyéb tiltott vegyületek kereskedelmére specializálódott, fénykorában 200 000 felhasználóval és 40 000 kereskedővel rendelkezett, akik között az üzlet mindvégig bitcoin-al és egyéb kriptovalutákkal került lebonyolításra.⁵ Fontos megemlíteni még a lekapcsolásáig szintén a sötét weben, bitcoinnal és anonim módon üzemelő SilkRoad, tehát találóan selyemút névre keresztelt online drogpiacon, melynek létrehozója és üzemeltetője, bizonyos Ross Ulbricht többek között kábítószer-kereskedelem és pénzmosás miatt jelenleg is jogerős, életfogytig tartó börtönbüntetését tölti az USA-ban.⁶

A kriptovaluta-kereskedelem azonban további érdekes, és nem kevésbé égető kérdéseket is felvet. Kimutatások szerint a *kriptovaluta-bányászat*, vagyis a kriptovaluták speciális, digitális módon való termelési, előállítási folyamatának összesített energiaigénye irreálisan nagy, így környezetvédelmi szempontból történő szabályozásának szükségessége is felmerül.⁷ Nem hiába nevezik digitális aranyának, hisz kitermelése a valós aranyéhoz hasonlóan nagy teljesítményt vesz igénybe.

További alapvető probléma még a nemzetközi szinten a kriptovaluták *jogi fogalmának kidolgozatlansága*. Gazdasági perspektívából közelítve a meghatározás ugyan tekinthető többnyire egységesnek, miszerint a

kriptovaluták kriptográfiát alkalmazó, digitális, decentralizált, központi kibocsátó nélkül létrehozott eszközök, melyek értékkel rendelkeznek így csere- és fizetőeszközként alkalmazhatóak a kereskedelmi forgalomban. Azonban a hagyományos jogi terminológiával való megközelítés pénzügyi és generális polgári jogi oldalról is nehézségekbe ütközik.⁸ Így jelenleg az, hogy egy adott ICO során kibocsátott token épp beleesik e valamely értékpapírijogi rendszer kereteibe, és ezáltal annak szabályai alkalmazandóak e rá, azt a jellemzőinek, jellegzetességeinek *eseti* vizsgálatával lehet csak megállapítani.

Felmerül hát a kérdés: hogyan és mi alapján illenek bele a kriptovaluták és az azokkal való kereskedelem, legfőképp a kriptotőzsdék működése és specifikusan az ICO-k a jelenlegi *értékpapír-piaci szabályozások* kereteibe? Milyen lehetne azokat a leghatékonyabban részabni ezekre az új jelenségekre? Vagy esetleg egy hagyományos értékpapír-piaci szabályozásokon kívüli, egységes *Lex Cryptographia*⁹ megalkotása célravezetőbb lenne? Ugyanakkor fennáll a veszélye annak is, hogy a túlzottan centralizált jellegű szabályozási attitűd pont a kriptovaluták egyik legnagyobb vonzerejét, a központi ellenőrzés alóli mentesség opcióját lehetetlenítené el. Amíg azonban a kriptovaluták és kriptotőzsdék világa ilyen extrém, rövid idő alatt bekövetkező kilengéseket produkál, és egy robosztus kriptovaluta buborék víziója egyre közelebbinek tűnik,¹⁰ szükségesnek mutatkozik a bizonyos szintig uniformizált (elsősorban *befektetővédelmi* célú) szabályozás kidolgozása, amely képes olyan mértékű folyamatos alkalmazkodásra és akklimatizációra, ami nem zavarja meg és lehetetleníti el a blokklánc alapú tőzsdéi kereskedés innovációit. Mielőtt azonban a tanulmány részleteiben is tárgyalná ezeket a kérdéseket, szükséges áttekinteni a kriptovaluták, a blokklánc technológia és az okos szerződések működési és történeti hátterének alapjait, illetve tisztázni az ICO fogalmát és feltárni egyes kockázatait, továbbá a téma fontosságának alátámasztása érdekében számszerűen is bemutatni e jelenségek piaci helyzetét.

II.

A kriptovaluták, kriptotőzsdék és ICO-k világa számokban

A *legerősebb* kriptovaluták, tehát többek között a Bitcoin, Ethereum, XRP, Bitcoin Cash, EOS, Stellar, Litecoin,

3 JAKUB HARASTA: *Cyber Security of Tomorrow & Personal Data of Yesterday*. Masaryk University Journal of Law and Technology. 8/2. sz. 171–182.

4 EUROPOL: *Cryptocurrency meets law enforcement at Europol's 5th Virtual Currencies Conference*. www.europol.europa.eu/newsroom/news/cryptocurrency-meets-law-enforcement-europol%E2%80%99s-5th-virtual-currencies-conference (2018.11.05.)

5 EUROPOL: *Massive blow to criminal dark web activities after globally coordinated operation*. www.europol.europa.eu/newsroom/news/massive-blow-to-criminal-dark-web-activities-after-globally-coordinated-operation (2018.11.05.)

6 LARISSA LEE: *New Kids on the Blockchain: How Bitcoin's Technology Could Reinvent the Stock Market*. *Hastings Business Law Journal*. 12/2. 84.

7 GARRY GABISON: *Policy Considerations for the Blockchain Technology Public and Private Applications*. *SMU Science and Technology Law Review*. 19/3. 340–343.

8 CHRISTOPHER LEONARD: *Blocking the Blockchain*. *International Financial Law Review*. 35/3. 58–59.

9 AARON WRIGHT – PRIMAVERA DE FILIPPI: *Decentralized Blockchain Technology and the Rise of Lex Cryptographia*. ssrn.com/abstract=2580664 (2018.11.05.)

10 NATHAN J. SHERMAN: *A Behavioral Economics Approach to Regulating Initial Coin Offerings*. georgetownlawjournal.org/articles/280/behavioral-economics-approach-to/pdf (2018.11.05.)

Tether, Cardano, Tron piaci kapitalizációjának mind-egyike egymilliárd dollár felett realizálódik. A második és harmadik legerősebb a 10 milliárd dolláros értéket haladja meg, míg a Bitcoin áll az első helyen több mint 60 milliárd dollár értékű piaci kapitalizációval. A kriptovaluták *összesített piaci kapitalizációja* 2019 januárjának első heteiben nagyjából 122 milliárd dollár, és erősen hullámszó teljesítményt mutat, tekintve, hogy nem is olyan rég állt már 300, de 800 milliárd dollár körüli értéken is,¹¹ mindezek ellenére az ezekhez kapcsolódó kereskedelmi tevékenységek népszerűsége egyre csak nő, melyet az ICO-król szóló statisztikák is alátámasztanak. A számok valóban magukért beszélnek: A *blokklánc alapú tech-cégek* világában az ICO-kon keresztüli *forrásbevonások* mértéke már 2017-ben is bőven meghaladta a *kockázati tőkebefektetések mértékét*. 2017-ben nagyjából 5 milliárd dollár értékben került értékesítésre kriptovaluta ICO-kon keresztül,¹² és a görbe *erőteljesen növekvő* tendenciát mutat, mivel 2018 második negyedévének végére ez a szám már meghaladta a 19 milliárd dollárt.¹³ A legnagyobb, sikerrel záruló *ICO forrásgyűjtések*, például a Filecoin, Huobi, Dragon és az érdekes nevű TaTaTu mind-egyike 250 és közel 600 millió dollár közötti értékben realizálódott, míg a Telegram ICO-ja 1,7 milliárd, az EOS-é pedig 4 milliárd dollár értékben termelt, így a *két legnagyobb* ilyen jellegű kibocsátásnak számítanak.¹⁴

Nem meglepő módon tehát az ICO-kat nagy érdeklődés övezi a pénzügyi szférában és a techközösségekben egyaránt. A befektetők számára *potenciálisan nagy hozamot kínál* (és magas kockázattal járó), a kibocsátóknak pedig *a tőkeforráshoz egyszerű hozzáférést engedő* új finanszírozási mechanizmus, amely mindeközben még a hagyományosnak számító nyilvános tőzsdéi kibocsátásokat és kockázati tőkebefektetéseket övező szabályozásoknak való nehézkes megfelelés elkerülését is lehetővé teszi. Ilyen jellegű paraméterekkel a *start-up vállalkozások* körében az ICO-k népszerűsége az egekbe szökött, és a 2018-as év kiugró mutatói alapján a trend továbbra is erőteljesen felfelé ível. Az ICO-kon keresztül beáramló tőkeforrások mértéke még annak ellenére sem csökken, hogy az *erősen rizikós* természetükből kifolyólag több mint felük nem éri el a kitűzött célját és még azelőtt összeomlik.¹⁵ A másik oldalról tekintve viszont az az adat sem elhanyagolható, miszerint, ha egy befektetési portfólió

2015-ben befektetett száz dollárt az új kriptovalutaként megjelenő *ethereum*-ba, akkor azt 2018 januárjában, mikor a piaci ár a legmagasabban állt, 457.000 dollárért tudta értékesíteni,¹⁶ tehát a sikeres projektek viszont legtöbbször kiemelkedő eredményeket produkáltak. Nyugodtan kijelenthető, hogy jelenleg a *nagymértékű, extrém kilengések* jellemzők a kriptovaluták és kriptotőzsdék világára, nem hiába nevezték az ICO-kat az „adrenalin-függők új játékaiknak”.¹⁷

III.

A kriptovaluták, a blokklánc technológia és az okos szerződések működési és történeti háttere, az ICO fogalmának tisztázása

1. A kriptovaluták és a blokklánc technológia működési és történeti háttere

Satoshi Nakamoto, egy máig ismeretlen személyazonosságú, feltehetőleg kriptográfus és programozó vagy programozók csoportja, 2008-ban a „*Bitcoin: A Peer-to-Peer Electronic Cash System*” című, mindössze kilenc oldalas publikációjában lefektette a *blokklánc technológia* és a *bitcoin* alapjait, így azok atyjaként is emlegetik. Zsenialitása talán abban is rejlik, hogy ilyen röviden és kézenfekvő módon képes volt egy ennyire formabontó rendszer definiálására. Nakamoto szavaival élve a kriptovalutát mint *digitális aláírások láncolatát* kell elképzelni.¹⁸ A blokklánc technológia első képviselője a digitális piacon így a *bitcoin* virtuális fizetőeszköz volt, mely a kriptovalutákra jellemzően *csak virtuálisan létezik*, fizikai megtestesülését, például bankjegy formátumban nem veheti kézbe a fogyasztó. A fizikai értelemben vett pénzzel ellentétben *nem központilag bocsájtják ki és nem nyomtatják, kriptográfiai titkosítást alkalmaznak és decentralizált blokklánc alapon működnek* a kibertérben, ahonnan természetesen a megfelelő applikációk használatával hagyományos pénzre válthatóak, és fordítva. Értéküket nem egy mögötte álló fedezet, hanem a közmegegyezés, a közmegegyezés, illetve a jövőbeni megtérülés reményében befektetett bizalom hozza létre és formálja. Minél többen fogadnak el egy adott érmét, a népszerűsége és ezáltal az árnövekedési mutatói annál kedvezőbbek lesznek. A kriptográfiai titkosítás a biztonságos használatot, a tranzakciók átvitelének ellenőrzését és biztosítását, továbbá a

11 COINMARKETCAP: *Global Charts: Total Market Capitalization*. coinmarketcap.com/charts/ (2019.01.12.)

12 COINDESK: *State of Blockchain: Q4 2017*. www.coindesk.com/research/state-blockchain-q4-2017/?slide=8 (2018.11.05.)

13 COINDESK: *State of Blockchain: Q2 2018*. www.coindesk.com/research/state-of-blockchain-q2-2018/ (2018.11.05.)

14 COINDESK: *ICO Tracker*. www.coindesk.com/ico-tracker/ (2018.11.05.)

15 OLGA KHARIF: *Half of ICOs Die Within Four Months After Token Sales Finalized*. www.bloomberg.com/news/articles/2018-07-09/half-of-icos-die-within-four-months-after-token-sales-finalized (2018.11.05.)

16 PHILIPP MAUME – MATHIAS FROMBERGER: *Regulation of Initial Coin Offerings: Reconciling US and EU Securities Laws*. papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=3200037 (2018.11.05.)

17 NÉMETH MÓNKA: *A bitcoin után itt az adrenalin-függők új játéka: ICO*. fintechzone.hu/mi-az-ico-bitcoin-utani-kripto-vilag/ (2018.11.05.)

18 SATOSHI NAKAMOTO: *Bitcoin: A Peer-to-Peer Electronic Cash System*. bitcoin.org/bitcoin.pdf (2018.11.05.)

Tanulmány

hamisítás kizárását hivatott elősegíteni. A kriptovaluták másik fontos jellemzője, hogy *nem központi szervek bocsájtják ki*, egyszóval *decentralizáltak*, így mentesek a politikai, kormányzati befolyásolástól. A blokklánc (nevezik *megosztott főkönyvnek* is) pedig egy digitális, decentralizált rendszer, amely *időrendi sorrendben* képes tárolni a pénzügyi tranzakciókat (vagy akár egyéb információt) egy végtelenségig terjedő láncon, azok mintegy felfűződnek rá, ami azt jelenti, hogy a rendszert érintő bármilyen változás az előző változáshoz kapcsolódik *visszafordíthatatlanul*, így alkotva a láncolatot. A blokkláncra felfűződő elemek időrendi sorrendjét és sértetlenségét szintén a kriptográfia biztosítja. A különböző blokkláncok tehát adatbázisokként is értelmezhetőek, amelyek a kezdetektől fogva tartalmazzák és számon tartják az összes tranzakciót.¹⁹

Az adatokat a blokkláncban blokkok tárolják, amelyek tulajdonképpen kis adatbázisokként értelmezhetőek. A blokkok létrehozása folyamán azokból egy lánc jön létre. A blokkokon belül a rendszer nem csak az adatokat, hanem az adatokkal végzett valamennyi rendszeren belüli műveletet is tárolja. A tranzakciók nem az egyes blokkok közötti tényleges adatmozgásokon keresztül valósulnak meg, hanem a rendszer csak hozzárendeli az egyes adatokhoz, hogy afelett melyik felhasználó jogosult épp rendelkezni. A blokkokban tárolt adatokat a rendszer az egyes felhasználók *digitális aláírásaival* látja el és ezáltal állapítja meg, hogy az adott blokkban tárolt adathalmaz felett melyik felhasználó jogosult rendelkezni. Az egyes instrumentumok feletti tulajdonjog a bitcoin rendszerében például úgy társul egy adott felhasználóhoz, hogy a rendszer a felhasználó azokkal végzett minden egyes tranzakcióját aláírja a felhasználó digitális aláírásával. A bitcoin rendszerének blokkjaiban tárolt adatok a bitcoin érmék, az azok feletti tulajdonjog pedig a digitális aláírások láncolata.

A blokklánc technológia *tárolási mechanizmusának* alapját egy olyan decentralizált hálózat képezi, melyben nincs központi vagy egyéb külső szerv, ami a tárolt adatokkal végzett tranzakciók külső ellenőrzését végezné. A blokklánc tárolását így nem egy központi adatkezelő végzi, hanem azt tulajdonképpen valamennyi felhasználó a saját számítógépein, mobilkészülékein tárolja.²⁰ Érdemes tisztázni továbbá, hogy kriptovalutát egyrészt vehetünk más kriptovaluta tulajdonosoktól, vagy *digitális bányászat* útján termelhetünk magunknak, melynek végzése adott szoftverek segítségével *egyedül (solo-mining)* vagy úgynevezett *bányász-társuláshoz (mining pool)* csatlakoz-

va történik.²¹ A *kriptovaluta-bányászat* részletesebb technológiai háttere azonban jóval komplexebb és mélyebb, ismertetése jelen tanulmány szempontjából nem releváns, viszont a fentebb is említett *irreálisan nagy energiaigénye* mindenképp figyelmet érdemel. A kriptovaluták tehát a telefonon vagy számítógépen található úgynevezett *digitális pénztárca* applikációkban tárolódnak el. A bitcoin csupán egy tagja ennek a csoportnak, rajta kívül már több mint kétezer különböző fajtájú kriptovaluta²² és az alapjául szolgáló blokklánc létezik, melyek alapvetően mind a bitcoin mintájára jöttek létre, de természetesen megvannak a maguk külön jellegzetességei. A kriptovalutákon belül megkülönböztetünk *érmeket* és *tokeneket*. Az érme más platformoktól függetlenül működik, tágabb értelemben véve csak egy fizetőeszköz, a tokennek viszont több funkciója van.²³ A tokenek működése részben hasonlítható a hagyományos értelemben vett *részvényki-bocsátáshoz* is. Valódi szavazati jogot vagy tulajdonrészt azonban nem testesítenek meg, viszont a profitból részesedés jár utánuk. Tegyük fel, hogy egy start-up vállalkozás azt tervezi, hogy innovatív ötlete nyomán létrehoz egy új formabontó szoftvert, amely működése folyamán profitot a tervek szerint elsősorban majd reklámszolgáltatáson keresztül termel. Ez a remélt jövőbeni profit, ami *tokenizálásra* és az ICO-n keresztül értékesítésre kerül.²⁴

A blokklánc technológia azonban nem csak a kriptovaluták és tőzsdék, hanem az úgynevezett *okos szerződések* alapjául is szolgál, melynek koncepcióját az azóta széles elismertségre szert tevő magyar származású, a *cyberpunk* mozgalom jeles képviselőjének számító programozó, kriptográfus és nem utolsósorban jogtudós *Nick Szabó* hozta létre.²⁵ A *cyberpunk* mozgalom az 1990-es évek elején, Kaliforniában alakult kriptográfiával, matematikával, fizikával, programozással, informatikával, joggal és politikával foglalkozó kutatók és hackerek körében. Céljukként egy állami hatóságok beavatkozásától és a *Nagy Testvér* figyelő szemétől mentes *digitális, decentralizált, alternatív, önellenőrző pénzügyi rendszer* létrehozását tűzték ki, melynek mozgalmuk alapítói, az önmagukat csak hangzatosan *kriptoanarchistáknak* és a *cyberpunk* jelenség elnevezéséből eredő *cyberpunkok*nak definiáló *Timothy C. May* a „*The Crypto Anarchist Manifesto*”, *Eric Hughes* pedig az „*A Cyberpunk' Manifesto*” című publi-

19 CHRISTIAN CATALINI – JOSHUA S. GANS: *Some Simple Economics of the Blockchain*. ssrn.com/abstract=2874598 (2018.11.05.)

20 NEMZETI ADATVÉDELMI ÉS INFORMÁCIÓSZABADSÁG HATÓSÁG: *Állásfoglalás a blokklánc („blockchain”) technológia adatvédelmi összefüggéseivel kapcsolatban*. www.naih.hu/files/Adatved_allasfoglalas_naih-2017-3495-2-V.pdf (2018.11.05.)

21 ESZTERI DÁNIEL: *A World of Warcraft-tól a Bitcoin-ig: Az egyén, a gazdaság és a tulajdon helyzetének magán- és büntetőjogi elemzése a virtuális közösségekben*. ajk.pte.hu/files/file/doktori-iskola/eszteri-daniel/eszteri-daniel-vedes-ertekezes.pdf (2018.11.05.)

22 COINMARKETCAP: *All Cryptocurrencies*. coinmarketcap.com/all/views/all/ (2018.11.05.)

23 MAUME – FROMBERGER: i. m.

24 VOLODYMYR BABICH – GILLES HILARY: *Distributed Ledgers and Operations: What Operations Management Researchers Should Know About Blockchain Technology*. ssrn.com/abstract=3131250 (2018.11.05.)

25 JERRY I-H HSIAO: *Smart Contract on the Blockchain-Paradigm Shift for Contract Law?* *US-China Law Review*. 14/10. 685–694.

kációkban adtak hangot. Az anarchia fogalmát a mozgalom esetében a különböző központi hatóságok és bankok által megtestesített harmadik felek kikapcsolásaként, feleslegessé tételeként kell érteni, melynek végső célja, hogy kiszűrje e harmadik felek *információ-monopóliumából* eredő potenciális visszaélések és korrupció lehetőségét, illetve forradalmasítsa a pénzügyi rendszert a tranzakciók egyszerűbb és gyorsabb kivitelezésével, mindezt egy alapul szolgáló digitális technológia segítségével. Nick Szabó mellett a cypherpunk mozgalomnak több neves képviselője is van. Közülük kiemelendő *Julian Assange*, aki nem mellesleg a Pentagon és a NASA rendszereit is feltörte²⁶, illetve megalapította a WikiLeaks nevű titkos kormányzati információk és dokumentumok feltárására, leleplezésére és kiszivárogtatására specializálódó weboldal mögött álló non-profit szervezetet, amely a bitcoin adományok segítségével még azután is működőképes maradt, hogy a tradicionális pénzügyi rendszerhez való mindennemű kapcsolatát ellehetetlenítették.²⁷ Tekintettel arra, hogy a Nakamoto által kidolgozott blokklánc technológia és a bitcoin részben a cypherpunk mozgalom által felvetett ötleteket is alapul veszi, illetve egyéb átfedések is fellelhetőek, sokan tudni vélik, hogy valójában e mozgalomhoz tartozó személy vagy személyek csoportja áll az álnév mögött. Mindenesetre a mozgalom alapítóinak az 1990-es évek elején nyilvánosságra hozott víziói és jóslatai egy *kibertérben létező alternatív pénzügyi rendszerről* úgy tűnik, maradéktalanul megvalósulnak.

2. Okos szerződések

A Nick Szabó által forradalmasított okos szerződések tehát applikációk, egyfajta önvégrehajtó szerződések, melyek képesek arra, hogy bizonyos feltételek teljesülése esetén *automatikusan* végrehajtsanak egy adott következményt, így akár komplett pénzügyi folyamatok kiváltására is használhatóak. Tartalmazzák a szerződéses feltételekhez kapcsolódó minden információt, és automatikusan végrehajtják az előre beprogramozott következményt, például utalást vagy egyéb tranzakciót. Ezek az applikációk automatizált módon végrehajthatódnak, ha a felek megegyeznek valamiben, és valamennyien ellátják *digitális aláírásukkal* az adott applikációt, amely közös akaratuk kifejeződésékként is értelmezhető. Az okos szerződések nagy innovációja, hogy azokat utólag nem lehet befolyásolni, manipulálni, a bennük rögzített megállapodás automatikusan és azonnal megkötötték.²⁸ Más megfogalma-

zással élve ezek a szerződések *számítógépes kódok*, amelyek szintén számítógépek által végrehajtható szerződéses kitételeket alakítanak át futtatható parancsokká. Az ilyen szerződések tehát automatikusan végrehajtják saját magukat, ugyanis amikor az adott kód élesedik, közbeavatkozásra már nincs lehetőség, a program lefut, a tranzakció pedig megvalósul. A blokklánc alapú kriptotőzsdéken való kereskedés is okos szerződéseken keresztül valósul meg, lehetőséget adva a *központi elszámolóházak* nélküli üzemelésre. Ez a gyakorlatban úgy néz ki, hogy a felhasználó vagyona képező kriptovalutákat nem harmadik fél tárolja, hanem a tranzakciók, illetve azok hitelesítése és elszámolása az adott blokkláncban archivált információk segítségével valósul meg, és a felhasználó vagyona a fentebb is említett különböző digitális pénztárca applikációkban tárolódik. A blokklánc és az okos szerződések technológiáit ötvözve a tranzakciók végrehajtása a *kriptotőzsdéken* úgy valósul meg, hogy a felhasználók csak az okos szerződésekkel állnak kapcsolatban, a nyilvántartást és a hitelesítést pedig a blokklánc-rendszer végzi²⁹, tehát harmadik felekre és közvetítőkre nincs szükség.

3. ICO-k és tokenek

Az *elsődleges nyilvános tokenkibocsátások*, egyszerűen ICO-k során a vállalkozás *tokeneket* bocsát ki és kínál eladásra egy adott kriptotőzsdén annak érdekében, hogy projektjének megvalósításához elegendő tőkeforrást gyűjtsön. A tokenek *értéket testesítenek meg* mely a kibocsátó, illetve a kibocsátó közösség irányába áll fenn, így leginkább a *résztvénybefektetésekhez* lehet hasonlítani őket, de amint az fentebb is említésre került, nem elhanyagolható különbség, hogy a tokenek társasági részesedést, tulajdonosi jogokat általában nem biztosítanak. Ugyanakkor az ICO-k a *közöségi finanszírozás* elemeit is hordozzák. Az internetes platformokon keresztül működő közösségi finanszírozás lényege az, hogy egy induló projektben az új szolgáltatást vagy terméket a vásárlók *előfinanszírozással* vehetik meg, ezáltal képessé téve a projektet indító startup vállalkozást az üzleti struktúrája felállítására és a piacra lépés megvalósítására. Azonban míg közösségi finanszírozás esetén a vállalkozás egy jövőben forgalomba bocsátandó termék vagy szolgáltatást ad el a korai befektetőknek, addig az ICO-k során a jövőbeni termék vagy szolgáltatás *igénybevételi jogát* veszi meg a befektető tokenek formájában. A tokeneket, funkciójuktól függően, a gyakorlatban alapvetően három különböző kategóriába sorolják. Az ICO tokenek klasszikus típusa a *utility token*, amely a fentebb is említett módon termék vagy szolgáltatás igénybevételének jogát testesíti meg, a *currency token* pedig többnyire fizető- vagy csereeszközként szerepel a kriptovaluták világá-

26 YOCHAI BENKLER: *A Free Irresponsible Press: Wikileaks and the Battle over the Soul of the Networked Fourth Estate*. Harvard Civil Rights – Civil Liberties Law Review. 46/2. 311–398.

27 JEROME A. BARRON: *The Pentagon Papers Case and the Wikileaks Controversy: National Security and the First Amendment*. ssrn.com/abstract=1814181 (2018.11.05.)

28 JEREMY M. SKLAROFF: *Smart Contracts and the Cost of Inflexibility*. University of Pennsylvania Law Review. 166/1. sz. 263-[iv].

29 MASSZI BÁLINT: *Kriptót a kriptoboltból – Mit adnak nekünk a kriptotőzsdék?* arsboni.hu/kriptot-a-kriptoboltbol-mit-adnak-nekunk-a-kriptotozsdek/ (2018.09.24.)

Tanulmány

ban. Az úgynevezett *investment token* viszont már tovább lép, és akár tőkerészesedést és osztalékfizetést, kamatokat is nyújthat. Ezeknek a típusoknak természetesen léteznek *hibrid* verziói is.³⁰ Fontos leszögezni azonban, hogy ez csupán az adott tokenek gyakorlati használhatósága alapján történő csoportosítás, egyrészesen elfogadott jogi definíciók *nem állnak mögöttük*, mindazonáltal a jövőbeni szabályozási tendenciák számára iránymutatásul szolgálhatnak, illetve a különböző hatósági állásfoglalásokban már észrevehetőek.

Az ICO-k azért is számítanak *erősen spekulatív és rizikós* befektetési formának, mert a tokenek ára rendkívül ingadozó, és megtörténhet, hogy a befektetők akár hosszabb ideig sem tudják visszaváltani őket. Ezáltal az ilyen tranzakciók esetében potenciálisan fennáll annak a veszélye, hogy a befektetők elvesztik befektetett tőkéjük egy részét vagy egészét, mivel az ICO-projektek tipikusan start-up vállalkozások, tehát a fejlődés *korai stádiumában* vannak, üzleti modelljeik kísérleti jellegűek, és egy formabontónak kikiáltott ötleten kívül a jövőbeni életképességüket általában túl sok minden nem garantálja. A kockázatok további forrása lehet még az, hogy az ilyen típusú kibocsátásokkal kapcsolatos tájékoztatások, befektetői információk sokszor hiányosak, kiforratlanok. Az úgynevezett *white paper*, vagyis az ICO bemutatására jelenleg használt egyfajta kibocsátási tájékoztató a szabályozás hiánya okán kiemelt kockázatot jelent, mivel általában túlzóan pozitív előjelezéseket tartalmaz és nem, vagy nem teljesen tartalmazza a befektetési döntés meghozatalához szükséges információkat.³¹

IV.

Valóban ennyire kívül esnek a hagyományos pénzügyi szektor körén?

1. Értékpapírjogi behatárolás

Naivitás lenne azt gondolni, hogy az ICO-k minden esetben kívül eshetnek az *értékpapír-piaci szabályozások* körén. Ugyan pár kivételt leszámítva nem létezik specifikusan az ICO-kra tervezett és alkalmazandó szabályozás, de progresszív és előremutató technológiájuk ellenére az általános értékpapír-piaci normák bizonyos esetekben képesek az érvényesülésre.³² Pontosan ez volt, amit az USA-ban a szövetségi szinten működő *Értékpapír- és Tőzsdefelügyelet* (U.S. Securities and Exchange Commissi-

on – SEC) hangsúlyozott egy 2017 júliusában nyilvánosságra hozott közleményében, melyben egy specifikus token, a DAO vizsgálatát végezte el és megállapította, hogy az jellemzői folytán a szövetségi szabályozás hatálya alá eső értékpapírnak minősül, így az azzal való bejelentés nélküli kereskedés az értékpapírjogi szabályok megsértését eredményezte.³³ Pár hónappal később, 2017 novemberében az *EU Értékpapír-piaci Hatósága* (European Securities and Markets Authority – ESMA) is közzétett egy hasonló tartalmú, ám generálisabb megközelítést alkalmazó közleményt, melyben felhívta a figyelmet, hogy az ICO-kon keresztül kibocsátott tokenek, jellegzetességeiktől függően, az *uniós értékpapír-piaci normák* hatálya alá eshetnek.³⁴ A 2017. júliusi SEC közlemény azonban több kérdést is nyitva hagyott, legfőképp a DAO tokenjétől eltérő karakterisztikusságokkal rendelkező tokenekkel, és azok értékpapírjogi megítélésével kapcsolatban. Specifikus iránymutatás ezen a téren az EU-ban sem született még. A fentebb említett, kimondottan az ICO-kat érintő szabályozásra vonatkozó pár kivételt elsősorban Kína és Dél-Korea jelenti, ahol viszont teljes mértékben *betiltották* az ilyen típusú kibocsátásokat arra hivatkozva, hogy azok jelenlegi állapotukban rendkívül alulszabályozottak és ezáltal jelentős kockázati forrást képeznek.³⁵

Ezzel ellentétben például a Kajmán-szigetek, Svájc vagy Szingapúr az ICO-k száma és mérete alapján fellegvárának számítanak, továbbá 2017-ben Oroszországban is figyelemreméltó méreteket öltött ez a típusú forrásbevonás,³⁶ és az Egyesült Királyság is kedvelt helyszín. Az új *máltai innovációs technológiai törvénycsomag* is kiemelt figyelmet érdemel. Svájc abból a szempontból is úttörő, hogy a *FINMA* (Svájci Pénzpiaci Felügyelőség) részletes iránymutatást dolgozott ki és tett közzé 2018. február 16-án specifikusan az ICO-kra vonatkozóan, amiben azok átláthatóvá tételét és regisztrációhoz kötését rendeli el többek között egy kidolgozott, a különböző tokenek jellemzői alapján történő csoportosításon alapuló feltételrendszerhez kötötten.³⁷ Mindeközben 2018 júliusában a San Franciscó-i székhelyű *Coinbase*, mely nagyjából 20

30 PHILIPP HACKER – CHRIS THOMALE: *Crypto-Securities Regulation: ICOs, Token Sales and Cryptocurrencies under EU Financial Law*. ssrn.com/abstract=3075820 (2018.11.05.)

31 MNB: *Pénzügyi Fogyasztóvédelmi Jelentés*. www.mnb.hu/letoltes/fogyaszto-ve-delmi-jelente-s-2017-hun-0605.pdf (2018.11.05.)

32 BUJTÁR ZSOLT: *Eladó az egész világ? Avagy – ETF-k szabályozási kérdései*. JURA. 22/1. 171–181.

33 SEC: *SEC Issues Investigative Report Concluding DAO Tokens, a Digital Asset, Were Securities*. www.sec.gov/news/press-release/2017-131 (2018.11.05.)

34 ESMA: *ESMA alerts firms involved in Initial Coin Offerings (ICOs) to the need to meet relevant regulatory requirements*. www.esma.europa.eu/sites/default/files/library/esma50-157-828_ico_statement_firms.pdf. (2018.11.05.)

35 CYNTHIA KIM: *South Korea bans raising money through initial coin offerings*. www.reuters.com/article/us-southkorea-bitcoin/south-korea-bans-raising-money-through-initial-coin-offerings-idUSKCN1C408N (2018.11.05.)

36 PWC: *Initial Coin Offerings: A Strategic Perspective*. www.pwc.ch/en/publications/2018/20180628_PwC%20S&%20CVA%20ICO%20Report_EN.pdf (2018.11.05.)

37 KPMG: *How FINMA's ICO Guidelines impact future ICOs in Switzerland*. home.kpmg.com/ch/en/home/insights/2018/03/how-finmas-ico-guidelines-impact-future-icos-in-switzerland.html (2018.11.05.)

millió felhasználóval a legnagyobb és legmegbízhatóbbnak kikiáltott kriptotőzsde, nyilvánosságra hozta, hogy a SEC engedélyezte részére három cég, névszerint a *Digital Wealth LLC*, a *Keystone Capital Corp.* és a *Venovate Marketplace Inc.* akvizícióját. Ez azért számít úttörőnek, mert a Coinbase így olyan licencekhez jut, melyek által többek között bejegyzett befektetési tanácsadási és brókertevékenységet is végezhet. Végül soron a kitűzött cél az, hogy a Coinbase legyen az első olyan platform, ahol az USA szövetségi értékpapíri jogi szabályozásának³⁸ hatálya alatt folyhat a kriptovaluta alapú értékpapírokkal történő kereskedés.³⁹ Hasonló törekvések mutatkoztak a Coinbase versenytársának tekinthető *Circle Internet Financial Ltd.* háza táján is.⁴⁰

Érdekes kérdésként merül fel tehát, hogy melyek lehetnek azok a lehetséges *jövőbeni irányvonalak*, amik a szabályozás mértéke szempontjából megfelelő egyensúlyt képesek találni a fogyasztók és befektetők jogainak védelmére, miközben a technológiai háttér egyértelmű előnyeit mégsem lehetetlenítik el, illetve alkalmazkodni képesek a jelenség *interdiszciplináris* jellegéhez.⁴¹ A prospektussal kapcsolatos kötelezettségek alkalmazhatóságának vizsgálata például azért lehet fontos a termékfejlesztéssel foglalkozó, ICO forrásgyűjtést fontolgató start-up cégek szempontjából, hisz amennyiben ilyen kötelezettség terheli őket és annak nem tesznek eleget, a felmerülő *prospektusfelelősség*⁴² alapján egy hasonló helyzet utólagosan erősen hátrányos pénzügyi következményekkel járhat, ami a kezdeti projekt életképességét nagymértékben veszélyeztetheti. Csekély számú olyan token kibocsátás valósult meg eddig, ahol a nemzetközi normák által elvárt formára akár csak kicsit is hasonlító prospektus került volna közzétételre, vagy amely egyéb, hasonló értékpapír-piaci normáknak akár csak részben megfelelt volna. Kivétel ez alól a fentebb is említett *Filecoin* ICO-ja, melyet a cég úgy strukturált, hogy az az USA értékpapíri jogi szabályozásának értelmében *zártkörű kibocsátásnak* (*private placement*) minősült.⁴³ Tekintettel arra, hogy a kibocsátott tokenek jellege több szempontból is meglehetősen *heterogén*, a törvényhozásnak és az ICO-t fontolgató start-upoknak sem egyszerű feladat a helyzetük behatá-

rolása és elhelyezése az uniós szabályrendszerben, tehát annak meghatározása, hogy egy adott token melyik szabályozás hatálya alá és milyen mértékben tartozhat.

2. Szabályozási attitűd

Ahogy az a IV.1. pontban említetten kívül is említésre került, az EU-ban és az USA-ban jelenleg a *kriptovalutákkal* kapcsolatos tevékenységek szabályozása, néhány kivételt leszámítva, *hatósági közlemények* formájában ölt testet. Az USA-ban a SEC hívta fel a figyelmet a kriptovalutákkal kapcsolatos rizikókra több közleményében is. A fentebb említetten kívül a 2018. március 7. napján kelt közleménye tekinthető még a legfontosabbnak. Ebben a SEC kifejtette, hogy azon digitális fizetőeszközök, melyek a szövetségi szintű szabályozás által meghatározott értékpapír-fogalomnak megfelelnek, a szövetségi értékpapíri jogi szabályozás alá esnek, tehát azon tőzsdék, melyek az ilyen eszközök kereskedését lehetővé teszik, kötelesek a SEC engedélyezési eljárásának alávetni magukat a további működésük érdekében. Ennek alapján jelenleg az 1946-os precedens döntésen alapuló *Howey teszt* szolgál annak eseti megítélésére, hogy egy token értékpapírnak minősül-e vagy sem.⁴⁴ Az USA tagállami szintjén a New York Államban megalkotott, specifikusan az ICO-kra vonatkozó *BitLicense* rezsim,⁴⁵ továbbá a *Uniformity Law Commission* által kidolgozott jogszabályi javaslat⁴⁶ amely a jövőben a tagállami szabályozások tendenciáira hatással lehet. Érdemes megemlíteni még Arizona és Nevada államokat, ahol az elektronikus kereskedelemre vonatkozó törvényeket módosították 2017-ben úgy, hogy a blokklánc alapú kereskedelem egyes aspektusai azok hatálya alá kerültek.⁴⁷

Az ESMA is több közleményben foglalkozott a kriptovalutákat, kriptotőzsdéket körülvevő jelenségekkel. A 2017. november 13-án kibocsátott két különálló állásfoglalásában az ESMA egyrészt felhívta a figyelmet arra, hogy természetüknél fogva az ICO-kon keresztül kibocsátott kriptovaluták *pénzügyi eszközöknek* minősülhetnek, így az ezekkel kapcsolatos kereskedés és befektetések kezelése, illetve tanácsadás a tevékenység jellegének függvényében egyes uniós irányelvek hatálya alá eshet.⁴⁸ Másrészt, felhívta a figyelmet az ICO-k által jelen-

38 KECSKÉS ANDRÁS: *Inside and Outside the Province of Jurisprudence*. RECHTSTHEORIE. 46/4. sz. 465–479.

39 LILY KATZ: *Coinbase Says It Won Approval for Trio of Acquisitions*. www.bloomberg.com/news/articles/2018-07-16/coinbase-says-it-has-green-light-to-list-coins-deemed-securities (2018.11.05.)

40 COLIN HARPER: *Goldman Sachs-Funded Circle Purchases Poloniex for 400 million*. coincentral.com/goldman-sachs-funded-circle-purchases-poloniex-400mln-buyout/ (2018.11.05.)

41 FERENCZ BARNABÁS: *Interdiszciplinaritás a kereskedelmi jogban: A jog és a közgazdaságtan összefüggései*. JURA. 22/2. 248–253.

42 KECSKÉS ANDRÁS – FERENCZ BARNABÁS: *Német–francia társaságirányítás*. Polgári Szemle: Gazdasági és Társadalmi Folyóirat. 13/4–6. 202–218.

43 HACKER–THOMALE: i. m.

44 SEC: *Statement on Potentially Unlawful Online Platforms for Trading Digital Assets*. www.sec.gov/news/public-statement/enforcement-tm-statement-potentially-unlawful-online-platforms-trading (2018.11.05.)

45 USMAN W. CHOAN: *Oversight and Regulation of Cryptocurrencies: BitLicense*. ssrn.com/abstract=3133342 (2018.11.05.)

46 UNIFORMITY LAW COMMISSION: *Uniform Regulation of Virtual-Currency Businesses Act*. www.uniformlaws.org/shared/docs/regulation%20of%20virtual%20currencies/URVCBA_Final_2017oct9.pdf (2018.11.05.)

47 RILEY T. SVIKHART: *Blockchain's Big Hurdle*. review.law.stanford.edu/wp-content/uploads/sites/3/2017/11/70-Stan.-L.-Rev.-Online-100-Svikhart.pdf (2018.11.05.)

48 ESMA: *ESMA highlights ICO risks for investors and firms*. www.esma.

Tanulmány

tett magas kockázatra, és egy *termékintervenció*s intézkedést is elfogadott a kriptovalutákat mögöttes termékként használó CFD (*Contract For Difference*) eszközökkel kapcsolatosan, és az ilyen szerződések tőkeáttételi mutatóját 2:1 arányban definiálta.⁴⁹ 2018. február 12-edikén pedig az *Európai Bankhatósággal* és az *Európai Biztosítás- és Foglalkoztatáspolitikai Hatósággal* közösen hozott nyilvánosságra egy figyelmeztetést a virtuális fizetőeszközök hordozta kockázatokról.⁵⁰

Fontos említeni továbbá, hogy 2018. február 1-jén az *Európai Bizottság* az *Európai Parlament* támogatásával létrehozta az *Unió Blokklánc Megfigyelőközpont és Fórumot*,⁵¹ illetve elfogadásra került a pénzmosás és terrorizmus finanszírozásának megelőzéséről szóló irányelv ötödik módosítása, mely többek között az ügyfél átvilágításának kötelezettségét kiterjeszti a virtuális és hagyományos fizetőeszközök közötti átváltást végző virtuális pénzváltókra, illetve azon cégekre is, melyek digitális pénztárca szolgáltatást nyújtanak.⁵² A cél ezzel tulajdonképpen az ilyen tranzakciókra jellemző névtelenség megszüntetése, illetve az igény aziránt, hogy a szolgáltatók ebben a szférában is a szükséges mértékű gondossággal ellenőrizzék, hogy kik a vásárlók. A *Magyar Nemzeti Bank (MNB)* 2017 májusában közzétett állásfoglalásában hívja fel a figyelmet, hogy a kriptovaluták a szabályozás hiányában nem tartoznak a felügyelete alá,⁵³ a 2017. decemberi közleményében pedig az ICO-k hordozta veszélyeket emeli ki.⁵⁴ Érdemes idehaza még megemlíteni a *Nemzeti Adatvédelmi és Információszabadság Hatóság* 2017. júliusi állásfoglalását, melyet a blokklánc technológia adatvédelmi összefüggéseivel kapcsolatban bocsátott ki. Továbbá 2018. október 9. napján az *Innovációs és Technológiai Minisztérium* elindította az úgynevezett *Mesterséges Intelligencia Koalíciót (MIK)*, amelyhez többek között alapító tagként például az MNB, a Vodafone és szá-

mos más tech-cég, illetve kutatóközpont is csatlakozott. A MIK célja a *mesterséges intelligenciával* kapcsolatos közös stratégiák és fejlesztési irányok kidolgozása, illetve kooperációs keretrendszer kialakítása annak érdekében, hogy Magyarország e technológia terén lépést tudjon tartani az európai élvonallal. A MIK tevékenysége nagyban kihathat a kriptovaluták, illetve a kriptotőzsdék és az azokkal kapcsolatos kereskedelmi tevékenységek magyarországi megítélésének formálásában.⁵⁵

A *G20-ak Pénzügyi Stabilitási Tanácsa (Financial Stability Board – FSB)*, mely intézmény feladata többek között a lehetséges rendszerszintű kockázatok vizsgálata,⁵⁶ 2018. július 16. napján tette közzé jelentését, melyet a G20-ak pénzügyminisztereinek és jegybankárainak címezett. Ezalapján a kriptopiac jelenleg *nem jelent veszélyt* a globális pénzügyi stabilitásra és a meglévő pénzügyi rendszerre, folyamatos és részleteibe menő monitorozása azonban elengedhetetlen.⁵⁷ Az említett FSB jelentés előtt nemsokkal, 2018. július 4-én fogadta el *Málta* parlamentje az úgynevezett *innovációs technológiai törvénycsomagot*, amellyel tulajdonképpen egyedülállóként a kriptovaluták és az azokkal összefüggő kereskedelmi tevékenységek által létrehozott ökoszisztéma szinte teljes működését kívánják szabályozni. Tekintettel arra, hogy a világ egyik legnagyobb kriptotőzsdéjeként számotartott *Binance*, illetve a lengyel *Bitbay* azóta már áttették a székhelyüket Máltára,⁵⁸ a szigetország a jövőben a blokklánc technológián alapuló kereskedelem *fellegvárává* válhat, így az FSB által hangsúlyozott *monitoring* tevékenység egy kiemelt alanyává is egyben.

V.

A nemzetközi szabályozási törekvések kihívásai és jövőbeni lehetséges irányvonalai

A kriptovaluták, azon belül pedig specifikusan az ICO-k során kibocsátott tokenek egységes értékpapírjogi szabályozásának egyik legfőbb kihívása, hogy azok a virtuális térben, az interneten keresztül kerülnek forgalomba és léteznek, így világszerte szinte bárhol megjelenhetnek és elérhetőek. Ezzel szemben a *szabályozások*, illetve azok

europa.eu/press-news/esma-news/esma-highlights-ico-risks-investors-and-firms (2018.11.05.)

49 ESMA: *ESMA to renew restriction on CFDs for a further three months*. www.esma.europa.eu/press-news/esma-news/esma-renew-restriction-cfds-further-three-months (2018.11.05.)

50 EURÓPAI BANKHATÓSÁG: *ESAs warn consumers of risks in buying virtual currencies*. www.eba.europa.eu/-/esas-warn-consumers-of-risks-in-buying-virtual-currencies (2018.11.05.)

51 EURÓPAI BIZOTTSÁG: *EU Blockchain Observatory and Forum*. ec.europa.eu/digital-single-market/en/eu-blockchain-observatory-and-forum (2018.11.05.)

52 EURÓPAI PARLAMENT: *Pénzmosás és a terrorizmus finanszírozása: szigorúbb uniós szabályok jönnek*. www.europarl.europa.eu/news/hu/headlines/security/20180404STO00913/penzmosas-es-a-terrorizmus-finanszirozasa-szigorubb-unios-szabalyok-jonnek (2018.11.05.)

53 MNB: *Sajtóközlemény: Az MNB kockázatosnak tartja a fizetésre használható virtuális eszközöket, például a Bitcoin*. www.mnb.hu/archivum/Felugyelet/root/fooldal/topmenu/sajto/sajtokozlomenyek/bitcoin_kozl. (2018.11.05.)

54 MNB: *Rendkívüli kockázatot hordoznak az ICO-befektetések*. www.mnb.hu/sajtoszoba/sajtokozlomenyek/2017-evi-sajtokozlomenyek/rendkivuli-kockazatot-hordoznak-az-ico-befektetesek (2018.11.05.)

55 MNB: *Az MNB a Mesterséges Intelligencia Koalíció alapítóinak sorában*. www.mnb.hu/sajtoszoba/sajtokozlomenyek/2018-evi-sajtokozlomenyek/az-mnb-a-mesterseges-intelligencia-koalicio-alapitoinak-soraban (2018.11.05.)

56 KECSKÉS ANDRÁS – BUJTÁR ZSOLT: *Az árnyékbankrendszer jogi szabályozása az Egyesült Államokban és az Európai Unióban*. JURA. 23/1. 266–277.

57 FSB: *FSB report sets out framework to monitor crypto-assets markets*. www.fsb.org/2018/07/fsb-report-sets-out-framework-to-monitor-crypto-asset-markets/ (2018.11.05.)

58 BUJTÁR ZSOLT: *A kriptovaluták európai és máltai szabályozásának összehasonlítása: A máltai súlyom szárnyalása*. Európai Jog: Az Európai Jogakadémia Folyóirata. 18/5. 12–13.

felügyelete és betartatása sokszor államonként változó, esetleg szupranacionális szinten egy bizonyos mértékig egységesített, ám az egyes államok jogában előfordulhatnak eltérések, például értékpapírszabályozások terén. Feltűnő tehát a mobilitási aszimmetria, ami azonban a kriptovaluták működésének alapjául szolgáló technológiai újítások figyelembevételével nem is oly meglepő.

További eltérés mutatkozhat abban a tekintetben is, ahogy a különböző országok jogalkotói és bíróságai a témával kapcsolatos nemzetközi szabályozási mintákat és esetjogot értelmezik. Az állami szinten történő jogalkotás másik nehézsége a külföldi székhellyel rendelkező vállalkozások tokenkibocsátásainak szabályozása, melyet alátámaszt az Egyesült Királyság pénzügyi felügyeleti hatóságának (*Financial Conduct Authority – FCA*) 2017. szeptemberi figyelmeztetése is. Ebben az ICO-k veszélyeivel kapcsolatban kiemeli, hogy azok közül a legtöbb az Egyesült Királyságon és az FCA hatáskörén kívül valósul meg, tehát „külföldön”, így megtörténhet, hogy más, vagy akár semmilyen szabályozás hatálya alá sem tartoznak, a befektetők és fogyasztók ezáltal sok esetben védtelenek maradnak az esetleges visszaélésekkel szemben.⁵⁹

Érdekes aszimmetria lelhető fel még az USA és az EU egyes alapvető értékpapírszabályozási definíciói terén, melyek az ICO-k és az azok során kibocsátott tokenek megítélésében szerepet játszhatnak. Az uniós jog a 2014/65/EU (MiFID II) irányelv 4. cikkének 44. pontjában az „átruházható értékpapírok” (*transferable securities*) kifejezéssel definiálja az értékpapírok tőkepiacon forgatható fajtáit. Ezzel szemben az USA vonatkozó szabályozása, tehát az 1934-es *Securities Exchange Act* és az 1933-as *Securities Act* alapján a nívumnak számító instrumentumok, mint a fentebb említett DAO token is, az ernyőkifejezésként alkalmazandó „investment contract” kifejezés hatálya alá kerülnek, mely az értékpapírok egy típusaként értelmezendő. A DAO tokennel kapcsolatban elvégzett Howey teszt azonban, mellyel a SEC azt állapítja meg, hogy egy instrumentum az „investment contract” kategóriájába tartozik-e vagy sem, tehát hogy az USA joga alapján értékpapírnak minősül-e, nem tartalmazza az átruházhatóságot, mint szükséges feltételt.⁶⁰ Előremutató lenne, ha az

ICO-k során kibocsátott tokenek jellegzetességeik megítélése, és ennek alapján történő csoportosításuk tekintetében a SEC által alkalmazott Howey teszt, ezen belül pedig az „investment contract” fogalmi elemei valamint az EU „átruházható értékpapír” definíciója között a különbségek csökkentésre kerülnének.

Így tehát amellett, hogy az egyes államok jogalkotói és hatóságai külön iránymutatásokat és állásfoglalásokat bocsájtanak ki, fontosnak mutatkozik a nemzetközi szinten történő közreműködés felgyorsítása és közös tesztek, kritériumok, iránymutatások kidolgozása is az ICO-k és kriptovaluták értékpapírszabályozását illetően. Az Értékpapír Felügyelet Nemzetközi Szervezete (*International Organization of Securities Commissions – IOSCO*), mely a világ értékpapír-felügyeleteinek ernyőszerve, ugyan felhívta a figyelmet az ICO jelenségre és annak kockázataira egy 2018. januári közleményében,⁶¹ de eddig nem alkotott és hozott nyilvánosságra olyan állásfoglalást, mely kimondottan az ICO-k szabályozására vonatkozna és iránymutatásul szolgálhatna az állami szinten történő harmonizációs folyamatok számára. Így a közeljövő legérdekesebb kérdéseivé többek között az válhat, hogy vajon mennyire lesz képes a jog lekövetni a technológiai újításokat, mennyiben sikerül a mobilitási aszimmetria csökkentése, a tokenkibocsátások jellegzetességeik alapján való csoportosítása mennyire egységesíthető a nemzetközi szinten, és lehetséges-e a jelenlegi fogalom meghatározások bizonyos fokú harmonizálása a különböző kriptovaluták értékpapírszabályozásának tekintetében például az EU és az USA között.

Meglátásunk szerint a jelenlegi helyzetben az egységesített szabályozási környezet kialakításának alapvető szinten történő megközelítése vezethetne leghamarabb eredményre, míg a túlzottan részleteibe menő szabályozási attitűd kiforratlan megoldásokat idézhet elő, ami a jog, közgazdaságtan és számítástechnika határvonalán mozgó új jelenségek megfelelő megítélése szempontjából elhamarkodott lépésnek, az innovációi adta lehetőségek kibontakozásának aspektusából pedig hátráltató tényezőnek bizonyulhat.

59 FCA: *Consumer warning about the risks of Initial Coin Offerings*. www.fca.org.uk/news/statements/initial-coin-offerings (2018.11.05.)

60 OREN ORI: *ICOs, DAOs, and the SEC: A Partnership Solution*. *Columbia Business Law Review*. 2018/2. 621–624.

61 IOSCO: *IOSCO Board communications on concerns related to Initial Coin Offerings*. www.iosco.org/news/pdf/IOSCONEWS485.pdf (2018.11.05.)

Kőrös András ny. kúriai tanácselnök, c. egyetemi docens, Eötvös Loránd Tudományegyetem (Budapest)

A bennünk élő jogtörténet

Néhány gondolat Herger Csabáné: „A modern magyar házassági vagyoni jog kialakulása és rendszere a német jogfejlődés tükrében” című könyvéhez

„A múlt nem mögöttünk van, hanem bennünk”
(Csoóri Sándor)

1. Embert próbáló feladatra vállalkozott Herger Csabáné¹, a Pécsi Tudományegyetem Jogtörténeti Tanszékének habilitált docense, amikor a *magyar házassági vagyoni jog új-kori fejlődéstörténetének* bemutatását tűzte ki célként, ráadásul egy másik, számtalan szálból fonódó jogrendszer, a német jog fejlődésével összevetve. Könyvének záró soraiban a szerző maga teszi fel a kérdést: vajon ennek a hatalmas célnak a megvalósítása nem vezet-e óhatatlanul „felületességhez, lapidáns rövidséghez, a beható elemzés és az önálló felfogás hiányához”, amint azt két jogliceumi tanár 1907-ben íródott és a Pécsi Püspöki Levéltárban fellelt egykori pályázat bírálataiból idézi. Egyáltalán van-e értelme a múltba fordulásnak, a messze nyúló jogtörténeti kutatásnak, a korszakonként változó magyar jogintézményekben az elvi lényeg, a maradandó elemek keresésének? Mi a szerepe a más országok jogával való összehasonlításnak, a kapcsolódási pontok keresésének a múltban és a jelenben, segítik-e ezek a magyar jogtudóst, jogalkotót és jogalkalmazót felelősségteljes munkájuk végzésében, közelebb visznek-e a magyar hagyományok szükséges mértékű megőrzésével az európai jogharmonizáció tendenciájába való beilleszkedéshez?

A szerző könyve csattanós választ ad azoknak, akik a jogtörténeti kutatásokat néhány megszállott specialista rögeszméjének tartják, amelyből napjaink jogászai használható ismereteket nem szereznek, annak tankönyvi téttel való eredményeit legfeljebb csak az egyetemi vizs-

gák sikeres letételében hasznosíthatják. „A jogösszehasonlítás szinte egyidős magával a joggal” – írta Eörsi Gyula abban az időben, amikor valóságos és jogi vasfüggöny zárta le nyugat felé a magyar határokat, a jogösszehasonlítást ő már akkor „rendkívül aktuálisnak” tartva.² Ez fokozottan érvényes a mai nyitott és sokféle egymás mellett élő kultúrát hordozó korunkban, amikor hazánk a rendszerváltástól kezdve visszatért az európai értékrendhez a jogban is, és 2004 óta az Európai Unió tagja. Noha a nemzeti hagyományokhoz leginkább kötődő anyagi családjog és öröklési jog egyelőre nem tárgya az európai jogegyesítésnek, egyre többen hangsúlyozzák ezeken a területeken hazánkban is – az eljárásjogi normák (joghatóság, határozatok elismerése és végrehajtása) mellett – a jogharmonizáció szükségességét, legalább is a nemzetközi elemet hordozó családjogi kapcsolatokban.³

A családjogon belül a *házassági vagyoni jogban* is egyre inkább felmerül az európai jogharmonizáció igénye, amely legutóbb a – Herger Csabáné által is említett – *Róma III. Rendelet keretében* 2016. június 24-én elfogadott, a házassági vagyoni jogi rendszerekkel kapcsolatos ügyekben a joghatóság, az alkalmazandó jog, valamint a határozatok elismerése és végrehajtása területén létrehozandó megerősített együttműködés végrehajtásáról szóló

1 HERGER CSABÁNÉ: *A modern magyar házassági vagyoni jog kialakulása és rendszere a német jogfejlődés tükrében*. Schenk Verlag, Passau, 2017, 472 old.

2 EÖRSI GYULA: *Összehasonlító polgári jog*. Akadémiai Kiadó, Budapest, 1975. 15.

3 Ld. pl. WOPERA ZSUZSA: *Az európai családjog kézikönyve*, HVG-ORAC 2012.; SZEIBERT ORSOLYA: *A családjogi harmonizáció kérdései és lehetőségei Európában*, HVG-ORAC, 2014.; GOMBOS KATALIN: *A jog érvényesülésének térsége az Európai Unióban*, Complex, 2014. 77–93.

2016/1103. *Tanácsi Rendelet* szabályaiban is kifejezésre jutott. (Ennek a megerősített együttműködésnek Magyarország egyelőre nem részese, de a csatlakozási lehetőség nyitva áll.) A mű tehát semmiképpen nem „viszszamerengés régi kor árnya felé”⁴, hanem annak körüljárása, hol keressük a gyökereket, mit szívhatunk belőlük magunkba és mindebből hogyan fejleszthetünk ki friss, új ágakat úgy a magyar, mint az európai jogban.

2. A könyv bemutatása annak teljes gazdagságában egy recenzió keretében lehetetlen. A recenzens csak arra vállalkozhat, hogy *néhány részére*, gondolatébresztő szegmensére, érdekes módszertani megoldására ráirányítja a figyelmet. Mindenek előtt arra, hogy a Szerző miért éppen a német jogfejlődést választotta összehasonlítási alapként? A válasz egyértelmű: a magyar jog, ha a francia–római, az angolszász és a szláv jogokkal összevetve vizsgáljuk, egyértelműen a *germán jogcsoporthoz* tartozik, lényegében „némileg önálló úton fejlődött német partikuláris jog”, amely „a nép karakteréből következő önálló életet élt”⁵. Konkrétan a házassági vagyoni jogot illetően pedig egyrészt a felvilágosodással kezdődő magyar modernizáció korának házassági vagyoni jogi intézményei túlnyomóan német eredetűek voltak, mivel a török kiűzése után betelepített németajkú lakosság magával hozta jogszokásait, másrészt az 1852–1861 között császári pátenst folytán az egész országban irányadó Osztrák Polgári Törvénykönyv (Optk.) jelentős hatást gyakorolt a magánjog fejlődésére, végül a XIX. sz. végén megindult magyar jogi kodifikációs törekvésekre a német birodalmi Bürgerliches Gesetzbuch (BGB) erős befolyással volt.

Mindez akkor is igaz, ha a szerző nem győzi hangsúlyozni a Tripartitumra visszanyúló magyar jogintézmények (női szabadvagyon, hitbér stb.) továbbélésének jelentőségét, meggyőző elemzéssel bizonyítva, hogy házassági vagyoni jogunk nemzeti karaktere elsősorban fejlődésének útjában, és nem eredetében nyilvánult meg.

3. Az olvasónak azonban hosszú utat kell bejárnia, hogy meggyőződjön a Szerző végkövetkeztetéseinek helyességéről. A német és a magyar jog összehasonlításának indokait tartalmazó fejezet után ugyanis a *német jogkörben* létezett házassági vagyoni jogi rendszereket bemutató fejezet következik, a tradicionális házassági vagyoni jog rendszereitől (germán népjogok és a *ius romano-germanicum* dotális rendszere, a vagyoni elkülönítési és az igazgatási rendszer) kezdve, a természetjogi kódexeken (az 1756-os bajor Codex Maximilianeus Bavaricus Civilis (CMBC), az 1794-es porosz Allgemeines Landrecht (ALR) és az

1811. évi Optk.) keresztül a szász BGB és birodalmi BGB házassági vagyoni jogáig. A német jogfejlődés komoly dilemmáját ebben a másfél évszázadban a centralizáció igényének a lokális tradíciókkal való szembenállása jelenti, amit a szerződéses vagyoni jog előtérbe helyezésével próbáltak áthidalni.

A XIX. század második felében a német egység létrejöttével azonban a jogi egységesítés is megtörténik az 1896. évi BGB-ben testet öltve, olyan kiváló jogtudósok munkájának eredményeként, mint pl. a göttingeni *Gottlieb Planck* professzor. A birodalmi BGB szerződéssel választható vagyoni jogi rendszereket kínált fel a házastársaknak, törvényes vagyoni jogi rendszerként pedig a férji vagyoni igazgatási rendszert, ami a női fenntartott vagyoni nem terjedt ki. E törvényes rendszer részletes szabályainak kidolgozására már hatással voltak azok a feminista mozgalmak, amelyek a házasság nő szempontjából ideális vagyoni jogi rendszert keresték, és amelyek igazából az 1900-as években erősödtek meg. A Szerző a nőmozgalmak által felvetett kérdéseket külön pontban elemzi, és hosszú történeti ívet bemutatva jut el az 1957-es, nemi egyenlőségről szóló Reformtörvényhez, amely ennek az egyenlőségnek a megvalósíthatóságát a törvényes vagyoni jogi rendszerként (a XVII. századra visszanyúló halvány tartományi jogi előképek alapján) elismert szerzeményi közösségi rendszerben (*Zugewinnsgemeinschaft*) találta meg, amely a mai napig a német törvényes vagyoni jogi rendszerként érvényesül. Érdekesség, hogy az ezt közvetlenül megelőző törvényes vagyoni jogi rendszer nem a férji vagyoni igazgatási közösség, hanem az NSZK 1949-es Alaptörvényétől kezdődően a vagyoni elkülönítés volt.

4. Amíg a német jog a tradicionális jogok → természetjogi törvénykönyvek → pandektista törvénykönyvek úton haladt, a magyar jog *sajátos* jogfejlődést mutatott: a reformkori törekvések ellenére a magánjogi kodifikáció az 1880-as évekig vártatott magára, majd felívelt és a jogtudósok keze nyomát viselő Áptk. 1900–1915 közötti négy tervezete után, az első világháborút követő kodifikációs munka eredményeként létrejött 1928. évi Magánjogi Törvényjavaslatba torkollott. Az előzményeket (Werböczy Tripartitumától kezdődően), az erőfeszítéseket és a – szellemtörténeti szempontból kimagasló, a jogalkotás szempontjából felemás – eredményeket a Szerző „A tradicionális házassági vagyoni jogi intézmények és továbbélésük 1848 után” címet viselő fejezetben ismerteti. A XIX. sz. második felében a magyar magánjogi jogfejlődés alapvető dilemmáját a császári nyílt paranccsal oktrojált Optk. és a hagyományos, rendi elemeket tartalmazó, szokásjogi alapon kifejlődött magyar magánjog közti konfliktus jelentette. Bár az Országbírói Értekezlet Ideiglenes Törvénykezési Szabályai 1861-ben a Magyar Királyság területén „helyreállították az ősi magyar jog uralmát” és ezzel az Optk. mint közvetlen jogforrás megszűnt, a társadalmi és gazdasági modernizációs igények

4 KÖLCSEY FERENC: Huszt c. költeményéből szabadon idézve.

5 HEYMANN, ERNST: Das ungarische Privatrecht und der Rechtsausgleich mit Ungarn, Tübingen: J. C. B. Mohr, 1917. – Herger Csabáné fordításában idézve.

Szemle

nek megfelelően a Királyi Curia által irányított bírói gyakorlat a túlnyomórészt szokásjogi alapon működő házassági vagyoni jogban mind gyakrabban nyúlt az osztrák törvénykönyv megoldásaihoz (kriptorepció).

A könyv a bírói gyakorlat alakulását lépésről lépésre követve mutatja be a házassági vagyoni jog fejlődését a házassági jogállásától kezdve a férj családfői szerepének módosulásával együtt a továbbra is rendi sajátosságokat mutató házassági vagyoni jogi intézmények elemzéséig. A német jog útját bemutató történeti időrend helyett *jogintézményenként* foglalkozik a magyar házassági vagyoni jog alakulásával, amellyel sokkal plasztikusabban képes kiemelni az egyes jogintézmények – sokszor eltérő – fejlődési vonalát. A magyar jogirodalmi hagyományoknak megfelelően törvényen alapuló vagyoni kötelmekként tárgyalja a nőtartást, a közszereményt, a hitbért, továbbá a házastársak között létesíthető vagyoni jogi ügyletek körében a hozományt és a házassági szerződést. Külön foglalkozik a házassági személyi és vagyoni önállóságával, amely – legalábbis az adott kor szellemének megfelelően – a tárgyalta jogrendszerekhez képest széles körű volt.

5. A művet rendkívüli módon színesíti és a sokszor száraz jogtörténeti munkák fölé emeli a Baranya Megyei Levéltárban végzett kutatásokból származó *iratok* (végrendeletek, házassági szerződések, vőfogadó szerződések, peres beadványok és bírói határozatok) közlése és a Szerző általi értő elemzése. A megye társadalmi- és korrajza, népszokások és hagyományok jelennek meg és válnak élővé az olvasó előtt mindig egy-egy adott jogintézményhez csatlakozva, segítve annak megértését, valamint azt is, hogy mennyire fontos szempontja a magánjognak a mindennapi élethez való igazodása, mai szóval „életszerűsége” és a felek magánautonómiájának a lehető legteljesebb érvényre juttatása. (A való élet szellemes megjelenítése az Előszó helyett közölt rövid irodalmi részlet is *Gárdonyi Géza* „Ida regénye” című novellájából a „móring”, azaz a hozomány adással kapcsolatban).

6. A magyar házassági vagyoni jog a XX. sz. közepéig megőrizte tradicionális jellemzőit, és pozitív fejlemény volt, hogy az 1946. évi XII. tc. annak retrográd elemeit, az etnikai és rendi különbségeket eltörölve törvényes vagyoni jogi rendszerként általánosította a közszereményt, meghagyva a szerződéses vagyoni jogot.

Ezzel a szerves fejlődéssel jelentett tudatos *szembefordulást* a pártállamnak a magánjog testéből ideológiai alapon kiszakított családjoga, ezen belül házassági vagyoni joga, amelyet az 1952. évi IV. törvény (*Csjt.*) mindössze hét szakaszba szorított. Mindazonáltal a szerző alapvetően pozitívan mutatja be a házassági vagyoni jognak a bírói gyakorlat útján megvalósuló fejlődését az 1953-tól a rendszerváltásig terjedő időszakban, amikor a Legfelsőbb Bíróság irányelvei, elvi döntései, sőt néhol eseti határozatai pótolták a hiányzó törvényi rendelkezéseket,

többnyire a polgári kor szokásjogi megoldásaira visszanyúlva. Ezeknek a legfontosabb elvi tételei a Csjt. 1974-es és 1986-os novelláiba beépülve jogszabályi formát öltöttek. Az utóbbi módosítással az 1953-tól *ex tunc* tetszhalotti állapotra ítélt házassági vagyoni jogi szerződés intézménye is visszatért. A Könyv írója helytállóan állapítja meg, hogy bár „a Csjt. csekély jelentőséget tulajdonított a vagyoni viszonyoknak, a bírói gyakorlat ellátta azt a jogfejlesztő feladatot, ami a nem kellő törvényi szabályozás következtében hárult rá [...]”, amelynek „pozitív következménye, hogy a Ptk. Családjogi Könyvének házassági vagyoni jog címe alatt a jogalkotó ezeket a már kikristályosodott tételeket vehette figyelembe.” Mint tudjuk, másfél évtizedes előkészítő munka után a családjogi szabályozás visszatért a Polgári Törvénykönyv lapjai közé.

7. E sorok írója számára, aki a Ptk. házassági vagyoni jogának tételes kidolgozásában részt vett, a könyv legizgalmasabb fejezetét a BGB és a Ptk. házassági vagyoni jogának az összehasonlító elemzése jelenti, ami fontos megméretetése annak a munkának, amelyet a *Weiss Emilia* vezetett családjogi munkacsoportban, majd az Operatív Bizottság tagjaként végzett. A szerző a hatályos BGB és a Csjt. vagyoni jogi rendszereinek, intézményeinek és szabályainak összevetésével, kritikai elemzésével mutatja ki, hogy bár – mint minden szellemi alkotásnak – az új magyar házassági vagyoni jogi szabályainak is vannak hibái (pl. a különböző megfontolások miatt fenntartott hibás, jelző nélküli „vagyoni közösség” szóhasználat a törvényes vagyoni jogi rendszer tekintetében, a házassági vagyoni jogi szerződésnek a házasság előtti együttélésre való kiterjedése vonatkozásában a nem egyértelmű rendelkezés, a választható vagyoni jogi rendszerek minta-szabályainak túlzott szűkszavúsága), alapvetően nem kell szégyenkezni a Ptk. házassági vagyoni jogi fejezetének színvonaláért. A könyv írója szerint mindkét jogrendszer biztosítja a házastárs és a család védelmét, sőt a magyar jogban a vagyoni jogi szerződéssel kapcsolatban valamivel szélesebb körű védelmet lát. Hangsúlyozza a szerző, hogy jogösszehasonlító vizsgálata csak a BGB és az új magyar Ptk. házassági vagyoni jogi rendszereire terjedt ki, de tudatában kell lenni, hogy „az európai jogharmonizáció tekintetében kritikus területről van szó.” Az *Európai Családjogi Bizottság* (CEFL) Elveire⁶ utalva megállapítja, hogy mind a német, mind a magyar szabályozás Európa-konformnak minősíthető. Annak ellenére, hogy eltérő törvényes házassági vagyoni jogi rendszerekről van szó (szerzeményi részesedés, illetve szerzeményi vagyoni közösség), mindkettő szerepel a Bizottság által a nemzeti jogalkotó figyelmébe ajánlott, szerződéssel kiköthető rendszerek között,

6 Ld. SZEIBERT ORSOLYA: *Az Európai Családjogi Bizottság Elvei a házasság felbontása, a volt házastárs tartása, a szülői felelősség és a házastársak közötti vagyoni viszonyok terén.* Családi Jog, XV. évf. 1. szám (2017. március)

és „elsősorban jogtörténeti érvekkel magyarázható, hogy a BGB a férji vagyongazgatási rendszer, majd annak hibáit orvosolva 1958-tól a szerzeményi közösség, az új magyar Ptk. pedig a Csjt. házastársi vagyonközössége, azaz a szerzeményi vagyonközösség mellett döntött.” Csak egyetérthetünk a Szerzővel abban, hogy a kontinuitás igénye a házassági vagyonjogban különösen erős, de a kétoldalú jogharmonizáció is járható út, amire német-magyar viszonylatban elsősorban a szerzeményi közösség tekintetében van lehetőség.

8. Milyen általános *tanulságot* vonhat le az olvasó a könyv letétele után? A kérdésre biztosan sokféle válasz lehetséges. A magam részéről talán azt hangsúlyoznám, hogy a társadalomtörténet, a kultúrtörténet és a jogtörténet nem választható szét, kéz a kézben járnak, egyik sem érthető meg a másik ismerete nélkül, miként egyik ország

joga és történelme sem a többieké nélkül. Erre kitűnő példa ez a mű, amely a vizsgált jogterületen és életviszonyok körében ebből a szempontból is a teljességre törekedett, műveltség és igazságkeresés érződik minden lapjáról. Ahogy azt az első magyar magánjogi résztervezetet kidolgozó, a szerző, és minden magyar polgári jogász által nagyra becsült *Grosschmid Béni* írta: „Nem a törvény, nem a jogtudomány az, ami az emberiségnek dísze. Sőt, ezek épp-úgy lehetnek átkai, mint áldásai. A' mi e téren egyedüli díz: az a jog eszméért lelkesülő, művelt, igazságos ember.”⁷ Ezért tartom fontosnak azt is, hogy a múlt – így jogrendszerünk, jogi hagyományaink, kultúránk múltja is – ne csak mögöttünk, hanem bennünk legyen.

⁷ GROSSCHMID BÉNI: *Jogszabálytanról* tartott előadásainak bevezető gondolatai, GROSSCHMID BÉNI: *Magánjogi előadások*. Jogszabálytan. (Budapest, 1905.) 7.

POLGÁRI JOG III/VI. CSALÁDJOG

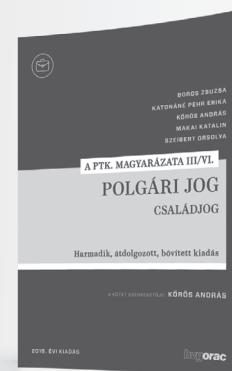
Harmadik, átdolgozott, bővített kiadás

SZERZŐK: **Boros Zsuzsa, Katonáné Pehr Erika, Kőrös András, Makai Katalin, Szeibert Orsolya**

SZERKESZTŐ: **Kőrös András**

A kötet harmadik, 2018. évi kiadása feldolgozza a Ptk. Családjogi Könyvének alkalmazásával kapcsolatban a hatályba lépés óta felmerült gyakorlati problémákat, az ezek megoldását célzó legújabb bírói gyakorlatot, kitérve a Kúria mellett működő Új Ptk. Tanácsadó Testület álláspontjára és a kúriai joggyakorlat-elemző csoportok összefoglaló jelentéseire. Tartalmazza a Ptk. hatályba lépése óta bekövetkezett jogszabályi változásokat, az új Pp.-nek és az új nemzetközi magánjogi törvénynek az anyagi joghoz szorosan kapcsolódó rendelkezéseit, a gyermekvédelmi, a gyámügyi és az anyakönyvi joganyag módosulását. A családjog magyarázatában hangsúlyozottan támaszkodik a legfrissebb jogirodalomra, az EU-s jogforrásokra és más nemzetközi dokumentumokra is. Mindezekkel a jogalkalmazók számára korszerű és naprakész ismereteket nyújt.

Díszdobozban a hat kötet: 30 000 Ft

Ára: 6000 Ft

MEGBES VÁSÁRLÁS
-5%

Deák Péter PhD-hallgató, Eötvös Loránd Tudományegyetem (Budapest)

Alkotmányjogi és európai jogi tanulmányok*

(Studies on Constitutional Law and European Law)

1. 2018-ban jelent meg a Patrocinium Kiadó gondozásában Hamza Gábor professzor tanulmánykötete, amelyben a szerző több alkotmányjogilag releváns kérdést vizsgáló, eszmetörténeti és az európai (uniós) joggal és jogtörténettel behatóbban foglalkozó, válogatott írásai olvashatók. A kötet 23, spanyol, olasz, francia, német, angol és magyar nyelven olvasható tanulmányt foglal magában.

2. Már a tanulmányok nagyobb száma és változatos nyelve is jelzi, hogy e kötet a *szélesebb hazai és nemzetközi közönségnek* készült. Ugyanezt támasztja alá a feldolgozott témák sokszínűsége is. Utóbbira rátérve (egyben a kötet címe is kitérve), és a szerző munkásságának fényében megállapítható, hogy bár nem egy tanulmány foglalkozik kifejezetten római joggal kapcsolatos kérdésekkel, s mint viszonyítási pont, több tanulmányban is megjelenik a római jog és a (jog)történeti szemlélet, a szerző e kötetben megjelent tanulmányaiban *elszakad a szűkebben vett római jogi vonatkozású problémáktól* és széles spektrumú vizsgálódásokba fog az alkotmányjog és az európai jog területén. Így jut el a (jog)történeti kronológiában haladva a római jogtól napjainkig – vagyis, a témákra tekintve, Cicerótól az Európai Unió Bíróságának gyakorlatáig, Augustus császártól Magyarország Alaptörvényéig.

3. A kötetben szereplő 23 tanulmány hat nagyobb téma köré csoportosul. Ez nem szigorú kategorizálás, hiszen maga a tanulmánykötet sem alkalmaz tematikus beosztást,¹ azonban jól felismerhetően ezek a – zenei, s azon belül is wagneri szakkifejezéssel élve – vezérmotívumok

jelennek meg a kötetben. Így kiemelendők a szerző 1. Ciceróval foglalkozó munkái (4. [31–46.] és 8. [99–109.] tanulmány); 2. kifejezetten Magyarország Alaptörvényével foglalkozó munkái (3. [24–30.] és 21. [271–277.] tanulmány); 3. az állam és egyház kapcsolatát, viszonyát vizsgáló munkái (2. [13–23.], 13. [166–175.], 15. [179–189.], 18. [226–242.] és 23. [301–310.] tanulmány); 4. a magyar jogtörténetet európai kontextusban vizsgáló munkái (7. [87–98.], 10. [126–135.] és 11. [136–143.] tanulmány); 5. az európai (és általában a nyugati) jogi gondolkodással, eszmetörténettel és állambölcselettel foglalkozó munkái (1. [7–12.], 6. [54–86.], 19. [243–247.] és 22. [278–300.] tanulmány); és végül 6. a technikusan európai jogi és (kifejezetten az integráció, Kelet- és Közép-Európa, valamint az Európai Unió történetéhez kapcsolódó) „jogtörténeti” munkái (5. [47–53.], 9. [110–125.], 12. [144–165.], 14. [176–178.], 16. [190–202.], 17. [203–225.] és 20. [248–270.] tanulmány). A továbbiakban – nem utolsósorban terjedelmi okokból – e témák közül kívánunk egyeseket bemutatni, bizonyos tanulmányok főbb gondolatait külön is kiemelve.

4. Tulajdonképpen szükségszerűen következik már magából a választott témából is, hogy a szerző egyes tanulmányaiban *túllép a jogtudomány keretein* és kifejezetten államtudományi, állambölcseleti kérdéseket vizsgál, s ennek megfelelően alkalmazza a jogtörténeti mellett az *eszmetörténeti szemléletmódot* is. Ennek eklatáns példáit képezik a fenti, 3) és 5) számú témakörökben jelzett tanulmányai, s azon belül is különösen az *imperium* fogalmával, valamint az állam és az egyház(ak) kapcsolatának történeti alakulásával kapcsolatos írásai. E témakörökből

* HAMZA GÁBOR: Alkotmányjogi és európai jogi tanulmányok. (Studies on Constitutional Law and European Law.) Patrocinium Kiadó, Budapest, 2018. 310 old.

1 Sőt, a tanulmányok számozva sincsenek, így az alábbiakban olvasható számozásuk csupán a könnyebb bemutathatóságot és a hivatkozás

megkönnyítését szolgálja, ezért a tanulmányok sorszáma mellett a pontosság kedvéért hivatkozni fogunk az oldalszámokra is.

külön is kiemelendő a Római Birodalom keleti és nyugati birodalomrészében eltérő módon fejlődött *imperium*-fogalom tömör, ám roppant alapos *történeti áttekintése* (az 1. tanulmányban), valamint pl. a tordai vallásbéke *európai kontextusba helyezése* (az állam-egyház kapcsolatok közép- és kelet-európai, s e ponton azon belül is kifejezetten erdélyi történetének bemutatása során).

5. A szerző magyar jogtörténettel és történelemmel foglalkozó munkáiban, valamint az ennek speciális „alkategóriáját” képező, Magyarország Alaptörvényével kapcsolatos munkáiban az alapvetően *alkotmányjogi szemlélet* mellett mindig megjelenik az *európai kontextus* is, tehát a szerző az adott kérdésnek mindig egy tágabb szellemi értelmezését adja, ezért tűnik indokoltnak a vonatkozó tanulmányok által feldolgozott témakör fenti összefoglaló elnevezésében az európai kontextusra is utalni. Így a szerzőnek a Magyarország Alaptörvényével kapcsolatos tanulmányaiban rendre éppúgy felbukkannak a kérdés nemzetközi (alkotmányjogi kapcsolódási pontjai (ld. pl. a 3. tanulmányban), miként a magyar jogtörténetből merítő munkáiban a vonatkozó nemzetközi és európai jogtörténeti összehasonlítások és azokból vett példák. Ebbe a tendenciába illeszkedik, s azt úgy mond „tökélyre fejleszti” a *kötet igazi különlegessége*, a 11. tanulmány, hiszen abban a szerző – rövid bevezetését és magyarázatait követően – egyenesen Montesquieu írásain keresztül tárja elénk, az ő szemüvegén keresztül mutatja be a magyar állam- és jogtörténet egy szeletét, melynek európai kontextusba helyezésére aligha lenne elképzelhető jobb és eredetibb megoldás.

6. A fenti, 6) számú témakörhöz sorolt tanulmányokkal kapcsolatban az olvasónak általában, és az egyes tanulmányok elolvasását követően a konkrét témára nézve is az a benyomása támadhat, hogy a szerző e tanulmányaiban széles körű és tényekkel, valamint tudományos megállapításokkal mindannyiszor alátámasztott *európai jogi és jogtörténeti összefüggésekbe enged betekintést* – elkerülve azonban azt, hogy ez az olvasónak bármilyen különösebb nehézséget okozna, köszönhetően a *szövegek mindenkor megőrzött lendületének*. Így külön is kiemelendő az e cso-

portba sorolt tanulmányokkal kapcsolatban, hogy azok egyfajta kontinuitást teremtenek a szerző korábbi tanulmánykötetével.² Példaként hivatkoznánk e csoportból az 5. és a 16. tanulmányra, amennyiben a hivatkozott kötet különösképpen az 5. tanulmányban *történelmi alapossá-gával és információ gazdagságával*, míg a 16. tanulmányban a korábban már e sorok szerzője által is megvilágított *lebilincselő, a történeti igényességet sem nélkülöző elbeszélés-módjával* köszön vissza.³

7. Összefoglalva, a kötet legfontosabb erényeként és eredményeként említhető annak sokoldalúsága, s az, hogy bár úgy tűnhet, e szerteágazó témákat felölelő tanulmányok sehogy sem hozhatók közös nevezőre, a szerző mégis megteremtette a kötetben megjelent *tanulmányok közötti koherenciát*. Különösen ennek fényében, de általánosságban is *példaértékűnek nevezhető e tanulmánykötet nyelvi szempontból*, mivel az egyes tanulmányok úgy lettek összeválogatva, hogy az összes fenti – bár jelen recenzióban kétségtelenül „önkéntesen” számba vett, azonban, mint a fentiekben láttuk, jól beazonosítható – témakörben legalább kettő, különböző nyelvű tanulmány szerepeljen, hogy így az esetleges nyelvtudásbeli akadályok se képezhessék gátját annak, hogy az olvasó valamennyi témában elmélyíthesse ismereteit.

Végezetül örvendetesnek tartjuk, hogy ilyen jelentős munkák, mint Hamza Gábor tanulmánykötete, Magyarországon jelennek meg, s hazánkból válnak a jogtudomány nemzetközi képviselői számára is elérhetővé. Nekik és a jogtudomány hazai művelőinek, valamint az alkotmányjog, a jogtörténet, a jog- és állambölcselet és az európai jog képviselőinek, valamint az azok iránt érdeklődőknek egyaránt szívből ajánljuk e tanulmánykötetet!

2 GÁBOR HAMZA: *Studies on Legal Relations between the Ottoman Empire/the Republic of Turkey and Hungary, Cyprus, and Macedonia. Selected Essays in Hungarian, English, German, and Turkish*. Berlin, 2017.

3 E tekintetben a jelen recenzió tárgyát képező kötet hivatkozott tanulmányainak „párjaként” leginkább a szerző következő tanulmánya tekinthető: A macedón kérdés az európai politikában I. és II. rész, i. m.: 93–122.

SUMMARY

JÁNOS BÓKA:

Family Law and the Law of Succession in the New Code on Private International Law

In force since January 1, 2018, the new Code on Private International Law introduced a number of innovative rules in the area of family law and the law of succession. The spouses or future spouses may now agree to designate the law applicable to their matrimonial property regime from a limited number of options. The rules for the optional application of a law that is more favourable to the child have become significantly more flexible, and the law applicable to parental responsibility is now regulated on a fundamentally different basis. The new Code is better adjusted to existing multilateral treaties and EU legislation in the relevant field and includes targeted gap filling provisions inter alia for parental responsibility, choice of law related to divorce, the formal validity of dispositions of property upon death made orally, and estates without a claimant.

TAMÁS GYULAVÁRI:

Uber Drivers and Co: Employee or Self-employed?

The widespread use of internet has generated new precarious forms of work. Crowdsourcing and on-de-

mand work via apps are the main types of digital or virtual work. Work through digital platforms includes relationships between three parties, namely the worker, the platform and the client. If the legal relationship between the worker and the platform is considered as employment, the worker is entitled to full employment protection. Therefore, the classification of the work relation is a key issue in this field, since it defines the employment rights and status of the worker.

EMŐD VERESS:

Remarks on the Circulation of Business Shares in Limited Liability Companies

The default rule principle in Hungarian company law included into the Civil code raises fundamental questions about the business quota transfer in the limited liability companies. If we deduct from the default rule regulatory principle that the same member may simultaneously have more than one business quota and the right to acquire with priority a quota in the event of a transfer of such participations to a third party may be ruled out from the deed of association, then the limited liability company will be changed into a simplified joint stock company, losing its determining characteristics. There is, of course, an alternative interpretation, which classifies the legal norms that give the deter-

mining characteristics of the limited liability company as binding (mandatory) rules. At the same time, the Civil Code offers or permits mechanisms that adequately ensure the realization of corporate and member interests.

GÁBOR SZALAY:

International Trends in Crypto-currencies Regulation

Bitcoin and other crypto-currencies, as well as the underlying blockchain-technology, made it possible for their users to transfer values and conclude contracts among each other securely through the internet in real time, in private, in an automated manner, and most importantly, with the exclusion of third parties. The exclusion of supervisory authorities, banks and other intermediaries is by no doubt a ground-breaking solution, however, the lack of regulations and guarantees protecting consumers and investors already became visible in the functioning of these systems. Examining this progressive, quickly changing and developing alternative financial system, furthermore, comparing the tendencies in related international and European Union regulatory behaviour might prove useful in order to introduce ideas for the successful tackling of future challenges.

ZUSAMMENFASSUNG

JÁNOS BÓKA:

Das Familienrecht und das Erbrecht im neuen IPR Gesetz

Die familienrechtlichen und erbrechtlichen Bestimmungen des am 1. Januar 2018 in Kraft getretenen IPR-Gesetzes erhalten zahlreiche Neuerungen im Vergleich zur alten Regelung. Für die künftigen Ehegatten und für die Ehepaare eröffnet das Gesetz die Möglichkeit einer eingeschränkten Rechtswahl. Die Möglichkeit der Anwendung des für das Kind günstigeren Rechts wurde bedeutend erweitert und das auf Eltern – Kind Beziehungen anwendbare Recht wurde neuregelt. Das neue ungarische IPR-Gesetz passt in harmonischer Weise an die von den internationalen Übereinkommen und vom EU-Recht geregelten Bereichen an und beinhaltet gezielte lückenfüllende Vorschriften insbesondere in Bezug auf die Eltern-Kind Beziehungen, auf die mit der Auflösung der Ehe zusammenhängende Rechtswahl, auf die formale Gültigkeit des mündlichen Testaments oder auf die rechtliche Handhabung des herrenlosen Nachlasses.

TAMÁS GYULAVÁRI:

Uber-Fahrer und ähnliche Anbieter – Angestellte oder Selbständige?

Die weitverbreitete Internetnutzung hat neue Arbeitsmodelle ins Leben gerufen. Die wichtigsten zwei Arten sind einerseits die anonyme Arbeit über eine Website

(crowdsourcing), andererseits die Arbeit über eine Applikation. Die Internetarbeit ist eine dreiseitige Beziehung, in der es zwischen dem Arbeitnehmer und dem Arbeitgeber einen Quasi-Arbeitgeber gibt: die digitale Plattform (Webseite, Applikation). Wenn es zwischen dem Arbeitnehmer und der digitalen Plattform ein Arbeitsverhältnis besteht, dann genießt der Arbeitnehmer vollen arbeitsrechtlichen Schutz. Wenn es aber kein Arbeitsverhältnis ist, dann ist der Arbeitnehmer – abhängig von seinem Status – voll oder teilweise ungeschützt. Die Beurteilung des Vertrages ist also eine zentrale Frage, denn der arbeitsrechtliche Status und die Rechte des Arbeitnehmers sind davon abhängig.

EMŐD VERESS:

Anmerkungen zur Übertragung von GmbH-Geschäftsanteilen

Die Dispositivität des Gesellschaftsrechts wirft grundlegende Fragen bezüglich der Übertragung von GmbH-Geschäftsanteilen auf. Sollte es aus dem Grundsatz der Dispositivität folgen, dass ein Mitglied gleichzeitig mehrere Geschäftsanteile haben kann und dass das gesetzliche Vorkaufsrecht – das zum Schutz der GmbH dient, die einen personengesellschaftlichen Charakter hat, und das im Falle vom Verkauf des Geschäftsanteils an Außenstehende besteht – aufgehoben werden kann, dann verliert die GmbH ihre Besonderheiten und sie verwandelt sich zu einer vereinfachten Aktiengesellschaft. Bestimmt gibt es eine alternative Auslegung, laut deren die Regeln der typusbe-

stimmenden Merkmale der GmbH nicht abdingbar sind. Das Privatgesetzbuch bietet oder ermöglicht aber Mechanismen, die die Durchsetzung der Interessen des Unternehmens und der Mitglieder entsprechend gewährleisten.

GÁBOR SZALAY:

Internationale Trends der Regelung der Kryptowährungen; Kryptobörsen und ICOs aus wertpapierrechtlicher Sicht

Anhand von Bitcoin und von anderen Kryptowährungen, die die Blockchain-Technologie verwenden, können Transaktionen in Echtzeit, über die Internet, automatisiert, vertraulich und was am wichtigsten ist, ohne die Einschaltung von Dritten erfolgen, was dazu geführt hat, dass es für Kryptobörsen und für Start-up-Unternehmen in der frühen Phase vorteilhafte Kapitalbeschaffungsformen entstanden sind. Die Ausschaltung von Banken, von Aufsichtsbehörden und von anderen Vermittlern ist eine bahnbrechende Lösung, aber die Regeln und die Garantien, die zum Schutz der Anwender und der Investoren dienen würden, sind im internationalen Vergleich recht unvollständig. Daher ist es empfohlen, dieses alternative Finanzsystem aus mehreren Perspektiven zu untersuchen, die Herausforderungen der künftigen Regelung, bzw. die internationalen Regelungstendenzen und die Regelungstendenzen der Europäischen Union besser kennenzulernen, und dabei sollte man besonders auf die wertpapierrechtlichen Aspekte besonders betont werden.

GDPR-képzés

nagyvállalati implementációs tapasztalattal rendelkező szakértőkkel

A HVG-ORAC Kiadó gondozásában 2018 decemberében jelent meg A GDPR magyarázata című könyv. A kötet szerzőinek és további élvonalbeli adatvédelmi szakértőknek a közreműködésével hirdetjük meg GDPR-képzésünket. Célunk, hogy a GDPR-képzésekben bővelkedő piacon színvonalában különlegeset nyújtsunk!

MIÉRT VÁLASSZA A MI KÉPZÉSÜNKET?

- ▶ Mert a képzés **szakmai vezetője Dr. Jóri András volt adatvédelmi ombudsman**, aki adatvédelmi biztosként, hatósági jogalkalmazóként és ügyvédként több mint 20 éves adatvédelmi gyakorlattal rendelkezik.
- ▶ Mert előadónk válogatott, élvonalbeli szakemberek, akik nem a GDPR megjelenésével kezdtek adatvédelemmel foglalkozni, hanem **ismerik a szabályozás kontextusát és előzményeit is**.
- ▶ Mert **előadónk a piacon dolgoznak**, tisztában vannak a gyakorlati jogalkalmazási problémákkal, amelyek a szabályozás sokszor életidegen jellegéből adódnak.

PROGRAM

- ÁPR. 2.**
- ▶ Adatvédelmi alapok és fogalmak, hatály és jogalaprendszer – Dr. Jóri András PhD
 - ▶ GDPR-implementáció nagy szervezeteknél: dokumentációs kötelezettségek és példák – Dr. Hári Anita
 - ▶ Az adatbiztonság mint alapelv, teendők, a GDPR elvárásai a gyakorlatban – Hirsch Gábor
 - ▶ Adatfeldolgozási szerződés mint vállalkozási szerződés – Dr. Soós Andrea Klára LLM

- ÁPR. 3.**
- ▶ Az érintetti jogok biztosításával kapcsolatos problémák – Dr. Domokos Márton LLM
 - ▶ Az adatvédelmi incidens és incidensjelentés – Dr. Soós Andrea Klára LLM
 - ▶ Az adatvédelmi hatóságok eljárása és együttműködésük – Dr. Bártfai Zsolt LLM
 - ▶ Beszélgetés a hatósági és bírósági eljárások tapasztalatairól – A képzés előadói

100 000 Ft+áfa/fő/2 nap*

2019. április 2-3.

Hotel Benczúr
(1068 Budapest, Benczúr u. 35.)

* A részvételi díj tartalmazza A GDPR magyarázata kötet egy példányát.

hvgorac.hu/GDPR_kepzes

www.hvgorac.hu

szeminarium@hvgorac.hu

(06 1) 340 2304

hvgorac
szeminárium